مطبوعه ڀٽ شاهه ثقافتي مرڪز ڪميٽي

مڪالمو نمبر - ١٠

سر سسئي آبري جو مطالعو

شاه عبداللطيف ڀٽ شاهه ثقافتي مرڪز

ڀٽ شاهه حيدرآباد سنڌ

١٣٩٦ھ/١٩٧٦ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مڪالمو نمبر-١٠

سر سسئي آبري جو مطالعو

حضرت شاه عبداللطيف ڀٽائي رحه جي عيسوي ٻه سؤ ٽيويهين ٻارهين (١٩٧٥ع) ۽ هجري ٻه سؤ ٽيهين ٻارهين (١٣٩٥هه) جي موقعي تي منعقد ڪيل مڪالمي جي ڪارروائي

مرتب

ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ

شاه عبداللطيف ڀٽ شاه ثقافتي مرڪز

ڀٽ شاه حيدرآباد سنڌ

١٩٧٦ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇاپو پهريون صفر ۱۳۹۶ھ-فيبروري ۱۹۷۶ع هڪ هزار ڪاپيون

قيمت ۶-۵۰

ملڻ جو هنڌ:

الهه بخش ايم- نظاماڻي
اعزازي سيڪريٽري
شاه عبداللطيف ڀٽ شاه ثقافتي مرڪز ڪميٽي
سنڌ يونيورسٽي (پراڻي عمارت) حيدرآباد
يا
ڀٽ شاه ثقافتي مرڪز
ڀٽ شاه، ضلعو حيدرآباد سنڌ

هيءُ ڪتاب جمالي پرنٽنگ پريس، مدينه مارڪيٽ، ڳاڙهي کاتي حيدرآباد ۾ ڇپيو ۽ الهه بخش ايم- نظاماڻي اعزازي سيڪريٽري ڀٽ شاه ثقافتي مرڪز ڪميٽي ڇپائي، حيدرآباد مان شايع ڪيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مهاڳ-١

حضرت شاهه عبداللطيف رحه جي مستند سوانح ۽ شاهه جي رسالي جي جامع ۽ معياري متن مرتب ڪرڻ لاءِ سنه ١٩٦٦ع ۾ بنده راقم، اعزازي سيڪريٽري جي حيثيت ۾ ”شاهه عبداللطيف ڀٽ شاهه ثقافتي مرڪز ڪاميٽي“ جي آڏو هڪ تفصيلي تجويز پيش ڪئي، جنهن جي مدنظر ڪاميٽي پنهنجي گڏجاڻي مورخ ٣٠- سيپٽمبر ١٩٦٦ع ۾ حضرت شاهه صاحب جي سوانح توڙي رسالي جي مختلف بنيادي ماخذن کي شايع ڪرڻ جي رٿا منظور ڪئي. ان کان پوءِ حضرت شاهه صاحب جي شاعرانه عظمت ۽ رسالي جي تفصيلي مطالعي خاطر اهو پڻ طي ڪيو ويو ته هر سالگره جشن جي موقعي تي حضرت شاهه صاحب جي فڪر، ٻولي ۽ شاعري جي خاص موضوعن ۽ رسالي جي سُرن مان هرهڪ تي عالمانه بحث مباحثي خاطر ”مڪالمو“ منعقد ڪيو وڃي، ۽ ان جي ڪارگذاري شايع ڪئي وڃي. هن ٻوئين تجويز مطابق سنه ١٩٦٦ع کان وٺي اهڙن مڪالمن جو سلسلو شروع ٿيو، ۽ هن وقت تائين هيٺين نَوَن (٩) موضوعن تي مڪالما منعقد ڪيا ويا آهن، جن مان هرهڪ ۾ پيش ٿيل سواد ۽ مباحثي بابت هيٺيان ڪتاب شايع ڪيا ويا آهن.

١- شاهه جي ڪلام ۾ اسلامي اقدار — ١٩٦٧ع
٢- شاهه جي ڪلام ۾ انساني اخلاق ۽ ڪردار — ١٩٦٨ع
٣- شاهه، سنڌي ٻولي جو معمار — ١٩٦٩ع
٤- سر ڪلياڻ جو مطالعو — ١٩٧٠ع
٥- سر جمن جو مطالعو — ١٩٧١ع
٦- سر ڪنڀات جو مطالعو — ١٩٧٢ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۷- سر سريراڳ جو مطالعو ۱۹۷۳ع
۸- سر سامونڊي جو مطالعو ۱۹۷۴ع
۹- سر سهڻي جو مطالعو ۱۹۷۵ع

هيءَ انهيءَ سلسلي جو ڏهون ڪتاب آهي، جيڪو شاه صاحب جي حيات ۽ پيغام بابت بنيادي مواد طور مفيد ثابت ٿيندو.

سنڌ يونيورسٽي
حيدرآباد
۱- جنوري ۱۹۷۶ع

خادم العلم
نبي بخش

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

فهرست

مهاڳ	ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ	
مڪالمي جي ڪارروائي	عابد بلوچ	٣
مرحبائي تقرير	اعزازي سيڪريٽري	٥
١- سر سسئي آبري جو فلسفو	قادربخش "زيب" يٽي	٩
٢- سر آبري جو فلسفو	غلام رسول بلوچ	١٥
٣- سر آبري جو روحاني راز	عابد بلوچ	١٩
٤- سر آبري جو مطالعو	محمد دائود بلوچ	٢٣
٥- سر آبري جي موسيقي	سيد منظور نقوي	٣٣
٦- سر آبري جي لغت ۽ معنيٰ	سيدنجف علي شاهه "ڪمتر" نقوي	٣٨
٧- سر آبري جو مطالعو	عبدالغفور باوچ نقشبندي	٤٦
٨- سر آبري جو مضمون ۽ موضوع	پروفيسر مير محمد پيو	٥٤
٩- سر آبري ۾ صرفي ۽ نحوي ترڪيبون	"معمور" يوسفاڻي	٥٩
١٠- سرسسئي آبري جو متن	ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ	٨٩
Prof. M. Akram Ansari	I. Sasui Abri as Alleory of Life	

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

حضرت شاه عبداللطيف ڀٽائي جي رسالي ۽ سوانح بابت جامع تحقيقاتي رٿا هيٺ شايع ٿيل ڪتاب

(منظور ڪيل ثقافتي مرڪز ڪاميٽي - ٣٠- سيپٽمبر ١٩٦٦ع)

زيرنگراني: ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ

(الف) رسالي جو سُرن وار تحقيقي مطالعو

١. شاه جي ڪلام ۾ اسلامي اقدار ١٩٦٧ع
٢. شاه جي ڪلام ۾ انساني اخلاق ۽ ڪردار جو معيار ١٩٦٨ع
٣. شاهه سنڌي ٻولي جو معمار ١٩٦٩ع
٤. سر ڪلياڻ جو مطالعو ١٩٧٠ع
٥. سر جمن جو مطالعو ١٩٧١ع
٦. سر ڪنڀات جو مطالعو ١٩٧٢ع
٧. سر سريراڳ جو مطالعو ١٩٧٣ع
٨. سر سامونڊي جو مطالعو ١٩٧٤ع
٩. سر سهڻي جو مطالعو ١٩٧٥ع
١٠. سر سسئي آبري جو مطالعو ١٩٧٦ع

(ب) رسالي ۽ سوانح بابت بنيادي ماخذن ۽ ڪتابن جي اشاعت

١. لطائف لطيفي (فارسي): مير عبدالحسين خان "سانگي" ١٩٦٧ع
٢. شاه جو رسالو (برٽش ميوزم وارو نسخو)
تصحيح: ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ ١٩٦٩ع
٣. احوال شاهه عبداللطيف ڀٽائي: ميرزا قليچ بيگ ١٩٧٢ع
٤. شاهه جي رسالي جا سرچشما: ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ ١٩٧٢ع
٥. شاهه جي رسالي جي ترتيب: ڊاڪٽرنبي بخش خان بلوچ ١٩٧٤ع
٦. شاهه جو رسالو (١٢٦٩هه ۽ ١٢٧٠هه جي ڏن آڳاٽن
قلمي نسخن مطابق) تصحيح: ڊاڪٽر نبي بخش خان باوچ ١٩٧٤ع
٧. پنج گنج، تصنيف قادر بخش بيدل رحه
مرتبه فقير سبحان بخش سجاده نشين درگاه بيدل رحه ١٩٧٦ع
٨. شاهه جو رسالو: سر سسئي سان شروع ٿيندڙ ڏهن قلمي
نسخن سان پيٽي تيار ڪيل ١٩٧٦ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جناب عابد بلوچ

مڪالمي جي ڪارروائي

سرتاج الشعراء حضرت شاھ عبداللطيف ڀٽائي رحه جي عيسوي ۾ سو ٻيويھين ۽ هجري ۾ سو ٻيھين عرس مبارڪ (۱۹۷۵ع–۱۳۹۵ھ) جي پھرين ڏينھن (۲۷- فيبروري ۱۹۷۵ع) تي ثقافتي مرڪز جي لئبريري هال ۾ هڪ ادبي مڪالمو منعقد ٿيو. ڀٽ شاھ ثقافتي مرڪز ڪميٽي جي فيصلي موجب هر سال عرس مبارڪ جي موقعي تي شاھ رحه جي رسالي مان سلسليوار هڪ سُر تي مڪالمو منعقد ڪيو ويندو آهي، جنهن ۾ سڄي سنڌ مان آيل برک عالم ۽ اديب پنهنجا مقالا پڙهندا آهن، ۽ مقالن ۾ آيل اختلافي مسئلن تي بحث مباحثو ڪندا آهن.

هن ڀيري مڪالمي جو موضوع ”سر آبري جو مطالعو“ رکيل هو. تقريب جي صدارت جناب سيد نجف علي شاھ ”ڪمتر“ نقوي صاحب ڪئي.

سڀ کان اول ڀٽ شاھ ثقافتي مرڪز ڪميٽي جي اعزازي سيڪريٽري جناب الهه بخش نظاماڻي صاحب مرحبائي تقرير ڪئي. هن صاحب شاھ صاحب رحه جي ڪلام ۽ ڪلام مان ”سر سسئي آبري“ تي روشني وجهي، مڪالمي منعقد ڪرائڻ وارين ڪوشش جي اپٽار ڪئي ۽ آيل عالمن ۽ اديبن جا ٿورا مڃيا، جيڪي سنڌ جي ڏورانهن شهرن کان هلي هن مڪالمي ۾ اچي شريڪ ٿيا هئا.

مرحبائي تقرير کان پوءِ جناب نقوي صاحب پنهنجي صدارتي تقرير ڪئي. هن صاحب عالمن اديبن ۽ محقق حضرات تي زور آندو نه اهي لطيفي ڪلام جو صحيح ۽ معياري متن

۽ شرح مرتب ڪرائڻ جي سلسلي ۾ پنهنجي چاڻ ۽ وقت خرچ ڪن ته جيئن ثقافتي مرڪز طرفان شروع ڪيل "شاه صاحب جي سوانح ۽ رسالي واري رٿا" کي تقويت پهچي سگهي. هن صاحب سر مسئلي آبري جي پڻ وضاحت ڪئي ته مسئلي پنهون جي داستان واري هن سر کي "آبري" سڏڻ سان ڪهڙي مراد آهي.

ان کان پوءِ شاه رحه جي وڏي محقق، برک عالم ۽ اديب جناب ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ صاحب، شاهه جي رسالي ۾ سر آبري بابت پنهنجن خيالن کان واقف ڪيو. ڊاڪٽر بلوچ صاحب شاه رحه جي ڪلام جي معياري متن مرتب ڪرڻ واري رٿا تي پڻ روشني وڌي ۽ هن مڪالمي بابت پنهنجي راءِ جو اظهار ڪيو.

آخر ۾ آيل عالمن ۽ اديبن پنهنجا مقالا پڙهيا، ۽ اهڙي ريت هي تقريب خير خوبي سان اختتام کي پهتي.

جن عالمن ۽ اديبن هن مڪالمي ۾ حصو ورتو پنهنجا مقالا پڙهيا تن جا نالا هي آهن:

١- جناب سيد نجف علي شاهه "ڪمتر" نقوي

٢- جناب پروفيسر محمد اڪرم انصاري

٣- جناب غلام رسول بلوچ

٤- جناب سيد منظور نقوي

٥- جناب قادر بخش "زيب" پيٽي

٦- جناب مير محمد پيرو

٧- جناب محمد عمر "معمور" يوسفاڻي

٨- جناب عابد بلوچ

جناب محمد دائود بلوچ ۽ عبدالغفور بلوچ نقشبندي پنهنجا مقالا موڪلي ڏنا هئا، جيڪي پڻ هن مجموعي ۾ شامل ڪيا ويا آهن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مرحبائي تقرير

جناب الله بخش نظاماڻي اعزازي سيڪريٽري
ڀٽ شاهه ثقافتي مرڪز ڪميٽي

جناب محترم سيد نجف علي شاهه صاحب

آءٌ شاهه عبداللطيف ڀٽ شاهه ثقافتي مرڪز ڪميٽي طرفان اوهان جو شڪرگذار آهيان، جو اوهان ڪيترين مشغولين ۽ مجبورين هوندي به تڪليف وٺي اچي هن عرس مبارڪ جي موقعي تي اسان سان هن محفل ۾ شامل ٿي، ادبي سيمينار جي صدارت قبول فرمائي. اوهان ڪنهن به تعارف جا محتاج نه آهيو. اوهان هڪ وڏا عالم ۽ اديب ۽ ان سان گڏ ڀٽائي جا گويا عاشق آهيو. ڪيترين مجبورين هوندي به اهڙو ڪو موقعو ڪونه ٿيو آهي جو ڀٽائي جي ورسي تي حاضري نه ڏني هجيو. انهي سان گڏ آءٌ سڀني اديبن عالمن ۽ شاعرن جو پڻ ممنون ۽ مشڪور آهيان، جن پڻ ڪافي تڪليف وٺي اچي هن ادبي سيمينار ۾ شموليت ڪئي آهي. حقيقت ۾ اوهان جي تعاون ڪري ئي ثقافتي مرڪز هن ادبي سيمينار جو سلسلو اڻ سالن وٺي ڪاميابي سان نڀائيندو اچي ٿو.

اڄ جو موضوع هر سال جي پروگرام موجب شاهه جي سرن مان ”سر سسئي آبري“ آهي. اميد ته اسان جا اديب سر آبري جي ڪنهن به نڪتي تي پنهنجي مرضي مطابق پنهنجا اعليٰ معياري ۽ تحقيقي مقالا پيش ڪري سيمينار کي ڪامياب بڻائيندا.

هاڻي آءٌ ”سر آبري“ جي باري ۾ چند لفظ چئي مڪالمي جي شروعات ڪريان ٿو. سسئي پنهون کي پنجن سرن، جهڙوڪ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آبري، معذوري، ڪوهياري، ديسي ۽ حسيني ۾ وراهيو ويو آهي. هي سر سڀ سسئي پنهون جي قصي تي ٻڌل آهن. سر آبري نالي ڪابه راڳڻي ڪانهي، مگر جنهن صورت ۾ هن سر ۾ سسئي جي ضعيفائي ۽ ايرائي جو ذڪر ڪيل آهي، تنهنڪري ٿي شايد هن سر کي سر آبري ڪري سڏيو ويو آهي. جنهن شاهه فرمائي ٿو.

تو جو ٻول، پـروچا ويهي ڪيو وڪار ۾،
سوئـــي پـــارج هـــوتا ويهي معذور ميڻ.

شاهه صاحب هميشه عورت کي سچي عاشق جي صورت ۾ پيش ڪري، پنهنجي منزل مقصود تي پهچڻ لاءِ ڪيترائي ڏک ڏاکڙا پسايا آهن. هن سر ۾ پڻ شاهه صاحب عورت يعني سسئي کي سچي عاشق جي صورت ۾ پيش ڪيو آهي. مطلب ته پاڻ کي عورت جي حالت ۾ عاشق بنائي ۽ ان جو ويس ڌاري ساري ڪلام کي حقيقي رنگ ۾ رچايو آهي. هن مجازي عشق جي قصي ۾ شاهه صاحب تمثيل جو هڪ وڏو ۽ اونهو راز رکيو آهي.

هت پنهون مان مراد آهي حقيقي محبوب جي ۽ سسئي مان مراد سالڪ جي آهي. سسئي ڪيچ پهچڻ لاءِ، جو اصلي محبوب جو مڪان آهي، ڪيترائي ڪشالا ڪيئي ٿي. ڏاگهن، ڏيرن ۽ ڏونگرن يعني نفس، دنيوي تعلقات ۽ خودي جي چنبي کان آزاد ٿي ڪيترين ٿي دور دراز منزلون جهڙوڪ وندر، وڪار، هاڙو، حب، جهنگ ۽ بيابان جهاڳيئي، پنهور جا سڀ سک ۽ آرام ڇڏي پنهنجي محبوب جي تلاش ۾ طريقت جي سفر جي ڏکن ڏاکڙن سهڻ بعد ملڪ الموت سان ملاقي ٿي ۽ پنهنجي محبوب جي هستي ۾ حل ٿي هميشه جي، حياتي ماڻي ٿي. اهڙي طرح شاهه صاحب سچي عاشق کي هدايت ٿو ڪري

تہ جي تون الله جو سچو طالب آهين تہ هي دنيا جا عيش آرام ڇڏي، ڏک ڏاکڙا ڪاٽي، سڀ قسم جون تڪليفون برداشت ڪري وڃي پنهنجي اصل مقصد کي يعني الله کي پهچ. جنهن پاڻ فرمائي ٿو.

واقف جي وڪار جا، وَنءَ! تنين جي سڌ
ساٿين سان سيد چئي، لڌو لڏي گڏ
نيٺي نماڻي نجهرو، اوٺين پاسي اڏ
سک پنهور جا ڇڏ، تہ ڪاهي رسين ڪيچ کي.

جفاڪشي، اورچائي، تڪليفن ۽ مشڪلاتن کان سواءِ منزل مقصود تي پهچڻ محال آهي. جنهن شاه صاحب فرمايو آهي.

واقف نہ وڪار جي، اڳ نہ ڏيهہ ڏنوم
ڏونگر ڏورڻ سين، ڪافي ري ڪنوم
جهلانهن محب مٺوم، تي ڇلون ڪيائين ڇپرين.

شاه صاحب اهڙي هلي ڏيکاري ٿو تہ نياڳ جي ننڊ کان پري ٿي سجاڳ رهي، سلطاني سهاڳ دنيوي توڙي روحاني ماڻي سگهجي ٿو. جيڪڏهين مسئي پنهون پهرين سجاڳ رهي نياڳ جي ننڊ ۾ اگهور نہ ٿي وڃڻ ها تہ پوءِ ڪين ايترا سور نہ سهڻا پون ها. پين اکرن ۾ اهو بي خبر انسان ۽ خدا جي پانڊيڙن لاءِ هڪ وڏو سجاڳي جو سڏ آهي، جيئن پاڻ فرمايو اٿس.

منجهي رهڻ سهي، غافل منجهہ گهرن
ليڙن جو لطيف چئي، ڪرگل پيو نہ ڪڻ
مي ڪينئن محب مڙن، جي منجهي رهڻ سهي.

پڻي هنڌ فرمائي ٿو.

متا اٿي جاڳ، ننڊ نہ ڪجي ايتري
تو جو ساٿهہ پانڌيو سو مانجهاندي جو ماڳ
سلطاني سهاڳ، ننڊون ڪندي نہ ملي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مطلب ته شاهه صاحب هن قصي ۾ سسئي جي اوٺ وٺي،
سر آبري، معذوري، ڪوهياري، ديسي ۽ حسيني ۾ ڏيکاريو
آهي ته ڏکن ڏاکڙن، بشڪلاتن ۽ تڪليفن کي ڪيئن منهن
ڏيئي پنهنجي منزل مقصود تي پهچجي. جئن هاڻ فرمائي ٿو:

تتي ٿڌي ڪاهه، ڪانهي ويل وهڻ جي
متان ٿئي اونداهه، پير نه لهين پرين جو.

انهن چند لفظن چوڻ بعد آخر ۾ وري به آءٌ صدر
محترم ۽ سڀني اديبن ۽ عالمن جو ٿورائتو آهيان، جن ڀلائي
جا ڀير ڀري حضرت شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي عرس مبارڪ
جي موقعي تي هن ادبي سيمينار ۾ شريڪ ٿي اسان جي
همت افزائي ڪئي آهي. هاڻي آءٌ صدر صاحب کي عرض
ڪندس ته هن سڪالي جو افتتاح ڪري فرمائين.

قادربخش زيب پنّي

سُر سسئي آبري جو فلسفو

حضرت شاهه عبداللطيف ڀٽائي رحه سسئي کي پورن پنجن سُرن منجهه ساريو آهي: سُر سسئي آبري، سر معذوري، سر ديسي، سر کوهياري ۽ سر حسيني. جنهن ۾ سسئي جي سورن، ڏکن ڏاکڙن ۽ جانب سان جيءَ جڙڻ جا جذبا ڄاڻايل آهن. سسئي آبري ۾ ’آبري‘ يعني آيري ۽ ضعيف سسئيءَ جو ذکر آيل آهي. هن سر ۾ پڻ ڏٺيءَ لطيف سائين پاڻ ۾ پيهي روح جي رهاڻ ڪرڻ سان سپرينءَ کي پنهنجو پاڻ ۾ پسڻ جو فلسفو پيش ڪيو آهي. جڻ ته سپرينءَ جي سونهن جي سمونڊ مان سرڪي پيتي آهي، آهي ئي عشق الاهيءَ جي اڳڻ اوڏو آيا آهن. ڏٺيءَ ۽ انسان جي وچ ۾ ڪابه وڇوڙي جي وات ڪانهي. جدائي جا جذبات سڙيئي عارضي آهن، جنهنڪري انسان آڻ چاڻ ٻنهي جانب جي لاءِ جهر جهنگ جهاڳيندو ۽ رڻ روليندو وهي ٿو. جنهن کي جانب جو جمال، سڄڻ جي سڪ ۽ سوز سيني ۾ سمايل آهي، سي عشق جي اونهائيءَ ۽ آسات جا آڇايل آهن. لطيف سائين فرمايو آهي ته:

پسي جهاجهه جمال جي، جنين پيتي پِڪ
آپر آڳانجهو ٿيو، سور آنين کي سِڪ
هڏ نه پڳين هِڪ، سدا سائر سير ۾.

جڻ جي من ۾ محبت جي مانداڻ متل هوندي آهي، تڻ جي اندر ۾ آڻاهه اچ هوندي آهي. سسئيءَ جو ڪردار به

شاهہ سائينءَ اهڙن ئي سچن سالڪن سان سموهيو آهي، فرمايو اٿس تہ:

۴ ساجن ڪارڻ سيج، سر قبولي سسئي
اندر جنين اڃ، پاڻي اڃيو ان کي.

پرينءَ جا پنڌ ۽ پيچرا پچائڻ ۽ سيج جو سفر سنڀالڻ تہ ڪو سسئي کان سکي. جنجي اندر ۾ اڃ ۽ آسات آهي، تن لاءِ خود پاڻيءَ کي بہ پياس آهي. چو تہ سڪ وارن لاءِ تہ سڄڻ پاڻ بہ سڪي ۽ ساري ٿو. چيت سان چاهت ڪري، جانب جي جوت ۽ جلال سونهن ۽ سندرتا جي سرت ڏانهن وروونهہ جي وک وڌائڻ وارن ئي وچي محبوب جي منزل ساڻي آهي.
لطيف سائين فرمائي ٿو تہ:

هيتان ڪئي همت، جن رکيو سي رسيون
ساجن سونهن سرت، وکان ئي ويجهو گهڻو.

سسئي ويچاري ضعيف زالفان پنهنجي پنهونءَ جي پيار جي پيڙا ڪئي پرينءَ جي پويان پنڌ ۽ پيچرا پچائيندي، هيڪلائيءَ ۾ هيءَ هيڻي عورت وروونهہ جي واٽ وٺيو جبل جهاڳيندي ٿي هلي تہ ڪنهن حيلي ۽ وسيلي کان سواءِ پنهنجي رب جي رهبريءَ لاءِ آنهون ۽ دانهون ٿي ڪري. لطيف سائينءَ ضعيف زالفان جي بيباڪي ۽ بهادريءَ جو هڪ عظيم مثال ڏيندي چيو آهي تہ:

وڏا وڻ وڏڪار جا، جت نانگ سڄڻ نيلا
اتي عبداللطيف چئي، ڪيا هيڪلين حيلا
جت ڪڙم نہ قبيلا، ات وسيع رهبرا راهہ ۾.

ليڪن لطيف سائين، سسئي کي سمجهائيندي ڪيس سڏين واٽ ڏانهن وڃڻ جي هدايت ٿو ڪري تہ جبل جهاڳڻ ۽ ڏک ڏولائا ڏسڻ سان سڄڻ جي ويجهو ٿيڻ سپ اجايسو آهي. پرينءَ جي پنڌ جون پچائون، تون پنهنجو پاڻ کان ئي پڇ، فرمائي ٿو تہ:

ڪونهي ات ڪوهيار، جت تون پوري! پائيو
پنڌ مَ ڪر پهاڙ ڏي، وجود ٿي وڏڪار
ڏاريان پائنج ڏار، پيچ پريان ڪر پاڻ تون.

”وڃين چو وڏڪار، هت نہ ڳولهين هوت کي!“ جو سبق سمجهائيندي، لطيف سائين سسئي کي سمجهائي ٿو تہ اهو ٿي پاڻ سان کنيو ٿي گهمين؛ وري اهو ٿي پيئي ڳولين! لطيف سائين فرمائي ٿو تہ:

سوئي ڪنيو ساڻ، سو ٿي ڏورين سسئي!
ڪڏهين ڪنهين نہ ڪيو، چاڻ منجهان چاڻ
پيچ پريان ڪر پاڻ، تہ تون ڏِٺائين لهين.

لطيف سائينءَ انسان جي اسڳڻ کي جيئڻ جرئت؛ جذبي جي جائز واٽ وٺڻ لاءِ روحاني رشتي جي راهہ؛ روشني ڏيکاري آهي، تيئن پرينءَ جي پيار جو پنڌ؛ پيچرو لهڻ لاءِ روح جي رستي هلڻ جي هدايت ڪندي لطيف کهڙن نہ لطيف جذبن سان فرمايو آهي تہ:

هل هٿين سين هوت ڏي، پيرين ڪر مَ پنڌ
رائــي پــيچ رند، وڙهہ روحانــي سسئي!

سڌون تہ سيڪو ڪندو آهي پر پيار جي پيڙا پاڻ سان کڻي، پنهونءَ پويان پنڌ پوڻ جا ڏک، سيڪنهن کان کڻي ٿو پڄي! چو تہ سڄڻ جي سڪ سيني منجهہ سانڍي هلڻ ڏاڍو ڏکيو ڪم آهي. لطيف سائين چوي ٿو تہ:

م سڌائتي سيڪا، ٻک نہ ٻاسي ڪا
جيهيءَ تيهيءَ ذات جي، جنبش ڪانهي ڪا
سون سين هلي سا، جا جيءَ مٺو نہ ڪري.

سسئي اپري؛ ضعيف ضرور هئي پر پنهنجي پنهونءَ، جيءُ جي جانب، وڃائڻ کان پوءِ هوءَ باهمت بڻجي سڄڻ جي سڪ ۾ قربان ٿيڻ لاءِ ڪمرڪشي بيٺي؛ پنهنجي سڙڻي ساھہ کي بہ ڪلي طرح پڌائي ٿي تہ هن لوڪ جو لباس لاهي جانب

لاءِ جوڳيئڙن جو ويس پائي، پنهونءَ ڄام بلوچ جو پنڌ پڄائي، پنهنجي منزل ماڻينديس. لطيف سائينءَ فرمائي ٿو ته:

اڄ ملينديس ماءُ! ڏاڍا ڪنديس ڪيڙا
جيجان! جوڳيائي ٿيان، سون ڪي جهل م پاءِ
هوت پروڙي لاءِ، ڪنين ڪنر پائيان.

سپرينءَ ڪاڻ سڪ جو سفر، سسئيءَ جهڙي ضعيف زائفان لاءِ ڏاڍو ڏکيو ڏسڻ ۾ ٿو اچي پر هن جي همت ڪڏهن به هار نه مڃي، ڇو ته هوءَ جڏهن ڇت منجهان چاهت جي چاڙهي چڙهي چڪي ته موٽڻ جي مور نه سڃاڻين. لطيف سائينءَ اهڙي سسئيءَ جي انهيءَ اڙانگي سفر جو عزم هيئين سان ۾ فرمايو آهي ته:

چلان منجهه نه چاڪ، پران پونم پرڪنا
ستان ڪا سنڌ ڪري، موٽڻ جي مذاق
ڇت سندو سون چاڪ، هاڙهي هد هڻي ڪيو.

سسئيءَ مور نه موٽڻ جو پڪو پهه ڪري، پنهنجي پرينءَ وٽ پهچي منزل ساڻي. هوت حاصل ڪرڻ جي حب ۾ جيجل ماءُ کي پڻ موٽي پوءِ نه مرڻ جو قول لطيف سائينءَ جي زباني کهڙو نه وڻندڙ چيو آهي ته:

موٽي مران م ماءُ! موٽڻ ڪان اڳي مران!
اچي لالڻ لاءِ، شال پونديس پير تي!

ورونهه جي ويراڳ ۾ وجود وڃائي پوءِ ٿي روح جي وهاڻ جو رستو روشن ٿئي ٿو ۽ روحن جا رشتا اڻ ٽٽ هوندا آهن، جي پنهنجو پاڻ ۾ پيهي سچ سان هڪ ٿي وڃڻ جي منزل ڏيکاريندا آهن. پوءِ ڏونگر ڏورڻ ۽ ڪيچين ڪاڻ ڪشالا ڪڍڻ جي منزل اتي ختم ٿي ويندي آهي. اهڙي طرح سسئي به سندس وجود وڃائي، پنهون پاڻ ٿي پيئي هئي. لطيف سائين فرمايو آهي ته:

پيهي جان پاڻ ۾، ڪم روح رهاڻ
تہ نڪو ڏونگر ڏيهہ ۾، نڪا ڪيچڻ ڪاڻ
پنهون ٿيس پاڻ، مسئي ڌان سور هئا.

انسان سراپا سونهن آهي، سندس سونهن ۾ جانب جي جلا ۽ جوت جرڪندي آهي ۽ سائينءَ جي صورت جو عڪس پرتئو پيل هوندو آهي. لطيف سائينءَ جو هيءُ فڪرانگيز بيت شاهد آهي تہ:

پنهون ٿيس پاڻهين، ويئي مسئيءَ جي سونهن
خلق آدم علي صورته، ائين وڻن منجهہ ورونهہ
چريءَ سنجهان چونهہ، ڪئي هوت هنج ڪيو.

وري ٻئي هنڌ لطيف سائين ”سپرين ساڻ“ هئڻ جو ثبوت ڏيندي فرمائي ٿو تہ:

هوت تنهنجي هنج ۾، پڇين ڪوه پريان؟
ونحن اقرب اليه من حبل الوريد، تنهنجو توهين ساڻ
پنهنجو آهي پاڻ، آڏو عجيبن ڪي.

پنهون پاڻ ٿيڻ کان پهريائين، يار جي منزل ماڻڻ لاءِ، وڻان وڻڻ، جدائيءَ جي جام پيڻ ۽ دردن جون دونهيون دکائڻ جا دردناڪ ۽ دل ڏاريندڙ دؤر ڏسڻا پون ٿا. لالڻ لال لطيف سائينءَ جا هي ٻہ بيت نهايت انوکي انداز ۾ چيل آهن تہ:

ووڙيم سڀ وڻاڻ، يار ڪارڻ جت جي
الله بکل شيءِ محيط، اي آرياڻيءَ آڇياڻ
سڀ ۾ پنهون پاڻ، ڪينهي پيو پروچ ري.
وري فرمايو اٿس تہ:

جدائيءَ جو جام، ڏنائون ڏکيءَ کي
منگل منهنجي من ۾، پاريو هوت حمام
ارک ٿيو آرام، ڪاڪل پسي ڪانڌ جو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪانڌ جي ڪاڪل جي ڪُلَ مسئي، پنهنجي جمال جو جلوو ۽ جوت جلائي پنهون پرينءَ ۾ فنا ڪاڏي هئي. جنهن کي اکين آڏو پنهونءَ کان سواءِ ڪا شيءَ نظر نٿي آئي. جنهن جي دانهن ۽ آهُن ڏونگر ڏاري ڇڏيا ۽ پنهونءَ جي پيار جي پيڙا ۾ پنهنجو پاڻ وڃائي ويٺي! جنهن جي جيءُ جي جذبات کي لطيف جادوءَ جهڙن لفظن جو جنسار ڏيئي ڇڏيو آهي. لطيف سائين فرمائي ٿو ته:

اکيون آريءَ ڄام جون، انڌيءَ سين آهين
ڏسيو ڏيکارين، پيشاني پنهونءَ جي.

مسئي سچ جي سڪ سيني ۾ سموهي، پنهنجا پساهه پورا ڪري ڇڏيا ۽ دنيا جي ديوارن جي اندرين مان نڪري ڪوڙ جا ڪوٽ ڊاهي، روحاني واهه ڏانهن راهي ٿي. تڏهن به پنهنجي پرينءَ جون پڇائون پئي ڪيائين. لطيف سائين فرمائي ٿو ته:

منڪر ۽ نڪير کي جڏهن ڏنائين
اڳيان آئي ان کي، پنهون پڇيائين
ادا! اتائين، ڪو ويو ماڻ سچ جو؟

آخر ۾ ايترو عرض ڪندس ته پڻائي گهوٽ، لاکيڻي لال لطيف سائينءَ مر مسئي آبريءَ ۾ انسان ۽ رب جي روحاني وشتي کي ملائڻ لاءِ، جانب جو جمال، جدائيءَ جو ڄام، سڪ جو سوادي سنيهو ۽ پيار جي پيڙا ۾ پنهنجو پاڻ وڃائڻ جو پيغام، حقيقت جي فلسفي ۾ ڏيئي، پنهنجي عظيم شاعريءَ کي لازوال ۽ باڪمال بڻائي ڇڏيو آهي.

———

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جناب غلام رسول بلوچ

سر آبريءَ جو فلسفو

واديءَ مهراڻ جي عظيم المرتبت شاعر ۽ مفڪر حضرت شاهه عبداللطيف رحه جي فڪرانگيز ڪلام جي جيڪڏهن اڀٽاو ڪبي ته لطيفي لات جا پارکو انهيءَ نتيجي تي پهچندا ته لطيف سائينءَ جو سارو ڪلام پرانجام همه گير فلسفي ۽ ڳوڙهي معنيٰ جي موتين سان سينگاريل آهي. سنڌس رسالي جو هر سر يا ته ڪنهن مجازي عشقيه قصي جي تمثيل تي ٻڌل آهي يا وري ان ۾ سڌو سنئون محبوب جي مشاهدي ماڻڻ لاءِ راهه متعين ڪيل آهي.

سنڌ جي سدا حيات شاعر سر مسڻي آبريءَ ۾ به مجازي محبت جو داستان بيان ڪندي عاشق کي حقيقي عشق جي واديءَ جو سير ڪرايو آهي. هن سر جي ڀرپور مطالعي کان پوءِ هيءَ ڳالهه چٽي سمجهي ٿي ته لاکيڻي لطيف هيءُ سر انهيءَ وقت چيو ٿو ڀانئجي جڏهين پاڻ جوش ۽ جذبن سان ڀريل جوانيءَ جون منزلون ماڻي، اڻانگي عشق جا عتاب برداشت ڪري، هڪ سچو سونهون ۽ باخبر رهبر بڻجي، الهڙ عاشق کي واديءَ عشق جي موتمار منزلن ۽ ڏکن ڏولاون کان آگاهه ڪرڻ جي صلاحيت ۽ حوصلو رکندي ڪيس حقيقي منزل طرف گامزن ٿو ڪري. فرمائي ٿو:

هيڪلائي هيل، ڀوريندين پنهونءَ ڏي
آڏا ڏونگر لکيون، سوريون سڄڻ ميل
ته ڪر ٻيلي آهن ٻيل، جي سور پريان جا ساڻ سون.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاهه صاحب ٻين سرن وانگر هن سر ۾ پڻ سونهاريءَ سنڌ جي هڪ مجازي محبت جي داستان کي تمثيلن ۽ تشبيهن ذريعي اجاگر ڪندي سالڪ کي حقيقي عشق جي مختلف منزلن وازن ۽ رمزن، عشق جي اڙانگن پرن ۽ پيچرن، ڏکن ۽ ڏولائن کان آگاهه ۽ خبردار ڪيو آهي. فرمائي ٿو:

واقف نه ونڪار جي، ٻاٽي ڪنيم نه ٻاءَ
جبل جلدايون ڪري، تک ڏيکاري تاءَ
لڳي لک لطيف چئي، معذورن مٿاءَ
اتي اوڏو آءَ، جت هوتا! هيڪلي آهيان.

وڏا وڻ ونڪار جا، جت نانگ سڄڻ نيلا
آتي عبداللطيف چئي، ڪئا هيڪلين حيلا
جت ڪڙم نه قبيلا، ات رسج رهبرا! راهه ۾.

شاهه صاحب ڪٿي عاشق کي صبر ۽ تحمل اختيار ڪرڻ جي تلقين ڪندي فرمائي ٿو:

صبر ۽ شڪر ڪي، وني آءُ ويٺي
ڏکي سين ڏيٺي، ڪاڪج اچي ڪڏهين.

ته ڪٿي وري اڄ ۽ اسان کي اجهائڻ لاءِ جانب جي جمال جو جلوو پسڻ ۽ محبوب جي مشاهدي ماڻڻ جي هدايت ڪندي ٿو فرمائي:

محبت جن جي من ۾، تن تشنگي تار
پي پيالو اڄ جو، اڄ سين اڄ اڻيار
پنهونءَ! پاڻ پيار، ته اڄ سين اڄ اجهايان.

ڪٿي عاشق کي ضعيف، معذور ۽ بيوس ٿو بتائي ته ڪٿي سالڪ ۾ سڪ ۽ سڌ پيدا ڪري سنجهس عشق جي راهن ۾ اگهيان ايندڙ ڏکن ۽ ڏاکڙن کي برداشت ڪرڻ جو عزم پيدا ڪندي فرمائي ٿو:

+ سکڻ واري سڌ، ستان ڪا مون سين ڪري
اندر جنين اڌ، ڏونگر سي ڏوريندين.

سوني مران م ساءِ، سوڻ ڪان اڳي مران!
لڄي لالڻ لاءِ، شال پوند يس پيرن تي.

مطلب تہ شاه صاحب هن سڄي سر جو سرُ يا فلسفو "عشق" ٻڌايو آهي ۽ عاشق کي هڪ سونهون بڻجي مختلف ماڳن ۽ منزلن جي ساڃهہ ڏني آهي.

حضرت شاه صاحب عاشق کي سسئي جو مثال ڏيندي ٻڌائي ٿو تہ جيئن هڪ ڪمزور ۽ ناتوان عورت رڻن ۽ وستين، پٻڻن ۽ پيچرن کان اڄاڻ ۽ اڻ واقف، پنهنجي مجازي محبوب پنهيان عيش ۽ آرام ڦٽا ڪري جيڏين ۽ سرتين کي خدا حافظ چئي، جبلن ۽ ٽڪرن ۾ ڪاهي پئي ٿي ۽ ڏکن ۽ ڏاکڙن، مصيبتن ۽ مشڪلاتن جو مقابلو ڪندي ٻلائن ۽ نانگن کي لتاڙيندي وڃي مقصد کي سڙي ٿي ۽ منزل ماڻي ٿي، تيئن تون بہ هڪ سچو عاشق ۽ کرو طالب بڻجي، پنهنجي مولا ۽ محبوب جو مشاهدو ماڻڻ لاءِ ڪمر ڪشي، همت جو سندرو ٻڌي، مشڪلاتن کي منهن ڏيڻ لاءِ پاڻ کي تيار ڪر. شاه صاحب فرمائي ٿو:

وندر جي وڃڻ، مي مر ٻڌن سندرا
ٻيو ڪوه ٻڌن؟ ڇوڙي جي ڇڏيندين.

نہ صرف ايترو پر عاشق کي پيائيءَ کي ترڪ ڪرڻ ۽ خوديءَ کي ختم ڪرڻ جي نصيحت ڪندي شاه صاحب عشق جي راه ۾ پيش ايندڙ سورن ۽ سختين کي عارضي ۽ لا بقاء ڄاڻايو آهي، ۽ محبوب سان ملي هڪ ٿي وڃڻ يعني "موتوا قبل آن تموتوا" مرڻ کان اڳي مرڻ يا حياتيءَ جي حال ۾ پاڻ کي فنا ڪرڻ جو سبق ڏيندي فرمايو آهي:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پيهي جان پاڻ ۾، ڪيم روح رهاڻ
ته نڪو ڏونگر ڏيه ۾، نڪا ڪيچين ڪاڻ
پنهون ٿيس پاڻ، سسئي تان سور هئا.

ٻئي هنڌ فرمائي ٿو:

هيڪر هنئن چڙ ته اوڏي ٿئين عجيب کي
مارآيت شيئاً اِلا ورايت الله، نيئي آجها اوڏاهين ان
ته هوت توهين ڪان هڏ، پرين پاسي نه ٿيي.

شاهه صاحب جي شاعرانه عظمت جو اهو ڪمال آهي جو عشق جو معراج ڏسيندي عاشق کي ايتري قدر ته محو ۽ مستغرق ٿو بنائي ڇڏي، جو کيس موت وقت به عزرائيل جي صورت ۾ ڪو محبوب جو قاصد ٿو معلوم ٿئي ۽ عاشق سڪرات ۾ به منڪر نڪير کان پڇي ٿو وهي:

اچي عزرائيل، سٽي جاڳائي سسئي
ٿي ٻوڙائي دليل، ته پنهوءَ ماڙهو موڪلئو.

Great.

منڪر ۽ نڪير کي جڏهين ڏنائين
اڳيان آئي ان کي پنهون پڇيائين
ادا! اماڻين، ڪو وڻو ساڻ سڄڻ جو.

لاکيئي لطيف جي هن سڄي سر جي مطالعي کان پوءِ انهيءَ نتيجي تي پهچجي ٿو ته انسان سچو ئي عشق آهي ۽ سندس آخري منزل "يُوصَلُ الحبيب الي الحبيب" جي آهي يعني (دوست کي دوست سان ملايو ويندو). شاهه صاحب عشق جي انهيءَ منزل کي هيئين لفظن ۾ بيان فرمايو آهي:

ط اول آخر آهه، هلڻ منهنجو هوت ڏي
پورهئو سندو پورهيتن، والي! ڪيم وڃاءِ
مو سڻ ٿورو لاءِ، جيئن جيئري ملان جت کي.

(والله اعلم بصواب)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جناب عابد بلوچ، سنڌيونيورسٽي

سُر آبريءَ جو روحاني راز

سنڌ جي سدا حيات شاعر شاهه عبداللطيف رح جي رسالي جو تفصيلي مطالعو ڪرڻ سان معلوم ٿيندو ته سندس ڪلام ۾ سنڌ ۽ سنڌ سان لاڳو علائقن جي مشهور قصن کي بيان ڪرڻ سان گڏ هن ملڪ جي تهذيبي، ثقافتي ۽ تاريخي حالتن کي پڻ نروار ڪيو ويو آهي. پر سڀ کان وڏي ڳالهه جيڪا شاهه سائين جي ڪلام ۾ اسان کي ملي ٿي، اها آهي وحدانيت جو پرچار. ڀلاري ڀٽ ڌڻي پنهنجي سموري ڪلام ۾ قادر جي قدرت، حڪمت ۽ واليت جو ذڪر ڪيو آهي؛ ۽ ان سان گڏ انهيءَ هستيءَ مطلق کي سڃاڻڻ ۽ سندس راضپو حاصل ڪرڻ واري وات ڏسي اٿس. جيڪڏهن ڪنهن محقق يا عالم کي لطيف سائين جي ڪلام سان سماجي انقلاب جا اهڃاڻ نظر اچن ٿا يا ڌرتيءَ سان محبت ڪرڻ جو پيغام ملي ٿو ته اهو به پنهنجي جاءِ تي صحيح آهي، پر اصل حقيقت هيءَ آهي ته لطيف رحه انسان کي خوش حال ۽ خوش خيال ڏسڻ لاءِ سندس ذهن ۾ الاهي وحدت ۽ محبت جو واسو ڪرائڻ جي ڀرپور ڪوشش ڪئي آهي، ڇو ته فقط خدا جي خدائي جي صحيح ڄاڻ ۽ سڃاڻ هجڻ، ۽ خوديءَ وارا خيال ڇڏڻ سان ئي انسان ۾ انسانيت يا ساڃهه ۾ ساڃهپو پيدا ٿي سگهي ٿو؛ ۽ اهو ساڃهپو ئي آهي، جنهن سان سماجي انقلاب جي وات لڀي ٿي، جنهن سان وطن سان اُنس ۽ اڪير پيدا ٿيڻ جي راهه روشن ٿئي ٿي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پيڻ سُرن وانگر سر مسڪي آبريءَ ۾ پڻ پلاري پيٽ ڏٺي انهيءَ سر جي ڪردارن ڪي ماحول ۽ موقعي جي لحاظ کان ايترو ته پر اثر بنايو آهي، جو پڙهندڙ انهيءَ ڪردار ۾ گم ٿي وقتي طور تي پنهنجو وجود وڃايو ويهي. هن سُر ۾ مسڪي جي پنهون سان پريت ۽ ازلي انگ، ڏيرن جي ڏاڍ کان پوءِ ڏونگر ڏورڻ واري عزم ۽ پنهور جا پانڌ ڪري پاڻ وڃائي وندر ووڙڻ واري پختي ايرادي جو ذڪر اهڙي ته سهڻي نموني ڪيو ويو آهي، جو جيڪا ڳالهه ٻين ڪتابن جا پڙهڻ کان پوءِ به انسان جي ذهن ۾ سس اچي سگهي، سا شاهه سائين جي ڪلام جو هڪ سُر پڙهڻ سان ئي سمجهه ۾ اچيو وڃي.

جڏهين شاهه لطيف رحه هن سر جي سڪيه ڪردار مسڪي جي واتان چورائي ٿو ته "اول آخر آه هلڻ منهنجو هوت ڏي" تڏهن يقيناً سندس اڳيان ان جو واضح مقصد ۽ مطلب "ڪل شيءِ يرجع الي اصله" واري حقيقت سمجهائڻ ئي آهي ته: اي انسان! توکي واپس پنهنجي خالق ڏانهن ئي موٽڻو آهي، جنهن وٽان تون هن. زمين تي نائب ڪري موڪليو ويو آهين. توکي هن زمين تي اسائڻ جو مقصد رب جي ربوبيت ۽ بندي جي بندگي جو اظهار ڪرڻ ئي آهي. جيئن سعدي رحه فرمايو آهي:

> تو براءِ وصل ڪردن آمدي
> نه براءِ فصل ڪردن آمدي.

بندي جي دماغ ۾ اها ڳالهه پوري طرح وهارڻ ۽ ڪيس سندس منزل جو ڏس ڏيڻ کان پوءِ تاڪيد ٿو ڪيو وڃي ته هو انهيءَ رباني راهه ۾ وڙهندو رهي. ڪوشش ۽ جدوجهد سان آخرڪار پنهنجي خالق ڪي رسي سگهندو، جيڪو ئي مطلوب مقصود آهي. ان سان گڏ منزل ماڻڻ لاءِ اوڏانهن ويندڙ وات جو ڏس پڻ طالب ڪي ڏيئي، ڪيس پڌايو ٿو وڃي ته اها الاهي عشق واري وات ڏاڍي اڙانگي آهي، انهي سفر ۾

سک ڦٽا ڪري ڏک سان ڏورڻ ڏيٺو آهي، جنهن لاءِ وڏي قرباني ۽ جاکوڙ جي ضرورت آهي. الاهي پريت وارو پيالو پيئڻ کان پوءِ طالب جي تشنگي ويتر وڌيو وڃي، پر جيستائين هو پنهنجو پاڻ وڃائي عشق واري اڄ کي پرت جي پيالي پيئڻ سان ويتر نه وڌائيندو، تيستائين اڳتي وڌڻ کيس نصيب نه ٿيندو. جيئن فرمائين ٿا:

پسي جهاجهه جمال جو، جنين پيتي پڪ
اڀر آڳانجهو تيو سور انين کـي سک
هڏ نه پـڳين هـڪ، سدا سائر سير ۾.

هينئر جڏهن طالب انهي اڙانگي سفر بابت حقيقتون معلوم ڪري، مطلوب کي حاصل ڪرڻ لاءِ ڪمرڪشي ڏونگر ڏورڻ نڪري ٿو ته ان وقت به اڻ ڏٺل ڏيهه ۽ اڻ واقف وات واري پهاڙي پنڌ ۾ کيس هڪ سونهين ۽ واهبر جي گهرج ٿئي ٿي. اهڙي وقت ۾ لطيف سائين مرشد ۽ رهبر جي روپ ۾ نروار ٿي طالب کي سمجهائي ٿو ته: اي ڳهيلا! تون جو هيترا ڏاکڙا ڪري ۽ پنيوران بس ڪري، سڀ ڪجهه تياڳي پنهنجي مطلوب کي ڳولڻ نڪتو آهين، سو توکي اها ڪا خبر به آهي ته اها مقصود ۽ محبوب هستي آهي ڪٿي؟ اها هستي انهن پهاڙن ۾ نه آهي ۽ نڪي توکي وندر وڙڻ جي ڪا ضرورت آهي، ڇو ته جيڪڏهن توکي اهو سمجهايو ويو ته تنهنجو گوهر مقصود توکي وٽڪار ۽ وندر ۾ ملندو ته اها وٽڪار ته خود تنهنجو پنهنجو وجود آهي، ۽ جنهن کي تون ڳولين پيو سو ته خود تنهنجي اندر ۾ ويٺو آهي. جيئن لطيف سائين فرمايو آهي ته:

ڪونهي آت ڪوهيار، جت تـو پوري پانڌيو
پنڌ م ڪر پهاڙ ڏي، وجود ئـي وٽڪار
ڏاريان پانڌيج ڏار، پچ پريان ڪر پاڻ تـون.

يـا:

سيني ساري سسني، گهر ڪنڌون تون گهور
وڃي ڏور ۾ ڏور، دران منجهه دوست ٿيو.

ڳالهه صاف آهي ته الاهي عشق ۾ جيڪي ڏونگر ڏورڻ يا ڀهاڙ اورانگهڻا ٿا پون، انهن سيني جو تعلق انسان جي پنهنجي وجود سان ئي آهي. جنهن به عاشق صادق پاڻ کي طلب راه ۾ بارگاه عالي آڏو نيست ۽ نابود ڪيو، انهيءَ ئي هوت هنج ڪيو، ۽ انهي ئي گوهر - مقصود ماڻيو. چو ته مطلوب کي مقصود ئي طالب جي فنائيت آهي، سو جڏهن سندس لوچيندڙ پاڻ کي فنا ڪري ٿو، تڏهن سندس سعيا ساب پون ٿا ۽ هو دل گهريو ديدار ماڻي ٿو. سالڪ کيس نيست مان هست ۽ نابود مان بُود بنائي پنهنجو منظور نظر بنايو ڇڏي. اهڙي ريت طالب ۽ مطلوب هڪ ٿيو وڃن، ۽ فقط مطلوب ئي رهجيو وڃي، جيڪو پاڻ ئي پنهنجو طالب آهي ۽ پاڻ ئي پنهنجو مطلوب. تڏهن ئي ته يناني صاحب رحه فرمايو آهي!

پنوه ٿيس پاڻهي، ويو سسئي جو سينگار
من عرف نفسهُ فقد عرف ربهُ اهو ئي آچار
جو وندر ۾ واڻار، سو سودو سرئس هٿهين.

هاڻي سوال هي آهي ته ڇا لطيف سائين وارو پنوه اهو ئي مطلوب آهي، جنهن جي اپٽار اسان هتي ڪئي آهي؟ ته آن لاءِ اسان جي خيال ۾ شاه سائين جو هيءُ بيت انهيءَ سوال جو مڪمل جواب آهي، جڏهن طالب جي واتان چورائي ٿو ته:

ووڙئم سڀ وڻاڻ، يار ڪارڻ جت جي
وهو علي ڪل شيءِ محيط، اي آريائي اڃاڻ
سڀ ۾ پنوه پاڻ، ڪينهي ٻيو ٻروچ ري.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جناب محمد دائود بلوچ

سر آبري جو مطالعو

”اتر نتر ايري، آسونهين آهيان.“

شاهه عبداللطيف ڀٽائي گهوٽ، جنهن کي ڀٽ ڌڻي، لاکيڻو لطيف، ڀٽائي گهوٽ ۽ شاهه جي نالي سان ياد ڪيو ويو ٿو، سو نه رڳو سنڌي زبان جو عظيم شاعر هو، پر هو هڪ عظيم انسان، صوفي ۽ بزرگ هو. شاهه صاحب سر زمين سنڌ جي قصن ڪهاڻين کي، شاعري جي روپ ۾ پيش ڪيو ۽ انهن ڪهاڻين کي ’سرن‘ جو روپ ڏيئي، شاهه صاحب حقيقت ۽ معرفت جا بي بها شاهڪار پيش ڪيا، جن کي عام طور ’شاهه جا بيت‘ چيو ويو ٿو. شاهه صاحب انهن سرن ۽ بيتن ۾ پنهنجي دل جي گهراين جو ذڪر ڪندي، محبت جي منزلن، محبوب سان وصال لاءِ راهه ۾ ايندڙ رڪاوٽن، مصيبتن ۽ مشڪلاتن جو بيان ڪيو آهي ۽ طالب کي حق جي راهه ۾ هلڻ سان رستي جي مشڪلاتن کان آگاهه ڪيو آهي.

شاهه صاحب جي رسالي پڙهڻ ۽ سمجهڻ وارن کي معلوم آهي ته شاهه صاحب وٽ لفظن جو ڪيترو ذخيرو هو، سندس معلومات ۽ ڄاڻ ڪيتري نه وسيع هئي. سندس ڪيتريون نه شاعرائيون خوبيون هيون. مثلاً شاهه صاحب اٺ لاءِ ڪيترا نالا ڏنا آهن، جهڙوڪ: اٺ، ڏاگهو، ڪنوات، ليڙو، چانگو، ڪرهو، ميو وغيره. ان کانسواءِ شاهه صاحب جي رسالي ۾ جتي جتي ضرورت پوي ٿي، اتي شاهه صاحب بلوچي، عربي، فارسي، سرائڪي، هندي، ٿري وغيره لفظن، جملن ۽ محاورن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جو استعمال ڪيو آهي. ان مان ظاهر آهي ته شاهه سائينءَ جي معلومات وسيع هئي.

سنڌي زبان جو عظيم محسن، جنهن شاهه جي رسالي کي اسين اوچي ڳاٽ ۽ فخر سان دنيا جي اڳيان پيش ڪري سگهون ٿا، لاکيڻي لطيف پنهنجي رسالي ۾ سيني سورمين کان وڌيڪ سسئي کي جاءِ ڏني ۽ سسئي کي ڳايو. ڇاڪاڻ ته سسئي حق جي طالب هئي، حق جي ڳولا ۾ هئي. سسئي هڪ بيوس، مجبور ۽ مظلوم عورت هئي، انهي ڪري شاهه صاحب سيني کان وڌيڪ کيس رسالي ۾ جاءِ ڏني ۽ کيس ڳايو.

هتي جيئن ته سر سسئي آبريءَ متعلق بيان ڪرڻو آهي تنهنڪري ٻين سرن ۽ بيتن جو ذڪر ڪرڻ مقصد نه آهي. ڀٽائي گهوٽ سنڌ جي قصن ڪهاڻين کي سامهون رکي ان موجب سرن بيتن کي ترتيب ڏنو ۽ انهن بيتن ۾ اصلاحي، اخلاقي، انقلابي، تعميري، حقيقي، معرفت ۽ تصوف جا سبق ڏنل آهن، شاهه سائين ڪنهن به غير سنڌي ڪهاڻيءَ کي پنهنجي رسالي ۾ جاءِ نه ڏني. شاهه صاحب هميشه مظلوم جي حمايت ڪئي، سندن سات به هميشه مظلوم سان رهيو ۽ عورت ئي مظلوم آهي، سا به سسئي.

جيئن ته 'سسئي آبري' جي نالي جي ڪابه راڳڻي ملڪي موسيقيءَ ۾ نه آهي، تنهنڪري شاهه صاحب سسئيءَ جي ايرائي، ڪمزوري، بيوسي ۽ مجبوريءَ کي ڏسي هن سر تي "سر سسئي آبري" نالو رکيو. سسئيءَ جي ايرائي ۽ ڪمزوريءَ لاءِ شاهه صاحب جيڪي بيت سر سسئي آبري ۾ پيش ڪيا، سي هن سر جي وضاحت ڪن ٿا. هتي ڪجهه بيت مثال طور پيش ڪجن ٿا:

١- اڏر نڏر ايري، اسونهين آهيان
لڙڪ لعل لطيف چئي، ور لئي وهايان
هيڄان هنجون حب ۾، هوتڻ لئي هاريان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جانب ضعيفيءَ سين، پنهون پهايان
پيهان پچايان، جي سون نيو پاڻ سين.

٢- اڏو، نڏو، اپري، آهيان اسونهين
پرڏيهي پرين ڪيا، مرڻ لئي سونهين
مسئي ڪي سيد چئي، تنگن ۽ تونهين
هاري! ڪئن هونهين، ري سمر سڏون ڪرين.

٣- انڌو، نڌو، اپري، اسونهين آئون
چينا چور چنجڻ ۽، بر ۽ بلائون
موت پنهون پاهون، ستان محب مري وهان.

٤- اڌو، نڌو، اپري، اوگي، اوائي
ڪين نهاري ڏڪرين سائس سگائي
لاڳاپن لطيف چئي، منڌ وائي وهائي
جلڻ، جڏائي، آري! لاهه اميل تان.

٥- اڌو نڌو اپري، گمڻ گهائي
سا ڪئن ويهي ويسري، جا گهائي گهمائي
پيئي پيش پنهون جي، آسن ۽ آڏي
جا لڪن لوساڻي، سا سيج چڙهندي مسئي.

٦- اڌو، نڌو، اپري، سڌر ٿي سچي
سپڪ ٿي سيد چئي، پهڻ منجهه پچي
معذور ڪي مارو ڪيو، اولاڪن اچي
منجهان واهه رچي، ٿنڙي لال، لطيف چئي.

٧- اڌو، نڌر اپري، ويچاري نه وري
لالڻ ڏي، لطيف چئي، پرزي پيري پري
ڪميني ڪري، ڪارون ڪيچ ڏٺين ڪي.

مٿين بيتن ۾ شاهه صاحب سر مسئي آبريءَ ۾ مسئي جي ڪمزوري، اپرائي وغيره جو بيان ڪيو آهي ۽ انهي مضمون ۾ مسئيءَ جي اپرائي ۽ بيوسيءَ لاءِ هيٺيان نالا ڪم آندا آهن: ڪمزوري، ضعيفي، اپرائي، نڌڪي، بيوسيلي، ڪوجهي،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اسونهين، اڏو، نڏر، موڳي، توائي، پريشان، زخميل، پنوانـي آيل، ڳري، سڙي، ڳنتين، وغيره.

اهڙي طرح سر مسئي آبري ۾ شاه صاحب، مسئي (طالب کي محبوب جي ڳولا ۾ جيڪي تڪليفون، رنڊڪون، مصيبتون مشڪلاتون پيش اچڻ ٿيون، انهن کان واقف ڪري ٿو. محبوب کي عرض ڪري ٿو ته: اهڙي سيج راهه، مصيبتن ۽ مشڪلاتن سهڻ جي منجهس طاقت نه آهي، ڪيس انهن مشڪلاتن سان پار آڪارئين. هيٺ ڪجهه بيت سر مسئي آبريءَ مان پيش ڪجن ٿا، جن ۾ راهه جي مشڪلاتن ذڪر آهي.

١- واقف نه وڻڪار جي، باري سچڻ بـر
ور وسيـلا سپرين، ڏڪيس ڏوري ڏر
لهج لعل لطيف چئي، ڪانڌ سڻي جي ڪر
ولهي ڪري ور، سچڻ مارڳ چڏئين.

٢- واقف نه وڻڪار جي، اڳ نه ڏيهه ڏٺوم
ڏونگر ڏوراپڻ سين، ڪاتي ري ڪٺوم
جيلانه سحب سٺوم، تي چڱلون ڪريان چپرين.

٣- واقف نه وڻڪار جي، پاڻي ڪنيم نه پاءَ
جبل جلدايون ڪري، تک ڏيکاري تاءَ
لڳي لُڪ لطيف چئـي، معذورن سـتاءَ
اتي اوڏو آءَ، جت هوت هيڪلي آهيان.

٤- واقف نه وڻڪار جي، جت جبل جوراٽون
اتي عبداللطيف چئي، سُڃي سفر سڻاٽون
پهروٽي پاڏون، سولو ڪرين سات جو.

٥- وڏا وڻ وڻڪار جا، جت جائون جهر، جر
ڪوسا تپڻ ڪڪرا، پي دسدم تپي ڏر
ويچاري ڏي ور، پير نه لهي پرينءَ جو.

٦- وڏا وڻ وڻڪار جا، جت نانگ سچڻ نيلا
اتي عبداللطيف چئي، ڪيا هيڪلين حيلا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جت ڪڙم نہ قبيلا، ات رسج وهبر واهہ ۾.
٧- ويچاريءَ وڻڪار، اڳ نہ ڏٺو هو ڪڏهن
مهر نہ هئي ساڙهين، هو سڀ هِندوڪار
جت ڪيائين يار، سورن ڪارڻ سرتيون.
٨- وڏا وڻ وڻڪار جا، چڀون جت چيهـــا
منزل دور سڻ تنها، ات ٻوليون ڪڻ ٻيها
رائي، پير رت ڪيا، لڳــي لڪ ڏيهـــا
لڪڻ جيون ليها، لوڙهيا لال لطيف چئي.

سڀئي بيتن مان ظاهر آهي تہ سسئي جي واهہ ۾ جيڪي جيڪي رڪاوٽون، مصيبتون، تڪليفون ۽ مشڪلاتون آهن، شاهہ صاحب انهن کان کيس آگاهہ ڪري ٿو. اهي مشڪلاتون اسونهين ۽ اڻ چاڻ لاءِ ويتر مصيبت بنجيو پون. انهيءَ اميد ۽ آسري تي پنهنجي پرين کي عرض ڪري ٿي تہ: جتي ڪوبہ عزيز قريب نہ آهي، جتي ڪو مددگار ۽ رهبر نہ آهي، اتي اچي واهر ڪر، تون اچي مددگار ۽ رهبر ٿي.

اهڙي طرح شاهہ صاحب سسئي (سالڪ) کي ڏونگر ڏوريندي ڏسي چوي ٿو تہ: اي سالڪ، تون ڏونگر چو ٿو ڏورين، تنهنجو محبوب، تنهنجو هوت، جنهن جي توکي ڳولا آهي، جستجو آهي، اهو پرين توسان گڏ آهي. اهو پنهون توسان گڏ آهي. جيئن تہ:-

١- وجين چو وڻڪار، هت نہ ڳولين هوت کي
لڪو ڪين لطيف چئي، ٻاروچو ٻئي پار
ٿي ستي، ٻڌ سندرو، پرت پنهون سين پار
نائي نيڻ نهار، تو ۾ ديرو دوست جـو.
٢- جو تون ڏورين ڏور، سو سدا آهي ساڻ تو
لالڻ لئي لطيف چئي، سنجهي ٿـي معذور
سنجها پڻ پروڙ، تو سنجهہ آهس تڪيو.

٣- سوئي ڪئيو ساڻ، سوئي ڏورئين سسئي!
ڪڏهن ڪنهن نه ڪيو، چلڻ سنجهان چاڻ
ٻچ ٻريان ڪر ٻاڻ، ته تون تنائين لهين.
٤- ٻر گهران ٻاسو ڪري، ٻچ ٻريان ڪر ٻاڻ
سو تان توهين ساڻ، جنهن لئه جفائون ڪرين.

مٿئين بيتن مان ظاهر آهي تــه: شاهه صاحب، مسئي (طالب) کي چوي ٿو ته وڏڪار وچڻ، ڏونگر ڏورڻ، وائون وڙڻ مان محبوب جو وصال نه ٿيندوه اهو محبوب جنهن کي تون جبلن ۾، ٻيٻ ۽ هاڙهي ۾، لکن ۽ اسن ۾ ڳوليين ٿـو، اهو اصل ۾ تو وٽ آهي. تنهنجي قريب آهي. اهـو ڪٿي لڪل نه آهي، بلڪ تو سنجهه آهي.

ان ڪان پوءِ شاهه صاحب سر سسئي آبريءَ ۾ سسئـي کي مخاطب ٿي چوي ٿو ته: جيڪڏهن توکي پنهنجي محبوب جي، پنهنجي پنهون جـي محبت ۽ سڪ آهي، ان سان ملـڻ جي خواهش آهي، ان سان وصال جـي خواهش آهي، پنهنجي منزل مقصود حاصل ڪرڻ جي تمنا آهي ته دل جي گهراين سان، سچائيءَ سان پنهنجي پنهل ڏي پنڌ ڪر ۽ انهيءَ ۾ پنهنجو پاڻ کي به وساري ڇڏ:

١- هل هنئين سين هوت ڏي، پيرين ڪرم پنڌ
وائي ٻچ م رند، وڙهه روحاني مسئي!
٢- هل هنئين سين هوت ڏي، ڇپر چل م تون
سنجهان لڏو سون، ڪوهيارو ڪيچ ڏئي.
٣- هل هنئين سين هوت ڏي، سسي ڪڻ م ماڻ
جنين پانيو پاڻ، آرياڻا اوري رهيون.

شاهه صاحب انهـن سـڏڙيـن جـو ذڪر ڪندي فرمائـي ٿو ته اهـي سڏڙيون متان انئين سمجهن ته ڪيچ وڃڻ، ٻريـن کي ٻسڻ، ڪا معمولي ڳالهه، کو کيل يـا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تماشو آهي. يا گهمڻ ڦرڻ ۽ سير تفريح جي جاءِ آهي. ڪيچ جو ٻنڌ اها ڪري جيڪا جيءَ ۾ منو نہ ڪري. ڪيچ گهمڻ ڦرڻ ۽ سير تفريح جي جاءِ نہ آهي. چند بيتن سان ان جي وضاحت شاه صاحب هيئن ڪئي آهي.

١- هيج نہ هوندو جن، سي ڪيئن وندر ويندئون
وهو وچ رهن، سهسين سڌن واريون.

٢- ڪيچ نہ جنبڻ جاءِ، تہ ڪا هلي هوت ڏي
مون سين هلي ساءِ، جا جيءَ ۾ منو نہ ڪري.

٦- سڪڻ واري سنڌ، متان ڪا مون سين ڪري
اندر جنين اڌ، ڏونگر سي ڏوريندئون.

ساڳي سر مسئي آبريءَ ۽ سسئي (سالڪ) کي شهر جا ماڻهو روڪين ٿا تہ: تون نہ وڃ، رستي ۾ مشڪلاتون ۽ مصيبتون آهن. انهيءَ تي سسئي انهن کي موٽ ۾ جيڪو جواب ڏئي ٿي، اهو شاهہ صاحب هن طرح بيان ڪيو آهي:

١- چڪس سڀ چئي، ماڙهو شهر ڀنڀور جا
ماسوئي ڪيئن سئي، جنهن جو جانب جت وئي ويا.

١- موٽڻ جي مصلحت، سون کي ڏيو ۾ جيڏيون
نهاريندي نڪري، آريـــاڻي الـــبـــت
ڪنديس اوت عجيب جي، لڪن ڏيئي لت
سرتيون شريڪت، آءُ ڪيئن آگن سين ڪريان.

٣- موٽي مران مَ ساءِ، موٽڻ کان اڳي مران
لڇي لالڻ لاءِ، شال پونديس پيـر تـــي.

٤- نمانيءَ جـــي نجهري، روئــڻ ۽ راڙهـــو
ڪنل جـــي قلب ۾ قرب جو ڪاڙهـو
هوتن لئي هاڙهو، سڀ رڱينديس رت سين.

انهيءَ ڪان پوءِ شاهه صاحب سسئي (سالڪ) جي سڪ ۽ محبت جو مثال پيش ڪندي، سر سسئي آبري ۾ چوي ٿو:

١- ڀير ڀنڀان ٿي ڪنڌرا، ڏونگر مٿي ڏي
ڦٽنا ڦڻ فقير جا، سيرون ٿيڙا سي
جهڙي تهڙي حال سين، ڀُري پنهون ڏي
وڃي مانَ وَري، ٻانهي ٻنڌڻ جنهن سين.

٢- ڀير ڀنڀان ٿي ڪنڌرا، ڏونگر مٿي ڏي
پاڻ نه پسي ڦٽئو، ڪڙهي ڪيچين ڪي
هاڙهو هوت پري، ڪوهه ڇاڻان ڪئن لنگهيا.

٣- ڪڙهي ۽ ڪڙي، ڀر ۾ ڀير ڀنهون جو
سڪ ٻڌائيم سندرو، جانب لئي جڙي
لڪڻ سر لطيف چئي، منڍ جهيڙي ۽ جهڙي
ٻني تان نه ٻڙي، جي عمر سڀ ايئن ڪري.

٤- ڪڪي ڪڙيان ڀير، ڪ ڪڙهان ڪيچ ڏٺين لئي
اي ڏنءُ ڏيئي ڏير، پاڻان پراهان ونا.

٥- هيڪليائي هاڻ، پورينديس پنهون ڏي
ڪنديس ڪوهيارل سين، رچي روح رهاڻ
رلي چلي ڇپرين، ڪنهن پر لاهيان ڪاڻ
آهيان گهٽو اڇاڻ، پر سور پريان جا ساڻ سون.

٦- هيڪليائي هيل، پورينديس پنهون ڏي
آڏا ڏونگر لڪيون، سوريون سچ ميل
ته ڪر ٻيلي آهن ٻيل، جي سور پريان جا ساڻ سون.

شاهه جي رسالي جي سر سسئي آبري جي مطالعي مان معلوم ٿيندو ته هن سر ۾ شاهه صاحب سسئي کي مختلف مرحلن مختلف نمونن سان مخاطب ٿئي ٿو. ڪٿي سسئي جي ڪمزوري، مجبوري ۽ بيوسيءَ جا بيت چيا اٿس ته ڪٿي وري ڪيس ڏونگر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏورڻ لاءِ هٿتائي ٿو تہ جن کي سچي محبت ۽ سڪ هوندي، سي منزل ماڳ تي پهچڻ جي ڪوشش ڪندا. جن کي هنئين ۾ حب هوندي، سي ئي ڪيچ پهچڻ ۾ ڪامياب ٿيندا. ڪٿي وري سسئي (طالب) کي مخاطب ٿي چوي ٿو تہ جنهن جي ڳولا ۾ تون وندر وڙين ٿي اهو ئي توسان گڏ آهي. تون پنهنجي اندر ۾ جهاتي پائي ڏس. اهڙي طرح پٽائي گهوٽ سالڪ کي رستي جي خطرن، مصيبتن ۽ مشڪلاتن کان آگاهہ ڪري ٿو.

بهرحال سسئي پنهون جي مجازي عشق ۾، حقيقي عشق جو راز سمايل آهي. پٽ ڌڻي سسئي پنهون جي قصي مان سالڪ کي راهہ ڏيکارڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. هتي سسئي مان مراد آهي سالڪ يا طالب، جو دنيا جي نعمتن کي ڇڏي، حقيقي عشق ۾ پنهنجي محبوب جي وصال لاءِ سور ۽ سختيون سهي، رستي جي رڪاوٽن ۽ مشڪلاتن مان پار ٿي وڃي پنهنجي محبوب سان ملي.

پنهون مان مراد آهي حقيقي محبوب يا منزل مقصود. اهڙي طرح سسئي (سالڪ) جا مخالف يا دشمن آهن: ڏونگر، ڏاگها، ڏير، وڻڪار، نانگ بلائون، وغيره.

سسئي پنهون جي هن قصي ۾ وڏو راز رکيل آهي. حقيقي منزل جا طالبو هن مان سٺو سبق وٺي سگهن ٿا. سسئي، هڪ ڪمزور مظلوم عورت، بيوسيلي، بي‌مددگار، ڏکن ڏاکڙن جي پرواهہ نہ ڪري پنهنجي حق جي ڳولا ۾ ڏونگر ڏوري ٿي تہ سالڪ بہ ان مان سبق وٺي پنهنجي حقيقي مالڪ سان ملڻ لاءِ دنيا جي سڙني خوشين ۽ نعمتن کي ڇڏي انهيءَ راهہ تي هلي، آخر وڃي پنهنجي منزل تي پهچي. آخر ۾ هتي شاهہ سائين جا پہ بيت ڏيڻ مناسب سمجهان ٿو:

اول آخر آهه، هلڻ منهنجو هوت ڏي
ڀورهيو سندو ڀورهيتڻ، والي ڪيم وڄاءِ
سو مون ٽورو لاءِ، جنهن جيڏري ملان جت کي.

اڏيون آئون اڄاڻ، مون سڱ سڃاڻي نہ ڪيو
هوند نہ سٽيم هيتري، ڪوهياري جي ڪاڻ
رتيءَ جي رهاڻ، جيئَ اڙايم جت سين.

---

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جناب سيد "منظور" نقوي

سر آبريءَ جي موسيقي

گرامي قدر حضرات!

جي اُنهن آهي تہ حضرت شاه عبداللطيف ڀٽائي عليہ الرحمة راڳ جو دلداده هو، جي اُنهن آهي تہ حضرت شاه لطيف پنهنجي ڪلام جو بنياد راڳن يا سرن تي رکيو، جي اُنهن آهي تہ شاه لطيف جي محفل ۾ لطيفي ڪلام سُر يا راڳ ۾ ڳايو ويندو هو، جي اُنهن آهي تہ شاه لطيف وفات تائين راڳ جو ساٿ نہ ڇڏيو ۽ جي اُنهن آهي تہ شاه لطيف راڳ جي ڪري الله جي قرب حاصل ڪرڻ واري نعمت کي ٽڏي ڇڏيو- جيئن سلطان الاولياء جي تذڪرن ۾ مذڪور آهي- تہ شاه لطيف جو راڳ بہ لطيفي ڪلام جيتري ئي اهميت رکي ٿو. ۽ اُنهن بہ چئي سگهبو تہ لطيفي ڪلام جسم آهي ۽ راڳ روح. لطيفي ڪلام تيسين غيرموثر آهي، جيسين ان کي راڳ ۾ نہ ڳايو وڃي. جيڪڏهن شاه جي ڪلام ۾ راڳ ايترو ضروري آهي، تہ پوءِ شاه جي راڳ تي بہ ايتري تحقيق ضروري آهي جيتري سندس ڪلام تي. مگر افسوس آهي تہ سنڌ جي راڳن تي عموماً ۽ حضرت شاه لطيف جي راڳ تي خصوصاً ڪو بہ ڌيان نٿو ڏنو وڃي. فقط انگريزي تي ڪوهياريءَ جي ڌن ۽ راڳي سان ڪافي ڇوڙ سان سنڌ جي موسيقي جي ڪابہ خدمت نٿي ٿي سگهي، تاوقتيڪ نائڪن ۽ گائڪن، محققن ۽ مدققن جو ڪو سيل (Cell) نہ قائم ڪيو وڃي، جيڪو شاه لطيف جي راڳ ۽ سنڌ جي موسيقيءَ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪي صحت سان مرتب ڪري، وچايل راڳ ڳولي ڪيدي ۽
شاه جي راڳ جي انهي نئي انداز کي- جيڪو مروج آهي-
نکاري اجاري عوام جي اڳيان پيش ڪري. ميهنهائسي چنڊائي
ڪو هڪ اڌ مضمون لکرائڻ يا پيڪل دل سان ڪا ڪوشش
ڪرڻ سنڌ جي موسيقيءَ جي خدمت نه ڪرڻ جي برابر آهي.

حضرات! اج اسين هتي انهي لاءِ گڏ ٿيا آهيون ته
حضرت شاه لطيف جن جي سر مسنئي آبري جي باري ۾
پنهنجا خيال پيش ڪريون.

حقيقت هيءَ آهي ته مسنئي آبري، آبري يا ايري جي
نالي سان ڪوبه راڳ، راڳ جي پرائڻ ڪتابن ۾ نٿو ملي
۽ نکي اهو راڳ سنڌ جي عوامي ڪچهرين ۾ مروج آهي.
البت اهو راڳ حضرت شاه لطيف جا راڳي، شاه جي راڳ
ڪرڻ مهل سر سهڻيءَ کان پوءِ ڳائيندا آهن ۽ ڪو محقق
اڃان تائين انهي وچايل ۽ معدوم ٿيل راڳ جا اهڃاڻ حاصل
ڪري سگهي ٿو - ڇو جو ٻئي هنڌان ڪٿان به انهيءَ راڳ
جي نشان ڏهي ممڪن نه آهي.

حضرت شاه لطيف جي راڳ ڳائڻ وارن مان راڳ
اخذ ڪرڻ جا ٻه ئي طريقا آهن، هڪ تند تنوار سان ۽
ٻيو ڇيڙ سان.

تند تنوار ۾ فقراء اهي غير منظم سر استعمال ڪندا
آهن، جن کي موسيقي جو قانون قبول نه ڪري سگهندو. ڇوجو
انهن ۾ تيور، شڌ ۽ مڌم جو ڪو به امتياز معلوم نه ٿيندو
آهي ۽ ٻيو هي ته تند تنوار وارا سر ووي ڇيڙ جي سرن سان
نه ملندا آهن. تند تنوار سان ڪنهن راڳ جي صحيح شڪل
اخذ ڪرڻ مشڪل آهي. ٻيو طريقو آهي ڇيڙ سان راڳ جي
شڪل اخذ ڪرڻ جو. ان لاءِ آءٌ گذشته مقالن ۾ چئي چڪو
آهيان ته حضرت شاه لطيف جن جي راڳ جو موجوده انداز
اهڙو آهي جنهن مان ڪلياڻ ۽ يمن ڪلياڻ ۽ کنيات ۾ ڪو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

فرق نظر نٿو اچي. سيني راڳن جي ادائگي تقريباً هڪ جهڙي نظر ٿي اچي. ادائگي مهل پيڻ راڳن ۾ 'وو - وو' چوڻ ۽ ڪيڏاري ۾ 'ٻـَر ٻر وو' چوڻ سان راڳ جو انداز بدلجي نٿو سگهي. ان ڪري چيڙ مان راڳ جي صحيح شڪل اخذ ڪرڻ به مشڪل امر آهي. تاوقتيڪ موجوده ادائگي جي انداز کي سوڌي سنواري ڪنهن صحيح هنڌ تي نه بيهارجي. هتي هڻ ڳالهه کي هرگز هرگز وسارڻ نه گهرجي ته شاه لطيف جو ڪلام موسيقي جي مضبوط بنيادن تي رکيل آهي، ان ڪري اسين موسيقي جي بنيادي اصولن کي نٿا وساري سگهون.

هن مختصر بحث مان اهو معلوم ٿيو ته شاه لطيف جي راڳ جي موجوده ادائگي مان ڪنهن به راڳ جي شڪل اخذ ڪرڻ مشڪل آهي. تند تنوار فقط هنرمنديءَ جو اظهار آهي ۽ چيڙ محض ادائـ!ي جو نالو آهي. ان ڪري هاڻي اسين حق بجانب هونداسين جي اسين حضرت شاه لطيف جي ڪنهن راڳ کي ڳولڻ لاءِ قرائن ۽ آثار کان ڪم وٺون. انهن ڪرڻ سان موسيقي جي معياري اصولن تي يقيناً اسين ڪنهن نج سنڌي راڳ کي ظاهر ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي وينداسين ۽ انهن وڃايل راڳ به وري حاصل ڪري سگهنداسين ۽ نوان نج سنڌي راڳ ايجاد ڪري سنڌ جي موسيقيءَ جي ڪماحقهٗ خدمت به ڪري سگهنداسين.

سسئي آبري يا آبري به سنڌ جو هڪ وڃايل راڳ آهي، جنهن کي موجوده زماني ۾ ڳولي لهڻ مشڪل آهي. مگر موسيقي جي معياري اصولن مطابق انهن ضرور چئي سگهبو ته هن نج سنڌي راڳ ۾ ڪنهن سنڌي راڳ جا لڇڻ ضرور هوندا، ۽ موسيقي جي قانون جي لحاظ سان ڪنهن سنڌي راڳ ۾ هي لڇڻ هئڻ ضروري آهن:

١- رکب ۽ ڌيوت ڪومل هئڻ گهرجن:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

يعني تہ آروهي ۽ امروهيءَ ۾ رکب ۽ ڌيوت ڪومل هجڻ گهرجن. انهن ڪري سان راڳ ۾ سنڌي لچڻ نمايان ٿيندو.

٢- گنڌار ۽ نکاد جا سر تيور هجڻ گهرجن.

يعني تہ آروهي ۽ امروهي ٻنهي ۾ گنڌار ۽ نکاد جا سر تيور هجڻ گهرجن. انهن ڪري سان راڳ ۾ سنڌي لچڻ نمايان ٿيندو.

انهي قانون سان هي معلوم ٿيو تہ ڪنهن بہ راڳ جي آروهي ۽ امروهيءَ ۾ هي سر ضرور لڳندا.

کرج، رکب ڪومل، گنڌار تيور، ڌيوت ڪومل ۽ نکاد تيور.

باقي بہ سر، مڌم ۽ پنچم، انهن لاءِ قانون هي آهي تہ ڪنهن بہ راڳ سان هڪ ئي وقت تي ٻئي سر ڪڏهن نہ سگهبا. ان ڪري مسئي آبريءَ جي راڳ ۾ مڌم پنچم ٻئي، يا ٻنهي سان ڪوبہ هڪ ضرور استعمال ڪبو، مگر هڻ شرط سان تہ ڪنهن بہ مروج راڳ سان ٺهڪي نہ اچي.

جيڪڏهن هن راڳ ۾ اسين شڌ مڌم جو سر شامل ڪنداسين تہ پوءِ هن راڳ جي ڳائڻ جو وقت عموما صبح جو پهر ٿي ويندو ان ڪري تيور مڌم ئي صحيح سر معلوم ڏو ٿئي. اهو هن ڪري بہ جو حضرت شاہ لطيف جي راڳ ۾ سر آبري، سر سهڻي ڪان پوءِ ڳايو ويندو آهي.

باقي پنچم جو سر لڳائجي يا نہ؛ يا رڳو آروهيءَ ۾ لڳائجي يا رڳو امروهيءَ ۾؟ ان لاءِ مناسب آهي تہ مڌم جو سر لڳائجي. انهن ڪري سان پوربي ٺاٺ ظاهر ٿيندو ۽ پوءِ پوربي ٺاٺ جي معروف راڳن جهڙوڪ: پوربي، پوريا ڌناسري، ڌناسري، بسنت، سري راڳ، ديپڪ، مالوي، گوري وغيره کان هٽي ڪا راڳ جي شڪل قائم ڪجي تہ موسيقي جي قانون جي لحاظ سان نج سنڌي راڳ جي شڪل ظاهر ٿي پوندي، جنهن کي اسين 'سر مسئي آبري' چئي سگهنداسين.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مٿين ڏسيل موسيقي جي قانون جي آڌار تي اسين نه صرف وڃايل سر ڳولهي لهي سگهنداسين، بلڪ ”ڪئين نج سنڌي راڳ“ ايجاد به ڪري سگهنداسين.

آخر ۾ وري به اهو عرض ڪندس ته شاهه عبداللطيف ڀٽ شاهه ثقافتي مرڪز وارا فقط تاليفن تي ڌيان نه ڏين پر تصنيف ۽ سنڌ جي موسيقي ڏي به ڌيان ڏين، ته جيئن سنڌ جي ثقافت کي ڪو خاطرخواهه فائدو رسي سگهي.

---

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سيدنجف علي شاه "ڪمتر" نقوي

سر آبري جي لغت ۽ معنيٰ

معزز حضرات! سنڌي ٻوليءَ جي ادبي تاريخن ۽ سنڌي ٻوليءَ جي باري ۾ مختلف مضمونن ۽ تقريرن ۾، اُنهن پڙهندا ۽ ٻڌندا پيا اچون ته، سنڌي ٻولي، سنسڪرت ۽ ان مان نڪرندڙ مختلف شاخن، جهڙوڪ: پالي، اپڀرنش يا وراچڊ اپڀرنش زبانن مان نڪتي آهي. اهو به هڪ انداز فڪر آهي، جيڪو پيڙهين کان وٺي اسان جي ذهنن تي مسلط ٿيل آهي. اسين جيڪڏهن سنڌي ٻوليءَ جي باري ۾ ڪجهه لکڻ چاهيندا آهيون ته، انهي ئي نظريه کي بنياد بنائي، ان تي پنهنجن خيالن جي ديوار تعمير ڪري ويندا آهيون. اهو انداز فڪر گهڻي وقت کان وٺي اسان ۾ رائج ۽ مروج آهي. ليڪن منهنجا دوستو! عام اصول ۽ بهتر طريقو ته اهو آهي ته جيڪڏهن ڪنهن به مسئلي تي اظهار ڪجي ته ان جي باري ۾ تصوير جا ٻئي رخ نظر ۾ رکجن. ڪنهن به نظريه تي تدبر ڪرڻ کان اڳ ۾ ان جي مختلف پهلوئن کي خيال ۾ رکي، ان باري ۾ موافق ۽ مخالف دليلن جو پوريءَ طرح جائزو وٺڻ کان پوءِ غور و فڪر ڪبو ته ڪنهن صحيح نتيجي تي پهچي سگهبو.

ڇا واقعي سنڌي زبان، سنسڪرت ٻوليءَ يا ان جي بعض شاخن مان پيدا ٿي آهي؟ اڄوڪي دانشورن جي محفل ۾، آءٌ انهي تصور يا انهي تصوير جو ٻيو رخ پيش ڪري،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اربابِ دانش کي غور ۽ فڪر ڪرڻ جي دعوت ڏيندس. ممڪن آهي ته انهي نهج تي تدبر ڪرڻ سان اسين ڪنهن صحيح نتيجي تي پهچي سگهون. سنڌي ٻوليءَ بابت انهي وانگ نظريه جي مخالفت ۾ اثين چئي سگهجي ٿو ته، سنڌي ٻولي به عربي ۽ سنسڪرت زبانن وانگي، هڪ بنيادي، مکيه ۽ قديم زبان آهي. جيڪڏهن ڪنهن به ٻي ٻوليءَ جا ڪي لفظ يا گرامر جون ڪجهه ترڪيبون، سنڌي زبان سان، ڪنهن حد تائين ملندڙ جلندڙ آهن ته ان جو اهو مطلب نه آهي ته ڪو سنڌي ٻولي انهي زبان مان نڪتي آهي، پر ان جي برعڪس ائين به چئي سگهجي ٿو ته خود آهي زبانون سنڌي ٻوليءَ مان نڪتيون آهن يا انهن ٻولين تي سنڌي زبان جو گهرو اثر پيل آهي. سون وٽ انهي نظريه جي موافقت ۾ گهڻائي دليل آهن، وقت جي تنگيءَ جي ڪري، انهن مان ڪي ٿورا دليل پيش ٿو ڪريان.

موئن جي دڙي جي کوٽائيءَ مان هٿ آيل آثارِ قديمه جي مطالعي مان اهو ثابت ٿي چڪو آهي، ته اڄ کان پنج هزار سال اڳي به سنڌي زبان موجود هئي ۽ ان کي لکڻ لاءِ، پنهنجي هڪ مخصوص قسم جو رسم الخط هو. هاڻي جيڪڏهن اهو تصوور ڪجي ته سنڌي ٻولي سنسڪرت يا انجي ڪنهن شاخ مان نڪتل آهي ته پوءِ موئن جي دڙي واري سنڌيءَ جي صوورتخطي به سنسڪرت، هندي يا ديوناگري الف بي ۾ هجي ها. ليڪن ان جي برعڪس، موئن جي دڙي واري سنڌيءَ جي الف بي اهڙي آهي جو انهي جهڙي الف بي دنيا جي ٻي ڪنهن به ٻوليءَ ۾ موجود ڪانه آهي. اهوئي سبب آهي جو سڄي دنيا جا ماهر، اڃان تائين دڙي مان هٿ آيل لکثين کي صحيح نموني سان پڙهي ۽ سمجهي ڪونه سگهيا آهن.

منهنجي محترم ۽ قابلِ صد احترام استاد، جناب ڊاڪٽر نبي بخش صاحب بلوچ جن جي تحقيق مطابق، پاڪستان جي

اتريئين سرحد تي، سوات ۽ چترال جي وادين جي نزديڪ، هڪ اهڙي به وادي آهي، جنهن جا رهاڪو اڄ به سنڌي ٻولي ڳالهائين ٿا. سنڌي به اها قديم سنڌي جنهن ۾ ڏڳي کي ٻڙد چيو ويندو هو. اهڙي قديم سنڌي ٻولي پاڪستان جي انتهائي ڏاکڻين سرحد، يعني ڪاروڇاڻ، گهوڙاٻاري ۽ ڪيٽي بندر وارن علائقن ۾ اڃان تائين ڳالهائي ويندي آهي. اُتي اڄ به ڏڳي کي ٻڙد چوندا آهن. شاهه عبداللطيف ڀٽائي گهوٽ عليه الرحمة جن به سسئيءَ جي هڪڙي بيت ۾ فرمايو آهي ته:

”ڏاگهڻون ڏيرن، جي آنڌا ٻڙد پنهور ۾“

انهي مان اهو ثابت ٿو ٿئي ته هڪڙي اهڙي همه گير زبان، جيڪا پنجن هزارن سالن کان به وڌيڪ پراڻي هجي، جنهن کي پنهنجو هڪ اهڙو انفرادي رسم الخط هجي، جيڪو دنيا جي ٻي ڪنهن به ٻوليءَ ۾ رائج نه هجي ۽ اهڙي زبان جيڪا پنجن هزارن سالن کان وٺي، هڪ وسيع علائقي ۾ ڳالهائي، لکي ۽ پڙهي ويندي هجي، تنهن کي ڪنهن ٻي زبان مان نڪتل سمجهڻ، احساسِ ڪمتري نه آهي ته ٻيو ڇا آهي؟

انهن دليلن کان سواءِ هڪ دليل اهو به ڏئي سگهجي ٿو ته جن ٻولين جي باري ۾ اُهين ڇيو وڃي ٿو ته سنڌي زبان انهن ٻولين مان نڪتل آهي، انهن ٻولين جي الف بي ۽ سنڌي ٻوليءَ جي الف بي ۾ ڪي قدر تفاوت موجود آهي. سنڌي الف بي ۾ ڪي حرف اهڙا به موجود آهن، جيڪي انهن ٻولين ۾ گهٽ ڪري ڪونه آهن. ان جي مثال لاءِ سنڌي الف بي جا حرف ٻ، ڄ ۽ ڳ پيش ڪري سگهجن ٿا. جيڪڏهن ڪو چوي ته اهي حرف ڪڇي، ڪاٺياواڙي، گجراتي، جتڪي يا اوڏڪي زبان ۾ رائج آهن، ته ان باري ۾ آءٌ اُهين چوڻ کان ڪونه ڪيٻائيندس ته اهي سڀ ٻوليون يا ته سنڌي زبان مان نڪتل آهن، يا ته انهن ٻولين تي سنڌي زبان جو گهرو اثر پيل آهي. اهو يقين آهي ته ڪوبه معترض

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اٺين ڪونہ ڇٺي سگھندو تہ جن ٻہ ٻولين جي الف ب ۾ ٻ، ج ۽ ڳ جا حرف استعمال ٿين ٿا، انھن ٻي ٻولين مان سنڌي زبان نڪتل يا پڌدا ٿيل آھي. ڇو جو جيتري قدر منھنجو مطالعو آھي، ايتري قدر آءٌ يقين سان اٺين چٺي سگھان ٿو تہ دنيا جي جن ٻہ ٻولين جي الف بي ۾ ٻ، ج ۽ ڳ جا حرف اچن ٿا، انھن سڀني زبانن اڃا تائين ڪلاسيڪل زبان جو درجو حاصل ڪونہ ڪيو آھي ۽ ان جي برعڪس سنڌي ٻولي، صديون اڳ ۾ ڪلاسيڪل درجو حاصل ڪري چڪي آھي. صرف انھيءَ ھڪڙي دليل جي آڌار تي بہ سنڌي ٻولي پنھنجي انفراديت جو نعرو ھڻي سگھي ٿي. باقي ايترو چٺي سگھجي ٿو تہ گذريل پنجن ھزارن سالن ۾، سنڌي صورتخطيءَ ۾ مختلف ۽ نمايان تبديليون ٿينديون پئي رھيون آھن، جن جو ٻوليءَ جي ڳالھائڻ يا پڙھڻ تي ڪوبہ خاص اثر ڪونہ پيو آھي ۽ ھزارن سالن جي گذرڻ جي باوجود بہ سنڌي ٻولي پنھنجي انفراديت قائم رکيو پئي اچي.

انھي ڪري مون، اڄوڪي محفل ۾ پيش ڪرڻ جي لاءِ اھڙي اکر جو انتخاب ڪيو آھي، جنھن ۾ 'ڳ' جو حرف استعمال ٿيل آھي، ۽ انھيءَ ”ڳ“ جي استعمال جي ڪري، پڪ سان اٺين چٺي سگھجي ٿو تہ اھو خالص سنڌي ٻوليءَ جو اکر آھي ۽ ڪنھن بہ ٻي زبان مان ھٿ آيل ڪونھي. اھو اکر آھي 'سارڳ'. شاھ صاحب سر حسينيءَ جي ھڪ وائيءَ ۾ چيو آھي تہ:-

جي ھوند ڏٺائون .... ووجيڏيون.... حال سنھنجو ھڙو جھڙو
چڙھي نہ سگھان چوٽيين، سارڳ سڻاھون
ڏکيءَ سندي ڏيج ۾، ڏونگر ڏنائون
ويندي ڪيون وڻن سين، سسئيءَ سڪائون..........الخ.

اھو 'سارڳ' جو لفظ سڄي رسالي ۾ نو (٩) دفعا استعمال ٿيل آھي. ڪمال اھو آھي تہ اھو لفظ، سواءِ سسئيءَ جي سُرن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

موت يا خون جي خون بها، يا دِيّت، يا قتل جو صلو خود محبوب ۾ مطلوب ٿيو پوي. شاه صاحب فرمائي ٿو تہ:

کنارو ۾ کوس، اڳئين آريءَ ڄام جي
ديت آهي دوس، سارڳ ۾ سَيڻ جي.

جيڪڏهن کو ساٿ پنهنجي منزلِ مقصود ڏي روان دوان آهي تہ، اهڙي ساٿ کان وڇڙيل يا غفلت جي ڪري پوئتي رهجي ويل، هنن اکرن ۾ پنهنجي افسوس جو اظهار ٿو ڪري:-

اڄ بہ وسائي اوٺيين، ٿي سارڳ ساڪ
پنوه نيائون پاڻ سين، تاڙيون پيچي طاق
هيهات هيهات لما تو عدون، سچي ٿي اوطاق
ڇڪيءَ چوري چاڪ، هاڙهي هوت هلي ويا.

شاه صاحب هڪ سچي پڇي صوفيءَ وانگر پاڻ کي ڏڍو ۾ ڪمزور سمجهندي، پنهنجي محبوب کي ستائي ٿو تہ، طاقت ۾ توانائيءَ جو سرچشمو تہ تون ئي آهين، آءٌ هڪ بي طاقت ۾ محتاج ماڻهو آهيان. جيڪڏهن تنهنجي تہ وه ٿيندي تہ مون لاءِ ٿانهون سارڳ بہ سولو ٿي پوندو:

جي هب نہ هلڻ سگهان، سي جڏا سيڙ جليل
لنگهائي لطيف جي، نجڻ ڪيچ قليل
وساري وسيل، ٿان سارڳ چڏيين.

شاه صاحب بلڪل انهيءَ خيال جو آهي تہ وصال تہ پري رهيو، پر سارڳ ۾ سري وڃڻ جي لاءِ بہ محبوب جي مدد جي ضرورت آهي. اڻ واقف ماڻهوءَ جي لاءِ، ڪنهن رهبر ۾ سونهين کان سواءِ، وڏا ٻرپٽ ڏورڻ، ڏکيئندڙ ٿر ٿيلهڻ ۾ سنجهائيندڙ جهنگ جهاڳڻ، نہ صرف مشڪل پر ناممڪن آهي. تنهن ڪري شاه صاحب وري بہ ورجائي ٿو چوي تہ:

واقف نہ وڏڪار جي، باري سمجهڻ بہ سر
ور وسيلا سپريــن، تڪيس ڏوري تــر
لهج لال لطيف چي، ڪانڌ مٺيءَ جي ڪر
ولهي ڪري ورا متان مارڳ ڇڏيين.

آخر ۾ ايترو عرض ڪندس تہ هڪ مڪيہ ۽ بنيادي زبان جي شاهوڪاريءَ جو هڪڙو اهو بہ ثبوت آهي تہ، اهڙي زبان ۾ هڪ ئي سان لاڳاپو رکندڙ شين جا نالا بہ صوتي توڙي معنوي لحاظ سان ذري گهٽ هڪ جهڙا هوندا آهن. جيئن هن مضمون سان ثابت آهي تہ سنڌي ٻوليءَ موجب جيڪو رستو منزل تائين پهچائي ٿو، ان رستي جو نالو آهي "مارڳ" ۽ جيئن تہ رستي جو سڌو سنئون لاڳاپو منزل سان هوندو آهي، تنهن ڪري سنڌي ٻوليءَ ۾ منزل جو نالو رکيو ويو آهي 'مارڳ'- مارڳ ۽ ماڳ جي اچارن ۾ جيڪا هڪ جهڙائي ۽ يڪسانيت آهي، ان جا مثال دنيا جي ٻين مکيہ ۽ بنيادي زبانن ۾ تمام ٿورا ملندا. هڪ ئي سان لاڳاپو رکندڙ شين جي نالن رکڻ ۾، تلفظ جي بہ جيڪا هڪ جهڙائي ۽ يڪسانيت، سنڌي ٻوليءَ قائم رکي آهي، ان جا ڪيترائي مثال پيش ڪري سگهجن ٿا. جيئن تہ اهو هڪ دلچسپ ۽ جداگانہ موضوع آهي، تنهن ڪري انهي موضوع تي ڪنهن ٻئي مضمون ۾ اظهار خيال ڪيو ويندو.

---

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جناب عبدالغفور بلوچ نقشبندي

سر سسئي آبري جو مطالعو

شاه صاحب جو ڪلام بحر بي پايان آهي. پاڻ معرفت جي سمنڊ جا بيبها سوتي ۽ هيرا پنهنجي رسالي ۾ گڏ ڪري ڇڏيا اٿن. شاهه صاحب جو ڪلام جامع آهي، جڻ درياء کي ڪوزي ۾ بند ڪيو ويو آهي. شاه صاحب پنهنجي بيتن ۾ هڪ ئي وقت ڪيترا راز سمائي ڇڏيا آهن ۽ هر هڪ بيت جون ڪيتريون ئي جدا جدا معنائون نڪري سگهن ٿيون. شاهه سائين جي ڪلام تي صحيح ۽ مڪمل راءِ ڏيڻ واري ڳالهه نه مون ۾ ڪانهي، پر خريداران يوسف وانگر شريڪ محفل ٿي خدمت ۾ ڪجهه پيش ڪريان ٿو.

اولياءالله، قرب الاهي حاصل ڪرڻ جا ٻه طريقا انتخاب فرمايا آهن، جن ذريعي طالب پنهنجو مقصد حاصل ڪري سگهي ٿو. انهن مان هڪ محنت ۽ رياضت ذريعي قرب حاصل ڪرڻ آهي، جنهن کي سالڪ مجذوب چئجي ٿو. ٻيو وري مجذوب سالڪ آهي، جو عشق ۽ محبت جي ذريعي قرب الاهي ۽ روحاني راز حاصل ڪري ٿو. مجذوب سالڪ تمام جلد پنهنجي حقيقي محبوب کي حاصل ڪري وٺي ٿو.

شاهه صاحب عشق ۽ محبت جي ذريعي سلوڪ الله جو قائل آهي، انهي ڪري پاڻ عشق جا داستان ڳاهيا اٿس، جيئن: مومل راڻو، هير رانجهو، سهڻي ميهار، سسئي پنهون وغيره. انهن سڀني داستانن ۾ عشق سمايل آهي، انهي ڪري پاڻ انهن مجازي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عاشقن جا مثال ڏيئي، طالبن کي حقيقي عشق حاصل ڪرڻ جي ترغيب ڏيڻ فرمائي ائس.

سر سسئي آبري ۾ به شاهه صاحب عشق جي واهه ۾ هلندڙ طالبن کي نصيحت ڪئي آهي ته: اي راهه رباني ۾ هلندڙ سالڪو! توهان عبرت وٺو ته هڪ ضعيف عورت پنهنجي محبوب کي ماڻڻ لاءِ ڪيڏا نه ڏک ۽ ڏاکڙا ڏٺا، مصيبتون ۽ تڪليفون برداشت ڪيون، مگر همت نه هاريائين. اهڙي طرح اوهان به جمال الاهي حاصل ڪرڻ لاءِ ڪمربند ٿي اڳتي وڌو، سڪ جو ٿمر ڪٿو، عاجزيءَ جو لباس پايو، توڪل جو ترهو پڪڙيو ۽ غفلت جي ننڊ کان سجاڳ ٿيو. محبوب جي جمال ۽ بي مثال صورت ۾ پاڻ کي محو بڻايو ته محبوب ماڻي سگهو.

شاهه صاحب سر آبري جي شروع ۾ محبوب جي حسن ۽ جمال ۾ موهجي وري وري سندس ديدار لاءِ بيتاب ٿي وڃڻ جو مثال ڏيندي فرمائين ٿا:

پسي جهاجهه جمال جـي جنين پيتي پڪ
اپـــر اڳاهون ٿيو سـور انهي کـي سڪ
هـــڏ نه پکين هڪ، سدا مائر سـير ۾.

پاڻ فرمائين ٿا ته جڏهن محبوب جو ديدار ٿيڻ سان يا سندس نگاهه پوڻ سان عاشق محبت جو پيالو پئي ٿو. تڏهن سندس اڃ وڌيو وڃي ۽ هڪ ديدار کان پوءِ وري پئي دفعا ڏسڻ جي طلب وڌي ٿي. جيئن جيئن محبوب جو مشاهدو ٿيندو ويندو تيئن تيئن شوق ۽ محبت جـي اڃ زياده ٿيندي. انهيءَ بيت جي تائيد ۾ اڳتي فرمائين ٿا:

محبت جن جي من ۾، تن تُشنگي تـار
پي پيالو اڃ جـــو، اڃ سين اڃ اُنـيـار
پنهون پاڻ پيار، ته اڃ سين اڃ اجهائيان.

يعني جيترو محبوب جو ديدار ٿيندو ويندو، اوترو ئي محبت ۾ اضافو ۽ ديدار جي اڃ وڌيڪ ٿيندي. اڳين بيتن ۾ شاهه صاحب محبوب جي خوشنودي حاصل ڪرڻ لاءِ حوصلي کي بلند رکڻ ۽ همت سان اڳتي وڌڻ جو تاڪيد ڪيو آهي. فرمائين ٿا:

پسي ڏونگر ڏاهه، جم هلڻ ۾ هيٺي ٿئين
لانچي لڪ لطيف چئي، پٿيءَ ڪيچڻ ڪاهه
ٻـچـي پـورج سسئـي، بلوچاڻي ٻـــاهــه
ان وڙاڻتي ور جـي آسـر هـــڏ ۾ لاهه
جو اکيٺون اوڏو آهه، سو پرين پراهون ۾ چئو.

پر فرمائين ٿا ته عشق جي راهه ۾ طعنا، تنڪا، جٺون، ڦٺون ۽ ٻيا جيڪي خطرا ڏونگرن جي مثال آهن، انهن کي ڏسي پنهنجي همت نه هار ۽ محبوب جي ڳولا ۾ لانچي هل. جڏهن ڪو پري جو پنڌ هوندو آهي ته پوري تياري ڪبي آهي، اهڙيءَ طرح شاهه صاحب فرمائين ٿا ته طالب پنهنجي ڏکيو آهي، ان ڪري جوان مردي ۽ بلند حوصلي سان سلوڪ ۾ هلندو رهي.

شاهه صاحب عشق جـي سفر ۾ رهبر ڪامل جي مدد جي ضرورت لاءِ هدايت ٿو ڪري، چو ته اها راهه جيڪا اڻانگي آهي، ان ۾ رهبر جي ضرورت آهي. پاڻ فرمائين ٿا:

واقف نه وڻڪار جي، باري سڄڻ ٻـــر
ور وسيلا سپريـن، ٿڪيس ڏوري ٿـــر
لهج لعل لطيف چئي، ڪانڌ منيءَ جو ڪر
ولهي ڪري ور، سڄـــڻ سارڳ سنئين.

پاڻ فرمائين ٿا: انهيءَ عشق واري راهه ۾ واقفيت نه ڪانهي، ۽ نفس ۽ شيطان پڻ وڏا دشمن نه مقابلي ۾ آهن. انهن بلائن کان بچائي، پار اڪارڻ لاءِ ڪامل رهبر جي ضرورت آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇاڪاڻ ته اڻواقفي سبب نفس جي بلائن ۾ ڦاسي پئبو، تنهنڪري اي واٽ جا سونهان، محبوب مرشد، منهنجي مدد فرمائي هن منزل کان ٽپايو. پيا به بيت سا ڳنڍي سر ۾ گهڻا آهن ته سفر اڻانگو آهي، ٽمر وغيره به ڪونهي. ڏيون بلائون وغيره لانگهڻ تي آهن، انهي ڪري رهبر جي مدد ضروري آهي.

ٽئي فصل ۾ شاه صاحب جن فرمائين ٿا ته: دل هڪ آئينو آهي، جنهن مان محبوب جو مشاهدو ٿيندو، انهي ڪري پنهنجي اندر ۾ محبوب کي ڳول.

چو وڃين وڻڪار، هت نه ڳولين هوت کي
لکو ڪين لطيف چئي، پاروچو پني پار
نائي نين نهار، تو منجهه ديرو دوست جو.

هنن بيتن ۾ شاه صاحب دل جي اندر جهاتي پائي، محبوب جي ڳولڻ جو ڏس ڏنو آهي ته حقيقي محبوب جو گهر تنهنجو سينو آهي، ٻاهر ڳولڻ اجايو آهي، انهيءَ ڪري پنهنجي اندر ۾ ڳول. حديث شريف ۾ آهي ته: ”مومن جي دل، الله جو گهر آهي“ ۽ هڪ ٻي حديث شريف ۾ آهي ته ”آءٌ آسمان ۽ سمائجي نٿو سگهان، تنهنجي نور جي جاءِ مومن جي دل آهي.“

هيٺين بيتن ۾ به دل جي صفائي جو ڏس ڏنو اٿن ته محبوب دل ۾ ملندئي.

هل هنين سان هوت ڏي، پيرين ڪر م پنڌ
رائي ٻچ م وند، رڙهه روحاني سنئي.

وري ٻئي بيت ۾ فرمائين ٿا:

هل هنين سان هوت ڏي، چپر چل م تون
منجهان لڏو مون، ڪوهيارو ڪيچ ڏئي.

هنن بيتن ۾ شاه صاحب دل جي اندر ڳولڻ جو ڏس ڏنو آهي، ۽ پاڻ فرمائين ٿا ته مون کي به معرفت جو خزانو دل مان حاصل ٿيو آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سڀني روحاني رهبرن جي اها تحقيق آهي ته دل ۾ توجه ڪرڻ ۽ مراقبي جي ڪثرت سان اندر جي اک روشن ٿي پوندي آهي. هي سڀ معرفت جون ڳالهيون آهن، جيڪي ڪنهن وليءَ ڪامل جي صحبت سان حاصل ٿينديون آهن. اڳين بيتن ۾ شاهه صاحب نفس جي سڃاڻپ بابت فرمائين ٿا ته: جنهن نفس کي سڃاتو تنهن رب کي سڃاتو.

پنهون ٿيس پاڻهي، سسئي جو سينگار
من عرف نفسه فقدعرف ربه، اهوئي آچار
جو وندر ۾ واهار، سو سودو سريس هٿهين.

نفس جي معرفت خدا جي معرفت آهي. پاڻ حديث شريف جو حوالو ڏيئي فرمائين ٿا ته: نفس جو هڪ وڏو حجاب هو، جنهن خدا پاڪ کان پري ٿي وڪيو. جڏهن نفس مطيع ٿيو ۽ پنهنجي انانيت ڇڏي هڪ طرف ٿيو ته پوءِ ساڳيو انسان مظهر حق بڻجي ويو. انسان منجهان ئي نور الاهي چمڪڻ لڳو. وري اڳتي فرمائين ٿا ته:

پنهون ٿيس پاڻهين، ويئي سسئيءَ جي سونه
خلق آدم عليٰ صورته، وٺ منجهه وروته
ڇري منجهان چونه، ڪٿي هوت هنج ڪيو.

هن بيت ۾ حضرت آدم عليه السلام جي پيدائش ۽ ملائڪن جي سجدي ڏانهن اشارو آهي ته آدم عليه السلام ۾ جڏهن پنهنجو روح ڦوڪيائين تڏهن آدم عليه السلام جي حقيقت خدا پاڪ جي انوارن سان پرجي ويئي، تنهنڪري مسجود ملائڪ ٿي. ڇاڪ آدم جي سامهون ملائڪن جو جهڪڻ اصل خدا پاڪ جي نور کي ئي جهڪڻ هو. ان مان معلوم ٿيو ته آدم عليه السلام ۾ خدائي نور سمايل آهي. جيڪڏهن بشريت جو پردو هٽي وڃي ته پوءِ حق کان سواءِ ٻيو ڪجهه به نه آهي. اڳتي فرمائين ٿا ته:

هوت تنهنجي هنج ۾، ڇچين ڪوه ڀهي
وفي انفسكم افلا تبصرون، سو جهي ڪر سهي
ڪڏهن ڪانه وئي، هوت ڳولڻ هٿ تي.

هن آيت شريف ۾، جيڪا شاه صاحب ڪم آندي آهي، الله تبارڪ و تعاليٰ فرمايو آهي ”آءٌ ته توهان منجهه آهيان پوءِ مونکي ڇو نٿا ڏسو؟“ يعني توهان جي باطن ۾ منهنجو نور سمايل آهي، پوءِ سون کي ٻين جاين تي ڇو ٿا ڳوليو. اڳتي فرمائين ٿا:

هوت تنهنجي منجهه ۾، ڇچين ڪوه پريان
ونحن اقرب اليه من حبل الوريد، تنهنجو توهين سان
پنهنجو آهين پاڻ، آڏو عجيبن ڪي.

هڪ ٻيءَ ۾ شاه صاحب فرمايو آهي ته نفس جو حجاب محبوبن جي مشاهدي ۾ رڪاوٽ آهي، نه ته هن آيت موافق الله پاڪ فرمائي ٿو ته ”آءٌ ساهه جي رڳن کان به پانهي کي ويجهو آهيان“، مگر بي فرمانين ۽ گناهن جي ڪارڻ سبب دل جو آئينو بي نور ٿي پيو آهي، بس اگر انهيءَ دل واري آئيني جي صفائي ٿي وڃي ته هوند الله جو نور دل ۾ جهاتي پائڻ سان ملي وڃي. حقيقت ۾ نفس خدا کان حجاب آهي.

حضرت امام مجدد الف ثاني ۽ سندس غلامن تحقيق ڪئي آهي ته انسان ڏهن لطيف شين جو مرڪب آهي، جن مان پنج عالم امر جا ۽ پنج عالم خلق جا. هي بحث طويل آهي. مختصر عرض ته انهن لطيفن مان عالم امر جي لطيفن جو مقام عرش کان مٿي آهي. مگر جيئن ته انسان دنيا جي غفلتن ۽ حرص هوس ۽ نفساني سڌن سبب اهل وطن کي وساري ويٺو، مگر جيڪڏهن هن کي ڪنهن ڪامل جي صحبت نصيب ٿئي ۽ هن جي اندر جون اکيون کلي پون ته هوند پنهنجي حقيقت سڃاڻي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وليءَ. مگر انهيءَ حقيقت حاصل ڪرڻ لاءِ به ڪيس هڪ ڪامل
رهبر جي ضرورت آهي. پاڻ فرمائين ٿا:

اوجهڙ اسونهين، ڏيهه گهڻو ٿيءَ ڏوريو
سگهڙ ري سونهين، پهتي ڪانه پنڌ ڪري.

هن بيت ۾ سونهين يعني رهبر طرف توجه ڇڪائيندي فرمائين ٿا ته ڪو اڻ سونهون مسافر پنهنجي منهن پيو هلي، مگر منزل مقصود تي هرگز نه پهچندو ۽ واٽ تي جهنگلي جانورن جو لقمو بڻجي ويندو. اهڙي طرح الله پاڪ جي ڳولا لاءِ به هڪ ڪامل ولي الله جي صحبت جي ضرورت آهي. اڪيلو منزل مقصود تي پهچڻ محال آهي، ڇاڪاڻ ته نفس ۽ شيطان به دشمن واٽ تي گمراهه ڪرڻ لاءِ موجود آهن. هيٺين بيت ۾ وري شريعت مطهره تي عمل ڪرڻ ۽ حضور ﷺ عليه وسلم جي اتباع طرف توجهه ڏيندي فرمائين ٿا:

واءِ وڃاءِ م سو، پڌرءِ جنهن پنڌ ڪريان
ڇتا ڇپر ڀرڻ جا، پير پرنيان تـــو
بـــر بورائو جـــو، سو لڳي ستان لٽئين.

پاڻ فرمائين ٿا ته جن واٽن تان حضور ﷺ هليا آهن، انهن کي نفساني خواهش ۽ رواجن جي ذريعي نه ميٽيو، جــو اهي ئي سندن نقش قدم رهبري لاءِ نشان آهن، جن جي روشني ۾ ئي محبوب تائين پهچي سگهبو.

آخر ۾ وري به رهبر ڪامل جي اطاعت ۾ گم ٿيڻ يعني 'فنافي الشيخ' جو مقام حاصل ڪرڻ جو ڏس ٿا ڏين!

سڻ تـه ســـوز پرائيين، آءٌ ڇيائون اڄ
ٻولي ٻـــي نه سڪيا، ڀـــاڻ چوندا پڄ
واڇي وٽ م وڃ، ٻــڌ ته ڀيائي لهين.

هن بيت ۾ شاهه صاحب فرمائين ٿا ته خدا وارن اڄ محبت لاءِ مڏ ڪيو آهي، ان ڪري سندن سامهون ادب سان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ويهجي ۽ گفتگو ٻڌجي ۽ پنهنجي طرفان ڪجهه نه ڳالهائجي، تا ته نفس جي وڏائي کان آزاد ٿي سگهجي. خدا وارن جي شان ۾ فرمائين ٿا:

ڪن ٿي ڪيڇ ڪڇيو، ڪڇ ۾ ڪڇيائون
وهي نه وتيءَ جيتري، ان وٽ آئـــون
ويڌي وڏائون، هـو جـو وڻ هئڻ جـــو.

هن بيت ۾ الله وارن جي سامهون خاموشي جو حڪم فرمايو اٿن ته جن جي اندر مان 'آئون' وارو فخر ميٽجي ويو آهي، انهن جي سامهون نه ڪڇ، ڇاڪاڻ ته هنن هستي ۽ فخر وارو وڻ ئي ويڙي ڇڏيو آهي.

حاصل مطلب ته شاهه صاحب هن سر ۾ روحانيت جي طالبن کي استقامت، مرشد ڪامل جي تلاش، قلب جي صفائي ۽ نفس جي تزڪيه جو امر فرمايو آهي، ته جيسين هن راه ۾ سچائي ۽ همت سان نه هلبو، مرشد ڪامل کان فيض حاصل نه ڪري سگهبو. نفس جو مجاهدو ۽ قلب جو تصفيو نه ڪبو، تيسين معرفت جا ميوا کائي نه سگهبا. هن سُر ۾ مختصر طور سان روحاني رمزن تي روشني وڌي آهي، حقيقت ۽ گهرائي ۾ پهچڻ لاءِ سون جهڙي نا اهل جي ڪهڙي مجال آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جناب پروفيسر مير محمد ميمڻ

سُر آبريءَ جو مضمون ۽ موضوع

شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو رسالو سچ پچ ته معنيٰ جي موتين جي هڪ اهڙي مالها آهي، جنهن جي قيمت جي ڪٿ ڪرڻ مشڪل ته ڇا بلڪ ناممڪن ٿي ڇنجي ته ٻه ڏيهي. نو ويندو ته شاهه صاحب سسئي جي ڪردار کي اجاگر ڪرڻ لاءِ سڄا سارا پنج سُر پنهنجي شعر ۾ ڇيا آهن. ان مان ٿي سسئي جي اهميت جو اندازو آساني سان لڳائي سگهجي ٿو. دعويٰ سان چئي سگهجي ٿو ته شاهه صاحب انهن سڀني سُرن ۾ سسئي جي جذبات، احساسات، مقصد ۽ عمل جو مؤثر نمونو پيش ڪيو آهي.

جيتري قدر سُر سسئي آبري جو تعلق آهي ته ان جي مطالع بعد هيءَ ڳالهه چٽيءَ طرح معلوم ٿئي ٿي ته هن سُر جو مکيه موضوع فراق، مضمون محبت يا ٻين لفظن ۾ سڪ چئجي ته به ٺهي. گويا مقصد سان محبت ۽ ان ڏي عمل ٿي هن جي ڪردار جا مکيه موضوع آهن.

هن سُر ۾ سڄا سارا ١١ داستان، وايون ۽ ڪجهه متفرقه بيت آهن. داستان پهرئين جي ١٩ بيتن ۽ هڪ وائي جي مطالع بعد هيءَ راءِ قائم ڪري سگهجي ٿي ته منڍس مکيه موضوع محبت آهي. ان کي شاهه صاحب پنهنجي فڪر مطابق نهايت ئي سهڻي نموني نکيري نروار ڪيو آهي. آخر محبت آهي ڇا؟ ۽ ان جو رد عمل ڇا آهي؟ فقط هن بيت مان محبت جو مذڪور مولائي سان معلوم ٿي ويندو. شاهه صاحب فرمائي ٿو ته:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

محبت جنھن جي من ۾ تنھن تشنگي تاو
پي پيالو اڄ جو، اڄ سيڻ اڄ اُتياو
پنھون پاڻ پياريو، ته اڄ سيڻ اڄ اجھائُيان.

محبت ۽ تشنگي، ساڳ تار تشنگي لازم ملزوم ٿيو پون. گويا عمل ۽ رد عمل ظاهر ٿيو پوي. شاه صاحب اڄ جو نهايت ئي عمدي نموني اظهار ڪري، حقيقت کي واضح ڪري ڇڏيو آهي. اڄ اساڪ آهي، پياس آهي، فراق ۽ عشق پڻ. ان جي اجھائڻ جو وسيلو به اڄ ئي پيو پڏائي. گويا وصل جي پيالي پيئڻ سان فراق جي مشڪل آسان ٿي سگھي ٿي.

ڪن بيتن ۾ وري شاهه صاحب خودي ۽ حجت کي، ڪائڻ ۽ هٽائڻ جي هدايت ڪئي آهي. دنيا مها چار آهي، ان ۾ جيڪو ڦاٿو ته ڦٽڪيو. ان مها ساگر سان پار پوڻ لاءِ يا ڏاڍي ڏونگر ڏورڻ لاءِ پنائي صاحب جي قول مطابق ”لَنئُ“ جي ضرورت آهي. ان ڪري ته حج وڃائي هلڻ جي صلاح ڏنائين ۽ خودي ڪان پري هٽي پريتڻون يعني بي غرض محبت اختيار ڪرڻ جي تلقين ڪيائين. هتي دنيوي ٽڪن ڏاڱن کي ٽوڙبو ته اميد جي راهه آساني سان ملي ويندي. جيئن فرمايائين ته:

مهد محتاجي ڪري، پنئيءَ پيرر ڪنيج
ڪيپايائي! ڪيچ ڏي حج م هلائيج
پاڻ ڏار پريتڻون، مسئي ساڻ ڪنيج
نا اميدي نيج ته اوڏي ٿئين اميد کي.

داستان پنھي ۾ شاه صاحب مطلوب کي ملڻ لاءِ هيءَ هدايت ڪري ٿو ته طالب کي ويسرو ئي ويھڻو نه آهي، بلڪ اصل منزل يا مقصد ساڻڻ لاءِ ڪيچ ڪاهڻو آهي. پوءِ ان راه ۾ جيڪڏهن ڪيس ڏاڍن ڏونگرن، سوڙهن لڪن ۽ پيچرن سان سهاڙو ڏيڻو پوي ته به انهن کي هٽائي اڳتي وک وڌائڻي آهي. بظاهر طالب سسئيءَ جهڙي ڪمزور زال ذات لاءِ هيءَ

حقيقت ڪجهه مشڪل پئي معلوم ٿئي، ته به ان ڳالهه بد دل ۽ بزدل ٿي مقصد کي ڇڏڻو نه آهي، بلڪ انهن جي هيبت کان ضرورت پوڻ تي هوت جي حمايت لاءِ وڏي سڌ واکو ڪرڻو آهي. جيئن شاهه صاحب فرمايو ته:

واقف نه ونڪار جي، پاڻي ڪنيم نـه پاءُ
جبل جلدايون ڪري تمڪ ڏيکاري نه تاءُ
لـڳي لڪ لطيف چئـي، معذورن مٿـاءُ
اٿي اوڏو آءُ، جت هوت هيڪلي آهيان.

هڻ هڪل بعد غافل سالڪ ۽ طالب کي آگاهي حاصل ٿي سگهي. ان لحاظ کان هن داستان جي مضمون جي لحاظ کان موضوع غفلت ۽ آگاهي سڏي سگهجي ٿو.

جيتري قدر داستان ٽئين جو تعلق آهي ته شاهه صاحب وحدت الوجود جي اڙانگي مسئلي کي نهايت ئي آساني سان سمجهايو آهي. جڏهن طالب، مطلوب جي محبت ۾ محو ٿي وڃي ٿو ته ان جي وچ واري منزل دور ٿي وڃي ٿي، گويا طالب ۽ مطلوب هڪ ٿيو پون. هن منزل ماڻڻ لاءِ خودي جهڙي شيءِ کي ختم ڪرڻو پوندو ۽ ان جي جاءِ تي سڪ يا محبت جي راهه اختيار ڪرڻي پوندي. جيئن شاهه صاحب فرمايو ته:

هلي هنئين سين هوت ڏي، سيسي ڪٽي م ساڻ
جنهين پانيو پاڻ، سي آريانا اوري رهيون.

گويا مضمون ۽ موضوع جي لحاظ کان هن داستان ۾ خودي ڪائي، پاڻ پري ٿي، ساڄن جي سڪ اختيار ڪرڻي آهي. داستان ٥ ۾ به هن نازڪ مسئلي کي اهڙي نموني سلجهائي سمجهايو ويو آهي.

داستان ٤ ۾ شاهه صاحب ڪيچ پهچڻ لاءِ ڪن شرطن کي واضح ڪيو آهي. گويا مطلوب سان ملڻ لاءِ جن ڳالهين جي اول ضرورت پوي ٿي، تن کي شاهه صاحب جنهن طرح بيان

ڪيو آهي. پهرئين بيت ۾ ئي شاهه صاحب هيئن فرمايو ته:

هيچ نه هوندو جن، سي ڪيئن وندر ويندئيون
وهو وچ رهن، مهسين سڏن واريون.

وندر وڃڻ لاءِ اول ته هيج، شوق محبت ۽ عشق جي ضرورت آهي. رڳو سڏن جي گهرج نه آهي. چاڪاڻ ته وندر ووڙڻ لاءِ، بک، اڃ، ڏک، ڇپر مطلب ته هر مصيبت سان منهن ڏيڻ لاءِ تيار رهڻو آهي، بلڪ ان تي عمل به ڪرڻو آهي. هتي ته ساهه ۽ سرَ جو به سانگو نه ڪرڻو آهي، رڳو سڏ ڪرڻ سان ساجن ڪو ڪورو ملندو؟ هتي ته اڪيلو عمل ڪرڻو آهي. سرتين جو سهارو يا سکڻ جو سات ڇڏڻو آهي. بلڪ اندر اڏ ڪرڻو آهي. جئن شاهه صاحب فرمايو ته:

سڏائتي سيڪا، بڪ نه ٻاسي ڪا
جيهي تيهي ذات جي جنبش ڪانهي جا
سون سين هلي سا، جا جيءَ سٿو نه ڪري.

يا

سکڻ واري سڏ، مٿان ڪا سون سان ڪري
اندر جنين اڏ، ڏونگر سي ڏوريندئيون.

گويا هتي شوق ۽ عمل جي ضرورت پوندي، تڏهن ته وندر ووڙي سگهبي. داستان ٦ ۾ هن ڳالهه جي شاهدي ملي ٿي ته طالب کي جيڪا مطلوب جي صحيح منهن مبارڪ جي جهلڪ حاصل ٿي آهي ۽ ان کان پوءِ انهي وارداتي ڪيفيت جو ڪنهن رڪاوٽ سبب سلسلو ٽٽي ويل ٿو ڏسجي. ان بعد فراق جي ڪيفيت ۾ طالب (سسئي) جيڪي آهون ۽ داهون ڏئي ڪري ان کي وري وري ورجايو ويو آهي، جيئن هن بيت سان شاهدي ملي ٿي ته:

پنهو جو پنيور ۾، ڪاڪل ڏٺم ڪال
هٿي! تنين جي حال، زلف جي زاف ڪيون.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

يـــا

هاڻ نـہ جيان جيڏيو، زلف زاف ڪياس
ڪاڪل آءُ ڪنياس، پنهنجو جو پنهور ء.

ان سلسلي جي نٽڻ جو واحد سبب مسڻي ننڊ کي ڀڃي ڪري. گويا سالڪ کي آگاهي بعد وري غفلت نهوڙي ڇڏيو آهي. جنهن هڪ جاءِ ڪولي پڌايائين تہ:

پريڻ جـــو پاڙو سون سين ننـڊ نهوڙيو.

مضمون ۽ موضوع جي لحاظ کان غفلت ۽ آگاهي کي ڪولي بيان ڪيو ويو آهي. اهڙي ريت ٻيا سر ڀڻ انفرادي خواه اجتماعي طور انهي مضمون ۽ موضوع تي لڳ ڀڳ ڦري رهيا آهن. مجموعي طور هن سڄي سر جو مضمون عشق، فراق، وصل، خودي، سڪ، ڏک، غفلت ۽ آگاهي جي چوگرد ڦيو ڦري.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جناب 'معمور' يوسفاڻي

سر آبريءَ ۾ صرفي ۽ نحوي ترڪيبون

حضرت شاه عبداللطيف ڀٽائي رحه نه رڳو تخيل جو سمونڊ، فڪر جو دريا ۽ شعر جو شاهه آهي، پر هو دنيا جي سڀني شاعرن جو شهنشاه پڻ آهي. سنڌس ڪلام جو اهو مقام آهي، جو ان جي اڳيان سنڌي ٻولي جي گرامر بابت لکيل سڀ ڪتاب هيٺا ۽ جهيڻا، سوڙهل ۽ سٿل آهن، ۽ اهي جيسين سندس ڪلام جي روشنيءَ ۾ نه لکبا، تيسين اڌورا ۽ اڻ پورا رهندا.

ٻوليءَ کي پرکڻ لاءِ گرامر جي ڄاڻ ضروري آهي، پر جنهن ٻوليءَ جو گرامر به اڃا اڻ ڦوليو، اڻ ڳوليو ۽ اسارو پيو آهي، تنهن جو ڄاڻڻ ۽ نه ڄاڻڻ ٻئي برابر آهن، ۽ ضرورت آهي ته انهيءَ ڏس ۾ ڪجهه ڪجي! پر ڪري ڪير؟ چوڻ ته چوڻ سولو ۽ ڪرڻ ڏاڍو ڏکيو آهي، ۽ اهو ڏکيو تڏهن سکيو ٿي سگهندو، جڏهن ان لاءِ عشق، جنون ۽ هيج هوندو. ڀٽ ڌڻيءَ کهڙو نه سٺو چيو آهي ته:

هيج نه هوندو جن، سي ڪيئن وندر ويندئون
ويهيو وچ رهن، سهسين سڏن واريون.

لاڪيڻي لطيف جي انهيءَ فيصلي ۽ اسان جي ادبي ڪارناسن کي سامهون رکي، جيڪر تپاس ڪنداسون ته تحقيقي ميدان تي اسان کي، گهڻو ٿڌو سڙئي هلڪڙو ۽ مٺاچرو ڪم ڏسڻ ۾ ايندو، جيڪو ڪنهن به حالت ۾ اطمينان بخش ڪونه آهي.

اهو سڀ انهيءَ ڪري ٿيو آهي، جو اسان جي ڪيل ڪم جو گهڻو ۽ وڏو حصو، رڳو 'سٽالاهٽي' ۽ 'ڏيک ويک'

لاءِ ٺيل آهي. جنهن لاءِ نه فقط شهرت پسند اديب ڏوهاري آهن، پر پڙهندڙ ۽ ڇاپڻ جي مصلحت ۽ مات، ۽ اڻڄاڻن ۽ چاپلوسن جي 'واهه واهه' پڻ جوابدار آهن.

هھڙي ماحول لاءِ فارسي ٻوليءَ جي مشهور شاعر 'صائب' ڪھڙو نه سٺو ۽ صحيح چيو آهي:

صائب دو چيز ميشڪند قدر شعر را
تحسين نا شناس، سڪوتِ سخن شناس.

هن منزل تي جڏهن ڀاڻ ڏي ۽ پنهنجي محنت ڏي ڏسون ٿا ته چوڻو ٿو پوي ته:

مٺي هانءَ سين مامرو، اڃي پيو انڊن.

هتي سوال ٿو اٿي ته انهن جو ڇو ٿيو ٺٺي، يا ڇو ٿيو آهي؟ تنهن جو جواب به پٽ ڏٺيءَ وٽان ملي ٿو ته:

سڏانتي ميڪا، بڪ نه باسي ڪا.

پيا حضرات اهاڳالهه مڃين يا نه مڃين، پر آءٌ پنهنجي پاڻ لاءِ صاف صاف چوندس ته: شاهه سائين بابت سنهنجو ڪيل سمورو ڪم، جنهن هڪ شروعاتي يا ڀاوائي ڪوشش آهي، جنهن ڪي منزل جي ويجهو وڃڻ لاءِ به وڏي محنت ۽ ٿاڪٽ جي ضرورت آهي. جيڪا شايد سون جهڙي سڏڙئي جي نصيب نه به هجي.

مٿين حقيقتن کان پوءِ اهو واضح ٿي ويو ته سنهنجو اڇوڪو مضمون، جنهن جو عنوان "سر سسئي آبري ۾ صرفي ۽ نحوي ترڪيبون" آهي، سو به اهڙو ئي هوندو، جهڙا اڳوڻا ڏاڦوڙا ۽ جهوٽون.

هتي اهو پڻ معلوم هجي ته سر سسئي آبري، جنهن ۾ ڏونگر ڏورڻ جو بيان آهي، تنهن جي ڪنهن به هڪ پهلو تي قلم کڻندي، انهيءَ سر سنجهان، پٽ ڏٺيءَ جو فيصلو سامهون اچي ٿو ته:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اندر جنين اڃ، ڏونگر سي ڏوريندين.

۽ انهيءَ کان پوءِ جڏهن پنهنجي اندر جو جائزو ٿو وٺجي ته صاف ۽ چٽو پيو ڏسجي ته:

اندر ڪارو ڪانءُ، ٻاهر ٻولي هنج جي.

۽ هتي وري اهو به ظاهر ٿو ٿئي ته هنج هجڻ يا ڪانوَ، پر ڏونگر ڏورڻ لاءِ سڪ، چڪ، همت ۽ استقلال جي ضرورت آهي، جيڪي سيئي گڏوگڏ ته سسئي کي ئي نصيب ٿيا هئا، ۽ جنهن جي جرئت واري ڪارنامي کان متاثر ٿي، لطيف سائينءَ کيس پنجن سُرن ۾ ڳائي، سدا جيئري بنائي ڇڏيو.

ٻئي طرف اسين فقط اهو چونداسون ته "سر سسئي آبري" ٻارهن داستانن تي مشتمل آهي، جنهن ۾ ڊاڪٽر گربخشاڻي جي ترتيب موجب ۱۷۷ بيت ۽ ۲۱ وايون آهن ۽ ڊاڪٽر بلوچ صاحب جي ترتيب موجب ۱۷۴ بيت ۽ ۱۵ وايون آهن.

هتي ٻئن پاسن کي پاسيرو رکي، وڳو بيتن جي ٻولي ۽ ٻيهڪ وغيره جي جاچ وٺبي، ته به لفظي ڪمال ۽ جمال کي داد ڏيندي زندگي گذري ويندي، جنهن لاءِ پري وڃڻ جو ضرور ئي ڪونهي، هتي سونهن ۽ سُڳنڌ جي ثبوت لاءِ، هيٺ ڏنل مصرع ڪافي ٿيندي، جنهن ۾ سليس ۽ سلوڻي ٻوليءَ ۾، هڪ 'موصوف' جون پنج صفتون، گڏي بيان ڪري، فصاحت، بلاغت، سلاست، جدت ۽ ندرت جو عظيم مثال قائم ڪيو ويو آهي. اها مصرع آهي:

اڏر، نڏر، اپري، اوڳي، اوائي.

اهڙي طرح هن سُر ۾ رائو ريلڻ، ٿر ٿيلڻ، پڌ پيلڻ، پنڌ پارڻ، لڪ لانگهڻ، سڱ ساهڻ، ڏونگر ڏورڻ وغيره جا سهڻا ۽ سلوڻا محاورا ڏسي، چوڻو ٿو پوي ته اهي جڻ سنڌوءَ جون لهرون آهن، جيڪي سوٽي ڪٿيو پيون اچن، ۽ انهن سان ٻنا لاڳاپيدار اسم، جهرڪ ڪنارو ۽ ڪوس، ٻهڻ ۽ ٻيڇڙو،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڄيڄڻ ۽ جهوري، ڏک ۽ ڏوراپو، ڏليون ۽ ٽونر، سڳ ۽ سهاڳو، جيءُ ۽ جسو وغيره ڇڙڪ هنجڻ جون جوڙيون آهن، جيڪي ڪنول جي گلڻ سان گڏ صاف ۽ سٿري تلاءَ ۾ پيون ترن.

نه رڳو ايترو پر واسطيدار ٻٽا فعل، جهڙوڪ: پيهان پچايان، گهائي گهمائي، ڏري ۽ ڏاري، ڪڙهي ۽ ڪڙي، جهيڙي ۽ جهڙي، سيڙي ۽ سلائي، لڏي ۽ لاڏ ڪري وغيره گويا مهراڻ ۽ هاڪڙي جو سنگم آهي، جنهن جي سونهن ۽ ساراهه لاءِ لفظن جو ليکو به وڏو مسئلو آهي.

هاڻي جيڪڏهن انهي مسئلي کي ٿو وٺجي ته مسئلن مان مسئلا پيدا ٿيندي قصو وڃي ٿو وڌندو، تنهن ڪري اهو پاسو اتي ڇڏي، اصل مقصد تي اچجي ٿو، جنهن ۾ مذڪور سر جون صرفي ۽ نحوي ترڪيبون بيان ڪرڻيون آهن، جنهن لاءِ مختصر طور اهو چوندس ته صرف ۽ نحو جي ڄاڻو عالمن صرف جي وصف لکندي فرمايو آهي ته:

”صرف جي معنيٰ آهي ڦيرو يا چڪرو، جنهن جي چڪر ۾ اچي، لفظ جدا جدا شڪلين ۾ اچن ٿا ۽ ڌار ڌار صورتون اختيار ڪن ٿا.“

اڃا به وڌيڪ وضاحت لاءِ هيئن چئي سگهبو ته:

”صرف ئي اهو علم آهي، جنهن جي ذريعي، اها خبر پوي ٿي ته لفظن جون جدا شڪليون ڪهڙيون آهن ۽ اهي ڪيئن ٿيون ٿين.“

صرف جا اڪثر صيغا، لفظن ۽ آوازن جو مرڪب آهن. جيڪي ٻن قسمن ۾ ورهائي سگهجن ٿا، جن مان پهريون قسم آهي.

مرڪب با مقصد. جنهن موجب، هن سر ۾، مصدر مان صفت، اسم مان صفت، ظرف ۽ فعل، ظرف مان فعل ۽ اسم، فعل مان اسم، صفت مان فعل، فعل جي تصغير، اسم جي تصغير، اسم

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي وڌائي، اسم جو عدد، اسم جي جنس، فعل بالواسطو، امر استقبال، اسم فاعل، اسم مفعول، معنوي مصدر، ناڪاري فعل ۽ معطوفي جو بيان اچي ٿو. جنهن جو خاڪو هيٺين طرح آهي:

اسم مان صفت

(الف) اسم جي پونٽتان 'يار' ملائڻ سان صفت ٺهندي آهي.
جيئن: ڪوهه + يار = ڪوهيار. "ڪونهي ات ڪوهيار، جت تو پيو پاسئيو."

(ب) اسم جي پويان 'يارو' ملائڻ سان صفت ٺهندي آهي.
جيئن: ڪوهه + يارو = ڪوهيارو. "سنجهان لڏو سون، ڪوهيارو ڪيچ ڏئي."

(ج) اسم جي پويان 'آرو' ملائڻ سان صفت ٺهندي آهي.
جيئن: سونهه + آرو = سونهارو، جمع سونهارا.
"هو جي هليا هوت سونهارا، سون وهيٽا، ڀنهونءَ سگهيٽا."

(د) اسم جي پويان 'آڙو' ملائڻ سان صفت ٺهندي آهي.
جيئن: جور + آڙو = جوراڙو. "واقف نه وڏڪار جي، جت جبل جوراڙو."

(هه) اسم جي پويان 'اڻي' ملائڻ سان صفت ٺهندي آهي.
جيئن: بلوچ + آڻي = بلوچاڻي. "پڇي پورج سسئي، بلوچاڻي باهه."
قاصد + آڻي = قاصداڻي. "قاصداڻي ڪار، ڪين رسائي ڪيچ ڪي."
آري + آڻي = آرياڻي. "ڪرها ڪاهيو سيان ڪيچي آئون آرياڻي عرض چوندي."

(و) اسم جي پويان 'ياڻي' ملائڻ سان صفت ٺهندي آهي.
جيئن: جوڳ+ياڻي = جوڳياڻي. "جيڏا جوڳياڻي ٿيا، دونکي جهل م پاءِ."
بند + ياڻي = بندياڻي. "بندياڻي پنهور ۾ آهيان

آنهان ڏر."

(ز) اسم جي پويان 'آئتو' ملائڻ سان صفت ٺهندي آهي.

جيئن: وڙ + آئتو = وڙائتو. "ان وڙائتي ور جي آسر هڏ م لاهه."

مند + آئتو = مندائتو. "مندائتي مينهن جيئن، ويل وويل وسان."

سڌ + آئتو = سڌائتو. "سڌائتي سيڪا، بک نه باسي ڪا."

(ح) اسم جي پويان 'ايتي' ملائڻ سان صفت ٺهندي آهي.

جيئن: ور + ايتي = وريتي جمع وريتيون. "وريتيون ورو، آءُ نه ورنديس ور ري."

(ط) اسم جي پويان 'اي' ملائڻ سان صفت ٺهندي آهي.

جيئن: ڪيچ + اي = ڪيچي. "ڪرها مَ ڪاهيو ميان ڪيچي، آئون آرياڻي عرض چوندي."

ست + اِي = ستي. "ٿي ستي، پڌ سندرو، پرت پنهون سين پار."

(ي) اسم جي پڇاڙي وارو 'واو' ڪيرائي، باقي پويان 'آت' ملائڻ سان صفت ٺهندي آهي.

جيئن: پورهيو-و = پورهيه + ات = پورهيت جمع پورهيتن.
"پورهيو سندو پورهيتن، والي ڪيم وڃاءِ."

اسم مان ظرف

(الف) اسم جي پويان 'اي' ملائڻ سان ظرف ٺهندو آهي.

جيئن: ويسر + اي = ويسري. "ما ڪيئن ويهي ويسري، جا گهائي گهاٽي."

(ب) اسم جي پويان 'آٽي' ملائڻ سان صفت ٺهندي آهي.

جيئن: ڏينهن + آٽي = ڏينهاٽي "ويـڻي پسان پاڻ م ڏونگر ڏيهاٽي."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

(ج) اسم جي پويان "ايٺو" ملائڻ سان صفت ٺهندي آهي.

جيئن: وھم + ايٺو = وھمٺو } "هو جي هليا هوت سونهارا،
سڳ + ايٺو = سڳيٺو } سون نه وهيٺا، پنهون سڳيٺا"

اسم مان فعل:

پيرو اسم مان **پيرياڻين** فعل ٺاهيل آهي.
"سو تون صاحب آهين، جو نه **پيرائين** پان"

جهيڙو = جهيڙي = } "لڪڻ سر لطيف چئي،
جهڙ = جهڙي = } سنڌ **جهيڙي** ۽ **جهڙي**."

ڀهو = ڀهايان = "جانب ضعيفي سين پنهون **ڀهايان**."
ٻاڪار = ٻاڪاريو = "ڙڪي ڪٺي ڏرن ۾، **ٻاڪاريو** ٻانهون."
ٻچاڙ = ٻچاڙي = "سا سنڌ سري نه جيي، ٻيئي **ٻچاڙي** پاڻ."
توار = تواريو = "طيورن **تواريو**، پنهون ۽ پڇاڻان."
پلاڻ = پلاڻيو = "ساجهر سات **پلاڻيو**، تو **پلاڻيو** پوءِ ٿي."
سمنگ = سمنگيو = "سيڻ سوالي **سمنگيا**، داتا ڏيئي دان."
اڪنڊ = اڪنڊيو = "توکي ساريو ساهه، **اڪنڊيو** آهون ڪري."
گمات = گماٽي = "اڏو، نڌو، ايري، گمڻ **گماٽي**."
گهاء = گهائي = "سا ڪيئن ويهي ويسري، جا **گهائي** گمائي."
پڌر = پڌاريائين = "ڪري پيڪ پنهون ۽ سين، **پڌارياڻين** پاڻ."
چڻڪ = چڻڪڻ = "ٽيئن سي **چڻڪن** چت ۾، جيئن سا گهنڊي ۽ لار."
لهس اسم مان لهسيو فعل ٺهيل =

"لڳي ڪوسو واءُ، لوڪ سڙيوئي **لهسيو**."
سچ = سچائي = "جي **سچائي** سڪ، ته پڻ سڪي مسئي."
سمجهه = سمجهيو = "مسئي ڪيئن **سمجهيو**، ٻاوري آري ساڻ."
لوچ — لوچي = "ساهان اوڏو سپرين، **لوچي** تان نه لهن."
اڃ = اڃيو = "اندر جنين اڃ، باٺي **اڃيو** ان ڪي."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اسمن جي وڏائي

هن سر ۾، اسم جي وڏائيءَ جو فقط هڪ نمونو مليو آهي، جيڪو هن طرح آهي:

(١) اسم جي آخر واري 'واو' ڪيرائي پويان "ٽ" ملائڻ سان، اسم جي وڏائي ٿيندي يا 'اسم مڪبر' ٿي پوندو.

جيئن: واڇو ــو = واڇ+ٽ = واڇٽ.

"ولهيءَ جي وهان ۾ واڇٽ سپ وڇايو."

اسم جي ننڍائي يا تصغير

(الف) اسم جي پويان "ڙو" ملائڻ سان، اسم جي ننڍائي ٿيندي آهي يا اسم تصغير ٿي پوندو آهي؛ ۽ اسم جي آخر ۾ جيڪر "واو" هجي ته اهو ڪيرائي، پويان "ڙو" ملائبو. جيئن:

جنڊ+ڙو = جنڊڙو "ويٺي گهر گهوري، مٿان پرين جنڊڙو"

چاڃي+ڙو = چاڃيڙو، جمع چاڃيڙا

"پنهونءَ چاڃيڙن کي رڏي ڪيڻ ڪارايو."

جهوپڙو ــو = جهوپ + ڙو = جهوپڙو، جمع جهوپڙا ــ

"پانيءَ مٿي جهوپڙا، مورک اچ سرن."

(ب) اسم مونث جي حالت ۾ پويان "ڙي" ملائڻ سان اسم جي ننڍائي ٿيندي.

جيئن: وات+ڙي = واتڙي، جمع واتڙيون.

"وهڻ واتڙين تي، ڪيچين ري ڪهو."

(ج) اسم جي پويان "ل" ملائڻ سان به اسم جي تصغير ٿيندي.

جيئن: آئي +ل = آئيل = آيل.

"آيل آئون اڪاج، پول پروچي وترو."

(د) اسم جي پويان ”آڪو“ ملائڻ سان، سندس ننڍائي ٿيندي آهي، ۽ جن اسمن جي پويان ”واو“ هجي، انهن جو ”واو“ ڪيرائي، پوءِ ”آڪو“ ملائبو. جيئن:

ور + آڪو = وراڪو: ”ويٺين ناهه وراڪو، ستين ڪونهي سڪ.“

ڀهو ـ = ڀهه + آڪو = ڀهاڪو: ”آءٌ وڃهي آڳ ۾، پڇنديس پوءِ ڀهاڪو.“

ليو ـ و = ليه + آڪو = لياڪو: ”وڃ م پوءِ وصال ۾، لڪ م پوءِ لياڪو.“

(هه) اسم جي پويان ”اي“ ملائڻ سان به اسم جي تصغير ٿيندي آهي. جيئن:

ٻروچ + اي = ٻروچي: ”هوت ٻروچي لاءِ، ڪنين ڪنر پائيان.“

فعل جي ننڍائي يا تصغير

هن سر ۾ فعل جي ننڍائي جو فقط هڪ نمونو مليو آهي، جنهن جا مثال، هيٺين طرح آهن.

(۱) ماضي مطلق واحد جو آخري ”واءُ“ ڪيرائي پويان ”ڙو“ ملائڻ سان فعل جي ننڍائي ٿيندي. جيئن:

ويو ـ و = ويه + ڙو = ويڙو ”ويڙو ساٿ وهي، تو ننڍائي نه لهي.“

ٿيو ـ و = ٿيه + ڙو = ٿيڙو، جمع ٿيڙا.

”ڦٽيا ڦڻ فقير جا، سيرون ٿيڙا سي.“

فعل مان اسم

هن سر جي بيتن ۾، فعل مان اسم ٺاهڻ جا چار نمونا مليا آهن، جيڪي هن طرح آهن:

(الف) امر واحد جي آخري ”اعرابن“ جي تبديل.

جيئن: لڏ٘ مان لڏِ: ”پڇي پوءِ پنڻ ڪي، لڪن ۾ لڏ لاهي.“

آساڻُ = آساڻ: ”سيڻ جي سيد چئي، آهي اِت آساڻ.“

ياچَ = ياچ: ”سونکي پانڻي ياچ، ڏير ڏوراٽا هليا.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جهل = جهلَ: ”جيجا جو گهياڻي ٿيان، سونکي جهل ۾ پاءِ.“
پورُ = پورِ: ”سيڻن ڪارڻ مسئي، پيئي پراهين پور.“
(ب) ساڳي شڪل هوندي، فعل ۽ اسم ٿين. جيئن:
چاڻَ = چاڻَ: ”ولي چلي چپرين، چام وچايم چاڻ.“
(ج) اسم واحد جي آخر ۾ اکرن جي تبديل سان اسم
ٺهن. جيئن:
ڪاءَ جي حمزي بدران ج = ڪاجُ:
”اڳيان اٿي ان کي، خوب نه پڪم ڪاج.“
ڳاءِ جي آخري زير پيش ۾ مٽائي، حمزي کي ج
۾ بدلائن. جيئن -
ڳاءِ = ڳاج =”سيڙي آپ سرتيون، نکي ڳايم ڳاج.“
(د) اسم واحد جي پويان ڪي ”اکر“ يا ”آواز“
وڌائي اسم ٺاهن.
جيئن: اسم واحد + اکر = اسم
ڏي + ج = ڏيج (ڏاج) ”پهلي ڏي پانهنجي سين، ڏکي ڏيج ڏيکاريو.“
کي + ڻ = کيڻ، جمع (کيڻ) ”پنهون چاچيڙن کي، رڌي کيڻ کارايو.“
ڏور + آپو = ڏوراپو. ”ڏک ڏوراپو، سيڻن کي صريح لو.“
ني + آپو = نياپو. ”رکي ڳل ڳلن ڏي، نينهون نياپو ڏيندا.“
پڇ + آڻو = پڇاڻو. ”پنڌ نه پڇاڻو، اڻ ڪوني ڪان ڪري.“
نيڪ + ايڻي = نيڪيڻي. ”پرڏائي پنهونءَ سين، نيڪيڻيءَ نکڙايو.“
ڪاچ + اوڻي = ڪاچوڻي. ”ڪيڙم ڪاچوڻي، وڌم جو ڳ جتن لئي.“
ڪاهه + اوڙي = ڪاهوڙي. ”جا پر ڪاهوڙين، سا پر سکي مسئي.“
چڪ + اِي = چڪي. ”چڪيءَ چنائين، پنڌ مڙوئي پب جو.“
چاٽ + اي = چاٽي. ”ڪيڏ پنهون ڏي ڪاهي،
چاٽيءَ روح چريو ڪيو.“
تڻ + اي = تڻي. ”اديون عبداللطيف چئي، لڳم تڻ تڻي.“
پرچ + آ = پرچا. ”پيڙ پرچا ناهه ڪو، ڪنهن جنهن ڏاهه ڏين.“

پچ +آ = پچا۔ ”وهه ۾ وساري پڇا ڪر ۾ پنڌ جي.“
مار+او = مارو۔ ”اولاڪڻ اچي، معذور تي مارو ڪيو.“
ميڙاء+او = ميڙائو۔ ”تہ سپيريان جي سنگ، سنڌ ميڙائو تو ٿئي.“
وج + او = وڄو = واڄو۔ ”واڄي وٽ ۾ وڄ، پڌ تہ پيائي لهي.“
وانت + او = وانتو۔ ”وڃڻ مون وانٽي پيو، هوتڻ ڪارڻ حال.“
اوتار + او = اوتارو۔ ”اڪيون اوتارا، پسيو رون پنهونءَ جا.“
ڪهہ+اون = ڪهون۔ ”ڪنديئڻ توءِ ڪهون،
جي نالو گيڙءِ نيهڻ جو.“

ڏارين فعلن کي سنڌي رنگ ۾ آڻڻ.

(١) وبيدن مان ويبڻ، فعل ريبي:
”منهنجو پنڌ پنهونءَ ڏي، ريبي تان ۾ رهايو.“
(٢) نوازيدن مان نوازڻ، فعل نوازيندو:
”نوازيندو نور سيڻ، ناقص کي ات نيئي.“

فعلن کي ناڪاري بڻائڻ لاءِ مختلف لفظن جو استعمال.

نہ جو استعمال۔ ”پيتائين پنهونءَ سيڻ، هڏ نہ پڳيس هڪ.“
م جو استعمال۔ ”اوڏي عزازيل کي، ويجهي تان م وڃج.“
آ جو استعمال۔ ”اديون آئون اڃاڻ، سون سگ سڃاتي نہ ڪيو.“
ڪين جو استعمال۔ ”سسئي ڪين سمجهيو، اوري آريءَ ماڻ.“
ڪونہ جو استعمال۔ ”ڪونهي ات ڪوهيار، جت تو پوريءِ پانئيو.“
ڪان جو استعمال۔ ڪان هلندي ڪيچ ڏي، ڪرهو ۾ ڪوڏي.“
جهہ جو استعمال۔ ”پسي ڏونگر ڏهہ جهہ هلڻ ۾، هيٺي وهين.“
مڪڙ جو استعمال۔ ”ماري، هڏ ۾ مر، مڪڙ جيءَ جياريين.“
متان جو استعمال۔ ”متان ڪا منڌ ڪري، سوڻ جي مزاق.“
اڻ جو استعمال۔ ”پنڌ نہ پڇاڙو، اڻ ڪوٺي ڪان ڪري.“

ظرف مان فعل

ڏانگهو مان ڏانگهنديس: ”جاڏي هڻ جبل جو ڏانگهنديس ترو.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ظرف مان اسم

بري= آڻ = پرياڻ- ”هوت تنهنجي هنج ۾، ٻچڙن کوه. پرياڻ.“

صفت مان اسم

جهجهو مان جهاجهه: ”پسي جهاجهه جمال جي، جنهن پيتي پڪ.“

مصدر مان صفت

مصدر + حرف = ظرف-

هلڻ + هارو = هلڻهارو، جمع هلڻهارا.

”هوت سي هلڻهارا وو جيڏيون، ڪيئن ڪريان آئون ان سيڻ.“

صفت مان فعل

سونهون مان سونهائين-

”هو جي وڻ وندر جا، سي سون سونهائين.“

فعل بالواسطو

ڏري مان ڏاري- ”ڏري ۽ ڏاري، ست سورن جي سسئي.“

نبرڻ = نبيرڻ- ”جتڻ ساڻ ذرو، نيهن نبيرڻ نه ڏئي.“

سڄي = سڄائي- ”جي سڄائي سڪ، ته پڻ سڪي سسئي.“

سڌي = ساري } ”ماري هڏ م مڙ سڄڻ جي جياريين.“
جيئڻ = جياريين

ڏيکڻ = ڏيکارڻ- ”ڏسو ڏيکارين، پيشاني پنهون جي.“

چڪيم = چڪايم- ”پنهون جي پرت، ساء چڪايم سڪ جو.“

بي جان اسم جي جنس

(الف) مذڪر مان مونث

سنڌو مان سنڌي، جمع سنڌيون-

”سنڌيون سور ڪرين، هڏ پڻ ڏکڻ هوت لئي.“

ٻهو = ٻهي- ”ٻهي نه پانڌي ڪو، جنهن ڪر پچي لوء.“

اشارو = اشارت، جمع اشارتون- ”اشارتون ان جون، سڪوتا سڄڻ.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جنھو = جنھي- ”آھي ھوتن ھٿ ۾، سندي جيءَ جنھي.“
گس = گسي- ”ھي گسي، ھي گس، ھي پھڻ، ھي ڀڃڙو.“

(ب) مونث مان مذڪر-

پريت مان پريتڻو- ”پريتڻو پاري، مار ڳ ۾ مند ھڻي.“
پڄاڻي = پڄاڻو- پنڌ نہ پڄاڻو، اڻ کوٽي ڪان ڪري.“

اسم جو عدد

(الف) اسم واحد+ڪار = اسم جمع.

وڻ+ڪار = وڻڪار- ”وڏا وڻ وڏڪار جاءِ جت نانگ سڄڻ نيلا.“
ھندو+ڪار = ھندوڪار- ”مھر نہ ھڻي ساٿھين، ھو مي ھندوڪار.“

(ب) اسم واحد+ئون يا آون = اسم جمع-

جفا+ئون = جفائون- ”سر تان توھين ساڻ، جنھن لئي جفائون ڪريين.“
معجون+اون = معجونون- ”آڻي ڏي عليل کي معجونون سوچار.“

امر استقبال

(الف) امر واحد پٺيان ”اج“ ملائڻ مان امر استقبال ٺھندو آھي.

پار+اج = پارج- ”سوئي پارج ھوت، منيءَ سون معذور سين.“
ھل+اج = ھلج- ”ھلج ھوت پنھون ڏي، سنجھان نينھن نکوٽي.“
ڪڻ+اج = ڪڻج - ”لنگھائي لطيف چئي، ڪڻج چام کھي.“

(ب) امر واحد جي پٺيان ’ايج‘ ملائڻ مان امر استقبال ٺھندو آھي.

پار+ايج = پاريج- ”ڀھرين تون پاريج، پارڻ پوءِ پنھونءَ تي.“
ھل+ايج = ھليج- ”ھيين ساڻ ھليج تہ پنڌ پاسي پر نبري.“
ڪڻ+ايج = ڪڻيج- ”سھد محتاجي ڪري، پٽيءَ پير ڪڻيج.“

فعل معطوفي

هر سر ۾ فعل معطوفيءَ جا ٽي روپ آهن، جن ۾ نمبروار امر واحد جي پويان "يو" "اِي" ۽ "اي" ملائڻ سان فعل معطوفي ٺهندو آهي. جيئن-

ڏس+يو = ڏسيو - "ڏسيو، ڏيکارين، پيشاني پنهون جي."
اچ+اي = اچي - "اچي عزرائيل، ستي جاڳائي مسڪي."
لانچ+اي = لانچي - "لانچي لڪ لطيف چئي، پٽيءَ ڪيچين ڪاهه."

اسم مفعول

هن سر ۾ اسم مفعول ٺاهڻ جا ٻه نمونا آهن، جن موجب امر واحد جي پويان "يو" "يل" ملائڻ سان اسم مفعول ٺهندو آهي.

ڦٽ+يو = ڦٽيو - "پاڻ نه پسي ڦٽيو، ڪڙهي ڪيچين ڪي."
چڪ + يو = چڪيو، مونث چڪي - "چڪيءَ ڪي چئي ڪا جاڳائي جيڏيون."
ني + يو = نيو، مونث ني - "پلئه لائي پنهنجي، ني ڪي ات نينداء."
ڪهه + يل = ڪهيل، تبديل ڪٺل - "ڪٺل ڪجاون ۾ چاڙهي هيءَ چلايو."

اسم فاعل

هن سر ۾ اسم فاعل جا ڇهه روپ آهن، جيڪي امر واحد جي پويان ندو، آڙو، او، آو، ياڪ، اِيو ملائڻ سان ٺهيل آهن. جيئن:

هل+ندو = هلندو، جي مونث هلندن - "نرمل نهاري هلندن تان هٿ ڪيو."
وي=ندو = ويندو - "لاهي بار بنيور ۾ ويندو گهوٽ وناهيو."
مار+او = مارو، جمع مارا - ڪيچين ڪره پلاڻيا، سيا نيڙ مارا."

وَ و+او = وارو "ڏيا آهين دل جي، وارو واقفڪار."

آتَ+ياڪ = اتياڪ - "اُٿيو ۽ اتياڪ ڪالهوڪو ڪاڏي ڳيو."

بهه+اير = بهير - "ڪانهي بس ڀهير ڪي، هل چل پٺي پوي."

سَتَ+آٺو = سَتاٺو - "اتي عبداللطيف چئي، سچي سفر سٺاٺو."

اجار+او = اجارو، جمع اجارا - "سون کي نينڌا پاڻ سين،

ڪامل ڪر اجارا."

کوٺاء+او = کوٺائو - "کوٺائو ڪريم جو، ڳالهه پچندو ڪيهي."

سڌر+اير = سڌرير = سڌير - "هڏ نه ساهه سڌير،

دل درماندي دوس ري."

معنوي مصدر

هِن سر ۾ "معنوي مصدر" جا ٻه نمونا مليا آهن، جن موجب مطلق واحد ۽ مستقبل واحد جي صيغن جا آخري "واو" ڪيرائي، باقي جي پويان "ي" مجهولي ملائڻ سان معنوي مصدر ٺهي پوندي. جيئن:

ڏنو - و = ڏن+اي = ڏني - "ان تڙ سنجهان تڪ، ڏني پاڻ اچ ٽئي."

هلندو - و = هلند+اي = هلندي - "هوت هلندي جا ڪئي،

سا سون ڳالهه سٺايو."

ويندو - و = ويند+اي = ويندي - "ته ويندي پوئي ور،

اڳيان هوت حضور ۾."

مرڪب بي مقصد

هي مرڪب جو ٻيو قسم آهي، جنهن جو مطلب آهي ته ڪنهن به لفظ جي پويان ڪو حرف يا ڪو آواز ملائڻ سان جيڪو نئون لفظ ٺهي، اهو ساڳي معنيٰ ۽ ساڳي منزل ۾ رهي.

(الف) جيئن - اسم+حرف = اسم.

پيچ+رو = پيچرو - "هي گسي، هي گس، هي پهڻ، هي پيچرو."

پار+آڻو = پاراڻو - پاراڻو پرين ڪي، تپي تان نه ڏنوم."

(ب) ظرف+حرف يا آواز= ظرف.

اور+آهون=اوراهون -
اڳ+آهون=اڳاهون - } "آءُ اوراهون سڀرين، وڃ ۾ اڳاهون."

پر+آهون=پراهون - "جو اڪيئنئون اوڏو آهي، سو پريئن پراهون ۾ چئو."

اڳ+آهين=اڳاهين - عبث اڳاهين، وڃيو ڪوڪيين ڪانڌ کي."

هت+هين=هتهين - "جو وندر ۾ واپار، سو سودو مرڏس هتهين."

سي+ت=سيت - "سيت آهين تون، قضا ڪندين ڪن سين."

ات+آن=اتان - "انهيءَ پر اتان، پوندي منڌ پهاڙ ۾."

پيل+اِي=پيلي - "تہ ڪر پيلي آهن پيل، جي سور پريان جا ساڻ سون."

(ج) صفت+حرف=صفت.

ٻہ+هون=ٻهون - "توسين ٻول ٻهون، سهسين ساجن جي ڪري."

(د) ظرف+صفت=ظرف.

اڳ+اهنجو=اڳانجهو - "اڄ اڳانجهو ئيو، سور انين کي سڪ."

(هہ) ظرف+فعل=ظرف.

پر+ايندي=پرايندي=پريندي - "پريندي پاڻ ويو، زلف ڪيس زاف."

نحو

جيڪي لفظ صرف ۾ ڪم اچن ٿا، اهي ئي نحو ۾ ڪم اچن ٿا، پر فرق رڳو اهو آهي جو صرف ۾ لفظن جي ٺهيل شڪلين ۽ صورتن کي سڃاڻبو آ ي ۽ نحو ۾ اهو معلوم ڪبو آهي تہ لفظ ۽ حرف پاڻ ۾ ڪيئن ملن ٿا ۽ جملا ڪيئن ٺهن ٿا ۽ اهي هڪ ٻئي سان ڪهڙي مناسبت ۽ موافقت

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رکن ٿا ۽ انهن جي گڏجڻ جا کهڙا قانون آهن ۽ اهي هڪٻئي تي ڪهڙو اثر وجهن ٿا ۽ ڪهڙو عمل ڪن ٿا.

نحو جي لغوي معنيٰ آهي "پاسو"، جنهن موجب لفظ هڪٻئي جي پاسي ۾ اچي، ڀاڱي ۾ ملي، ڪا معنيٰ ڏيکارين ٿا تنهن موجب ترتيب، ترڪيب، تفريق ۽ تبديل وغيره سڀ نحو جي دائري ۾ اچي وڃن ٿا. جنهن موجب، هن سر ۾ نحوي ترڪيبن جا ڏهه نمونا مليا آهن، جيڪي هيٺين طرح آهن.

ٻِٽا لفظ

عام طرح ٻِٽا لفظ ٻن قسمن جا هوندا آهن، جن مان هڪ با معنيٰ ٻِٽا لفظ هوندا آهن ۽ ٻيا بي معنيٰ ٻِٽا هوندا آهن. هن سر ۾ ٻنهين قسمن جا مثال موجود آهن.

(الف) معنيٰ وارا ٻِٽا لفظ.

ولي چلي - "ولي چلي چيرين، چام وڃايم چاڻ."

هل چل - "ڪانهي بس ٻهڙ ڪي هل چل پئي پوي."

ڇر ڦر - "ڇر ڦر ڪاري چاڪ، سور سماري ڪين ڪي."

مٿين ٽنهي جوڙن ۾ پرتي وارا لفظ جهڙوڪ چلي، چل ۽ ڦر سڀ معنيٰ وارا ٻِٽا آهن.

(ب) بي معنيٰ ٻِٽا لفظ.

ٻيلي ٻٽي - "ٻنهون ڏاران ٻب ۾، ٻيلي ناهه ٻٽي."

مٿين ٻئي جوڙي ۾ پرتيءَ وارو لفظ "ٻٽي" بي معنيٰ ٻِٽو آهي.

تڪراري لفظ

شعر ۾ تاڪيد لاءِ ڪنهن لفظ کي گڏي، يعني ٻه دفعا استعمال ڪبو آهي ته اهو اسم جي صورت ۾ ظرفي معنيٰ ڏيکاريندو ۽ سندس حالت جري تي ٻوندي ۽ فعل جي صورت ۾ اهو فعل استمراري جي معنيٰ ۾ ڪم ايندو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن سر ۾ لفظي تڪرار جا مثال اجهي هيٺين طرح آهن.

(الف) تڪراري اسم.

ٻاڙي ٻاڙي- ”ٻاڙي ٻاڙي پيهي، وت ٻچندي ٻرين ڪي.“
وڻ وڻ- ”پير پچنديس پٻ ۾، وڻ وڻ وجهنديس واڪو.“
دم دم- ”ڪوسا تپن ڪڪرا، ٻي دم دم تپي ٿر.“
ويل و ويل- ”مندائتي مينهن جيئن ويل و ويل وسان.“

(ب) تڪراري فعل.

مڙهي مڙهج- ”ڪٿوريءَ ڪٿون، مڙهي مڙهج سڻ ۾.“
رويو رويو- ”سسئي ان ستون ڪي رويو رويو رو.“
رويو روئان- ”رويو روئان رڃن ۾، هني هني آئون هت ڪوه ني.“

مٽا سٽا يا تبديل

لساني اثرات، لهجن جي عمل ۽ آب و هوا جي اثر سبب، ٻوليءَ ۾ اکرن، حرفن، آوازن ۽ معنيٰ وغيره جي تبديل ٿيندي رهندي آهي، جيڪا ازلي ۽ اڻ ٽر آهي. جنهن موجب، هن سر ۾ تبديل جا جيڪي روپ سان ڏنا، سي هيٺين طرح آهن.

(الف) اکري تبديل.

ي جي بدران ڻ جو استعمال- ”سي سون سيباڻا، جن ساءِ چکايم سڪ جو.“
ء ” ” ڻ ” ”- ”فاصيدائي ڪار، ڪين رساڻي ڪيچ ڪي.“
۾ ” ” ڻ ” ”- ”اندر آگ عشق جي، اٻر اٽاڻي.“
و ” ” ل ” ”- ”سسئي ڪي سڌ ٿيو، اسان اولاڻو.“
س ” ” ھ ” ”- ”پيتائين پنهونءَ سين، هڏ نه پڳيس هڪ.“
ڳ ج ۽ ڙ جي بدران ڻ- ”ڪين ورسيا ڪڏهن، چليا جڻ هني.“

ذ ” ” ج ” ”- ”ڏلر لڳو ڏاڻ، ڏسو جوءِ جڏا ٿي.“
ب ” ” و ” ”- ”لاهي ٻار ڏنيور ۾، ويندو گهوٽ وناهيو.“
جهه ” ” ڌ ” ”- ”وڏي وڌائون، هو جو وڻ هڻڻ جو.“
غ ” ” ڳ ” ”- ”سرتيون شريڪت، آئون ڪيئن آڳن
سيئن ڪريان.“
ڳ ” ” ڱ ” ”- ”جيءَ جسو جاڱير، هاڻي ملڪ هوت جي.“

(ب) حرفي تبديل .

ٿم ٻم جي بدران ٿوءِ جو استعمال - ”ٻوڙهي وڃي ٿوءِ،
سوڻ جي ڪان ڪري.“
جڏهن . ” ” جان ” ”- ”ڀڃي جان ٻنيور ڪان، ڏونگر ڏوريوسون.“
تي ” ” سر ” ”- ”لاڻائون لطيف چئي، لڏون سر لڪن.“

(ج) معنوي تبديل .

تي حرف جر، تڏهن ظرف جي معنيٰ ۾ - ”جيلاهن محب
مٺوم، تي چلون ڪريان چيرين.“
جو حرف اضافت، جيڪو ضمير جي معنيٰ ۾ - ”ڏسڻ جو ڏرينءَ
جو، سو سياڻي سچ.“
هو ماضي مطلق، هج امر جي معنيٰ ۾ - ”ويٺي هت م هو،
هلين ته هوت لهين.“
فعل معروف، فعل مجهول جي معنيٰ ۾ - ”جي تو اوڏا ڏانئيا،
سي ڏونگر ڏور ڏسن.“

ترخيم يا گهٽائي

شعري ضرورت لاءِ لفظن کي هلڪو ڪري استعمال
ڪيو آهي، جنهن سوجب لفظن مان ضرورت آهر اکر گهٽائي
لفظ کي نئون روپ ۾ آڻيو آهي. ۽ هن سر ۾ ترخيم جا مثال
هيٺين طرح آهن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پريت جي ”ي“ ڪيرائي، **پرت** ڪري ڪم آڻڻ -
”پسان ڪين پريتمُ، ڪاڏي **پرت** پچار.“
حجت جي ”ت“ ڪيرائي،**حج** ڪري ڪم آڻڻ -
”مهند محتاجي ڪري، **حج** وڃائي هل.“
ملڪيت جا ”ي، ت“ ڪيرائي**ملڪ** ڪري ڪم آڻڻ -
”جيءَ جسو جاڳيو، هاڻي **ملڪ** موت جي.“
انبارين جو وچون ”الف“ ڪيرائي**انبرين**ڪري ڪم آڻڻ -
”پريائي نه پار، ڦوڪ نه لڳي **انبرين**.“
ڪهڙو جي ”ڙ“ ڪيرائي **ڪهو** ڪري ڪم آڻڻ -
”وهڻ وانڙين ني ڪيچين ري **ڪهو**.“
آسرو جو ”و“ ڪيرائي **آسر** ڪري ڪم آڻڻ -
”ان وڙائتي ور جي **آسر** هڏ م لاهه.“
اهڙي جا ”ڙ ۽ ي“ ڪيرائي **اهه** ڪري ڪم آڻڻ -
”آن ڪي ويندا گڏيا، آرياڻي **اهه** پارا.“
دوست جي ”ت“ ڪيرائي **دوس** ڪري ڪم آڻڻ -
”ڪونهي هڻ پنهور ۾، ڏاران **دوس** ڏٺي.“
پوئتي جا ”ت ۽ ي“=**پوءِ** ڪري ڪم آڻڻ -
”پنهون چڏيو **پوءِ**، جانب جبل ڳوليين.“
اتي جي ي ڪيرائي **ات** ڪري ڪم آڻڻ -
جتي جي ي ڪيرائي **جت** ڪري ڪم آڻڻ -
”ڪونهي **ات** ڪوهيار، **جت** تو پوري پائيو.“
ڪوه جو ”و“ ڪيرائي **ڪه** ڪري ڪم آڻڻ -
جيڪي جا ”ي، ڪ، ي“ ڪيرائي **جه** ڪري ڪم آڻڻ -
”ڪنديس **ڪه** ڪيٺان، **جه** سي ان اورانگهيا.“
راه جو ”الف“ ڪيرائي **ره** ڪري ڪم آڻڻ -
”پيرين پيم پرڪٺا، **ره** ۾ گهڻو ونءِ م.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پاسي جي ”ي“ ڪيرائي **پاس** ڪري ڪم آڻن -
”ٻانهن وچائيم پنهنجو، پني پريان جي **پاس**.“

آهو جو ”و“ ڪيرائي **آه** ڪري ڪم آڻن -
”**آهه** نه لاهينديس، جيري جت ڏسي مران.“

ڪرها جو ”الف“ ڪيرائي **ڪره** ڪري ڪم آڻن -
”ڪيچن **ڪره** ھلائيا، ميا ٽيڙم سارا.“

موڙي جي ”ي“ ڪيرائي **موڙ** ڪري ڪم آڻن -
”نه تون سائيين **موڙ**، جي ٻند اهائي ٻاريين.“

هڏهن جي ”هه، ن“ ڪيرائي **هڏ** ڪري ڪم آڻن -
”وهه م منڊ پنهور ۾، هاڙهي **هڏ** م هل.“

ڏرتي جي ”ت، ي“ ڪيرائي **ڏر** ڪري ڪم آڻن -
”ڪوسا تپن ڪڪرا، دم دم تپي **ڏر**.“

واٽيءَ جو ”الف“ ڪيرائي **وٽي** ڪري ڪم آڻن.
”آئون پنهنجي پرينءَ سين، ويندس واڳ **وٽي**.“

روئي جي ”ي“ ڪيرائي **روءِ** ڪري ڪم آڻن -
”سج التي مسئي، رت ورنو **روءِ**“

ڪينن آهي جا ”الف، ي“ ڪيرائي **ڪينه** ڪري آڻن -
”سپ ۾ پنهون پاڻ، **ڪينه** پيو پروچ ري.“

ڇڇي ڇڇن جا ”ي، ي“ ڪيرائي **ڇچ ڇچ** ڪري ڪم آڻن -
”دوا آهين دل جي، **ڇچ ڇچ** رهيس طبيب“

واڌارا

شعري ضرورت خاطر، شاعر حضرات جتي لفظن جا هڪ ٻه اکر ڪيرائي، انهن کي ننڍا ڪري ڪم آڻيندا آهن. اتي ضرورت سوجب، ڪن لفظن ۾ اکرن جا واڌارا ڪري، انهن جي شڪل وڏي بڻائي ڪم آڻيندا آهن. هن سر ۾ واڌارن جا جيڪي مثال آهن، اهي هن طرح آهن.

تہ کي ٿان ڪري ڪم آڻي- "پنهون ٿيس پاڻ، سسئي ٿان سو رهيا."
نہ تہ = نات " " "- "وهم وساريا س، **نات** پنهون آئون پاڻ هئي."
هت = هتهين " " "- "جو وندر جو واهار، سو سودو
سرئس **هتهين**."
اوڏاهن = اوڏهين "- "اٿي ويٺي **اوڏهين**، سٽي پڻ ساهي."
ورڻ = ورڻو " " "- "سج اٿي سيڻن، رت **ورڻو** روءِ."
جن = جنهين " " "- **جنهين** پانيو پاڻ، سي آراٽيا اوري رهيون."
ڪيڻن = ڪيڻان" "- "ڪنديڻ ڪہ **ڪيڻان**، جہ سي ان اورانگهيا."
تہ = تاءِ " " "-
جلديون = جلدايون "- } "جبل **جلدايون** ڪري تڪ ڏيکاري **تاءِ**"
نندڻي = نندائي " "- "ويڙو ماٺ وهي، تو **نندائي** نہ لهي،"
ڀرين کي ڀريان ڪري ڪم آڻي -
"پاڻ وڃايم پنهنجو، ٻئي **ڀريان** جي پاس-"
ڏڪڙو = ڏاڪڙو ڪري ڪم آڻي -
"ڏونگر ڏورڻ **ڏاڪڙو**، لئون ري ڪونهي لل."
مرن = مرونڻ ڪري ڪم آڻي.
"**مروڻن** موت قبوليو، اپر افسوسا."
ڀريت = پريتڙو ڪري ڪم آڻي -
"**پريتڙو** پاري، سارڳ ۾ منڊ سٺي"
رخسار = رخساري ڪري ڪم آڻي -
"ڪاڪل ڪاله ڏنوم، **رخساري** تي روپ سين."
سپرين = سپيريان ڪري ڪم آڻي -
"تہ **سپيريان** جي سنگ، سنڌ ميڙائون تو ٿيي."
پوڄي = پوڄارو ڪري ڪم آڻي -
"ويٺو ڏي ڏکيڻ کي، پنهون چام **پوڄارا**."
شڪر = شڪرانو ڪري ڪم آڻي -
"هٿان هڏ نہ ڇڏيان، صبر **شڪرانو**."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏيٺ=ڏيٺي ڪري ڪم آڻڻ.

”ڏکيءَ سان ڏيٺي، ڪا ڪج اچي ڪڍڻ.“

پيئي=پيپائي ڪري ڪم آڻڻ.

”پيپائي پنهون ڏي، نرمل نهاري.“

پڌاريائين=پاڌاريائين ڪري ڪم آڻڻ.

”ڪري پيڪ پنهونءَ سين، پاڌاريائين پاڻ.“

ڪاهينديس=ڪاهينداس ڪري ڪم آڻڻ.

”قافئون ڪاهينداس، موڻان تان ڪر سيهڻون.“

ورسايس=ورساياس ڪري ڪم آڻڻ.

”وهم ورساياس، نات پنهون آئون پاڻ هئي.“

ٻين مثالن کان سواءِ هن سر ۾ ڪيس سان ڪياس، ڏيس سان ڏياس، پنيس سان پنياس، ڪنيس سان ڪنياس، ساهينديس سان ساهينداس، هونديس سان هونداس، لاهينديس سان لاهينداس جا روپ پڻ اچي وڃن ٿا.

صفاتي حرف

صفاتي حرفن مان مراد، اهي حرف آهن، جيڪي صفتن وانگر اسمن جي اڳ ۾ اچي، صفتن جي معنيٰ ڏيکاريندا آهن. ۽ هن سر ۾ اهڙا حرف آهن: سُ، سَ، ڪُ، اَ ۽ پَرَ وغيره، جن جو خاڪو هيٺين طرح آهي،

(الف) س حرف، سٺو جي معنيٰ ۾.

س+پرين=سٺو پرين: ”ور وسيلا سپرين، ڪيس ڏوري ڏر.“

س+واهرو=سٺو واهرو: ”چڪي تي چيوم، سواهرو سڄڻين.“

س+ٻيلي=سٺو ٻيلي: ”سور سٻيلي مسئي، لڪ تنهين سين لنگهه.“

س+پڪ=سٺي پڪل: ”سپڪني سورن سين، پهچنديس پڇي.“

(ب) سَ حرف، سٺو جي معنيٰ ۾:

سَ+نري=سٺي نري- "سکيڻ ني ۽ سنري، پسي ڏک مَ ڏر."

سَ+ڀاڳي=سٺي ڀاڳ واري-

"مون سڀاڳيءَ ساڻ، ڪير چلندي چپريڻ."

سَ+ڳر=سٺي ڳر- "جڳ ۾ رهيس جس، سڳر ني سردار جي."

(ج) ڪُ حرف، ڪنون يا خراب جي معنيٰ ۾-

ڪ+ ڀلياڻي=خراب ساڻياڻي-

"ڪڀلياڻي ڪچ ڏي، حج مَ هلائيج."

ڪ+وڙي=خراب وڙ واري-

"ڪامل آهيان ڪوڙي، رسي لاهه رقيب."

(د) اَو حرف، خراب جي معنيٰ ۾-

او+جهڙ=خراب جهڙ-

"اوجهڙ اسونهين، ڏيهه گهٽوئي ڏوريو."

(ھ) پَرَ حرف، پري يا پرائي جي معنيٰ ۾-

پر+ڏيهي=پراهين ڏيهه وارا-

"پرڏيهي پرين ڪيا، سرڻ لئي سوتهين."

پر+گهرا=پرائي گهر ڪان-

"پرگهرا پاسو ڪري، ٻچ پريان ڪر پاڻ."

حرفي "ڀڃاڙيون"

سنڌي ٻوليءَ ۾ ڪي آواز، اسمن اُجي پويان اچي، ساڻن ملي، حرف جر ۽ حرف اضافت جون معنائون ڏيکاري، ڪين جري ۽ اضافت حالتن ۾ آئيندا آهن ۽ هن سر ۾ اهڙي حرفي ترڪيبن جا نمونا اجهي هي آهن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

(الف) ”آ“ جو آواز **ڪان** جي معنيٰ ۾ -

ساها=ساهہ ڪان - ”**ساها** اوڏو سپرين، لوچي تان نہ لهڻ.“

ٻنيا=ٻنيءَ ڪان - ”**ٻنيا** جڻ ٻري، ڏونگر سي ڏوريندئون.“

(ب) ”آ“ جو آواز ڪان، **جو، جي، جون** جي معنيٰ ۾.

جتَ ڏاران=جت ڪان ڏاران -

”جيئڻ **جت ڏاران**، مذور جر مس تئي.“

ٻانهيءَ ٻنڌڻ=ٻانهيءَ جو ٻڌڻ -

”وڃي مان اوري، **ٻانهيءَ ٻنڌڻ** جڻ سيڻ.“

روحَ رهاڻ=روح جي رهاڻ -

”پيهي جان پاڻ ۾، ڪيم **روح رهاڻ**.“

گهر ڪنڊون=گهر جون ڪنڊون -

”سيئي ساري سسئي، **گهر ڪنڊون** تون گهور.“

(ج) ”اِ“ جو آواز **تي ۽ جي** جي معنيٰ ۾ .

لڪڻ ڏيئي=لڪڻ تي ڏيئي -

”ڪنديس اوت عيب جي، **لڪڻ ڏيئي** لت.“

ڪيچڻ ڪاڻ=ڪيچڻ جي ڪاڻ -

”نڪو ڏونگر ڏيهہ ۾، نڪا **ڪيچڻ ڪاڻ**.“

(د) ”اي“ جو آواز **سان، تي ۽ جو** جي معنيٰ ۾.

ڪوڙي لاءِ=ڪوڙي سان لاءِ -

”الا عبداللطيف چئي، **ڪوڙي** لاءِ فريب.“

پر پيچري=پر پيچري تي -

”سر سگهر، پر **پيچري**، تون جا لوڪ سئي.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سج التي = سج التي جو -

"سج **التي** سيڻ، رت ورنو روء."

(ه) "او" جو آواز **جو** جي معنيٰ ۾ -

تو ٽيي = تو جو ٽيي (تنهنجو ٽيي)

"تہ سپيريان جي سنگ، منڊ سڙانو **تو ٽيي**."

(و) "آءِ" جو آواز **سان** جي معنيٰ ۾.

اپر افسوساءِ = اپر افسوس سان -

"سروڻ سوت قبوليو، اپر **افسوساءِ**."

(ز) "آن" جو آواز **کي** جي معنيٰ ۾ -

ٻاروچان = ٻروچڻ کي -

"**ٻاروچان** ٻاجھہ گھڻي، آئون ٽي چلان چپرڻ."

(ح) "اين" جو آواز **کي** جي معنيٰ ۾،

جنين = جڻ کي - "اندر **جنين** اتي ڏولگر سي ڏوريندءون."

(ط) "اين جو آواز **سين** ۽ ۾ جي معنيٰ ۾ -

پيرين = پيرن سين -

"هل **هيين** سان هوت ڏي، پيرين پنڌ وسار."

چپرين = چپر ۾ - "سون کي چڏم ٌ **چپرين** آرياڻي آڏار."

(ي) "اون" جو آواز **کي** جي معنيٰ ۾ -

سو سون = سو سون کي -

"**سو سون** ٿورو لاءِ، جيئڻ جيري ملان جت کي."

(ڪ) "ئا" آواز **کان** جي معنيٰ ۾ -

حبئا = حب کان - "ٻانيڻ ٻاڏائي، **حبئا** وارنو هوت کي -"

(ل) "ئون" آواز **ڪان** جي معنيٰ ۾ -

اکينئون = اکين ڪان -

"جو اکينئون اوڏو آهه، سو پرين پراهون م ڄڻو."

(م) "ئين" جو آواز **ڪان** جي معنيٰ ۾ -

پٽائين = پٽ ڪان - "پير **پٽائين** ڪنڊا، ڏونگر سٿي ڏي."

(ن) "ئين" جو آواز **سان** جي معنيٰ ۾.

داروئين = دارونءَ سان -

"درد نه لهي **داروئين**، زلف زور ڏنوم -"

(س) "يين" آواز **تي** جي معنيٰ ۾ -

چوٽيين = چوٽين تي -

"ڏڪيائي ڏر ڏيلهه، چڙهه چڪيائي **چوٽيين**."

(ع) "هين" آواز **تي** ۽ **سان** جي معنيٰ ۾ -

پاهين = پهڻ تي - "درا منجهه دوست ڏيو، موٽي پڇ **پاهين**."

توهين = توسان -

"سو تان **توهين** ساڻ، جنهن لئي جفائون ڪرين."

(ف) "ڻي" آواز **جي** جي معنيٰ ۾ -

پاياڻي = پاين جي - "**پاياڻي** ڏي پور، پٽي ڪيچين ڪڪرا."

(ص) "آڻا" آواز **ڪان** جي معنيٰ ۾.

ڏوراڻا = ڏور ڪان - "سون ڪي پانڻي پاڄ، ڏير **ڏوراڻا** هليا."

(ق) "ڪر" آواز **ڪان** ۽ **لاءِ** جي معنيٰ ۾.

جنهن ڪر = جنهن ڪان -

"ڀهيءَ نه پانڌي ڪو، **جنهن ڪر** ٻچي لوءِ."

پريان ڪر = پرين لاءِ -

"ڌاريان پانڄ ڌار، پڇ **پريان ڪر** پاڻ تون."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

(و) "سر" آواز تي جي معنيٰ ۾.

چانگن سر = چانگن تي - "چانگن سر چڙهي ويا، سائي سوارا."

ضميري نشانيون

جهڙي طرح ڪي آواز يا نشانيون، اسمن جي پويان اچي، حرف جر ۽ حرف اضافت جي معنيٰ ڏيکاريندڙيون آهن. اهڙيءَ طرح ڪي آواز يا نشانيون وري فعلن، حرفن ۽ ضميرن جي پويان اچي، ضميرن جون معنائون ڏيکاريندڙيون آهن ۽ هن سر ۾ اهڙا آواز ۽ نشانيون هيٺين طرح آهن.

"س" ضمير واحد غائب لاءِ -

پڳيس = هن جي پڳي - "پيتائين پنهون سين، هڏ نه پڳيس هڪ."

"س" ضمير واحد متڪلم لاءِ -

ٽڪيس = آئون ٽڪي - "ور وسيلا سپرين، ٽڪيس ڏوري ٽر."

ملنديس = آئون مليندي -

ڪنديس = آئون ڪندي -

"اڄ مليندس ساڄن، ڏاچا ڪنديس ڪپڙا."

"م" ضمير واحد متڪلم لاءِ -

ڏٺوم = مون ڏٺو - "واقف نه وڻڪار جي، اڳ نه ڏيهه ڏٺوم."

ڪٺوم = مون ڪٺو - "ڏونگر ڏوراپن سين، ڪاتي ري ڪٺوم."

لهندم = منهنجي لهندو -

"آريائي عبداللطيف چئي، ساو لهندم سوري."

"ءِ" ضمير واحد حاضر لاءِ -

ڪيوءِ = تو ڪيو - "ساجن سچ نهارئين، ڏکي ڏوهه ڪيوءِ."

ڳيڙءِ = تو ڳيڙيو -

"ڪنديين توءِ ڪهون، جو نالو ڳيڙءِ نينهن جو."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چونڊءِ = تو کي چوندا - ”ٻولي ٻي نه سگهيا، ٻاٽا **چونڊءِ** پڇ.“
”ئين“ ضمير واحد غائب لاءِ -
پڇيائين = هن پڇيو - ”اڳيان اٿي ان کي پنهون **پڇيائين.**“
ڏنائين = هن ڏنو - ”منڪر ۽ نڪير کي جڏهن **ڏنائين.**“
”ئون“ ضمير جمع غائب لاءِ -
ڪڇيائون = هنن ڪڇيو -
”ڪن ٿي، ڪيڇين ڪڇيو، ڪچ م، **ڪڇيائون.**“
چيائون = هنن چيو -
”سڻ ته سوز پرائين، آءٌ **چيائون** اچ.“
”ن“ ضمير جمع غائب لاءِ -
سندان = انهن سندا- ”سٺي ٻول **سندا**، جم سهڻن مسڻي.“
ڪنيان = انهن کي -
”ڪنديون ڪوه **ڪيٽان**، جه سي ان اووانگهيا.“
”ئي“ ضمير مشترڪ لاءِ -
سوئي = سو خود - ”**سوئي** ڪٺيو سانڻ، **سوئي** ڏوريز مسئي.“
”هين“ ضمير مشترڪ لاءِ -
پاڻهين = پاڻ خود - ”لٿي سون تان لڪ، پنهون ٿيس **پاڻهين.**“
سونهين = سون خود - ”پرڏيهي پرين ڪيا، سرڻ لئي **سونهين.**“
تونهين = تون خود - ”سسئي کي سيد چئي، تنگڻ ۾ **تونهين.**“
توهين = تو خود - ”نه هوت **توهين** کان هڏ، پرين پاسي نه ٿيي.“

”ندائي حرف“

هن سر ۾ ندا لاءِ ڪيئين ڳجها ۽ پڌرا حرف ڪم آيل آهن، جن سان نموني طور مثال پيش ڪجن ٿا.

هوا ـــ "تنهن مان منجهه تنوار، هو يارا سدا آهي سڪ جي."

الا ـــ "الا! عبداللطيف کي، ڪوڙي لاءِ قريب!"

والي = اڙ والي ـــ "ٻوڙهيو سنڌو ٻوڙهيتين، والي ڪيم وڃاءِ!"

حرف جر ۽ حرف اضافت، اسم جي اڳ ۾

ڪي ـ موتي ڪي ميڻ (موتي ميڻ ڪي)

"آئي ٻڌا اونيين، موتي ڪي ميڻ."

منجهان ـ منجهان جوئن جوءِ (جوئن منجهان جوءِ)

"آئن وجهي آڳ ۾، منجهان جوئن جوءِ ٿي."

سندو ـ چت سندو مون (چت مون سندو)

"چت سندو مون چاڪ، هاڙهي هڏ هڻي ڪيو."

سندي ـ سندي پي، پٽي (پي سندي پٽي)

"مر تان پونم سنهن ۾، سندي پيءُ پٽي."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

سر سسئي آبري*

فصل اول

١

اوّلِ آخِرِ آهِ، هَلَڻُ ھنجو ھوتَ ڏي
ڀورِھئو سندو ڀورِھتِينِ، واليءَ! ڪيمَ وڃاءِ
سو سون ٿورو لاءِ، جنهن جيڏي ميلان جت کي.

٢

ڏري ۽ ڏاري، سَتِ سُورنِ جي سَسئي
ڀيانئي ڀنوهَ ڏي، نِرسَلُ نِهاري
لالڻَ جو، لطيف چئي، سُونهَن سَتِيائي ساري
ڀِرِيتَئو ڀاري، سارِڳَ ۾ سُندَ سَئي.

٣

جي سَچائي سِڪ، تہ ڀُڻ سِڪي سسئي
ڀيتائين ڀنوهَ سين، هَڏِ نہ ڀَڳيَسِ هِڪَ
انَ تَڙَ منجها تِڪَ، ڏِئي ڀاڻان آجَ ٿيي.

---

* سر سسئي آبري جو متن "شاه جو رسالو" (سنه ١٢٦٩ھ ۽ ١٢٧٠ھ جي لکيل ٽن آڳاٽن قلمي نسخن کي پيڙهي تيار ڪيل)، تحقيق ۽ تصحيح ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ، مطبوع شاه عبداللطيف ڀٽ شاه ثقافتي مرڪز، ١٩٧٥ع تان ورتل آهي.

٤

ڏسي جهاجهي جمال جي، جني ڏٺي هيڪ
آهر آگهانجهو ٿئو، سور آني ڪي سيڪ
هڏ نه پڇيم هيڪ، سدا سائر سير ۾.*

٥

محبت جني من ۾، تن تشنگي تار
هي پيالو آهي جو، آهي سين آهي انيار
پنوهه پاڻ پيار، ته آهي سين آهي اجهانيان.

٦

محبت سندو من ۾، ڀرو پيالو جن
پيئڻ پر چا ناهي ڪو، ڪنهن جنه ڏاهي ڏين (١)
جنه نهايت ناهه ڪا، تنه سڄا سچ وڃن (٢)
تيلان آهي مرن، سدا سائر سير ۾.

٧

سدا سائر سير ۾، آن کي اندر لهي نه آهي
ڏسڻ جو پسرين جو، سا سنياني سچ
تيلان مرن آهي، سدا سائر سير ۾.

٨

ساڄن ڪارڻ سچ، سر قبولي مسني (٣)
اندر جني آهي، پاڻي اچو آن کي.

٩

پاڻي مٿي جهوپڙا، مور ڪب آهي مرن
ساهه اوڏا سپرين، لوچي تان نه لهن
دم نه سڃاڻن، دانهون ڪن منن جن.

---

* پ ۾ ورق ڦاٽل.
(١) پ. ڏجن، هه. ڏين. (٢) پ. ”تنه نهايت....جنه سچا“،
(٣) پ. مر

۱۰

مسنيءَ کينءَ سمجھئو، اوراي آريءَ ساڻ
ڪَراي پڻڪڻ پنھوءَ سان، پاڌار ناٿيين پاڻ
چتِ وڃايو چاڻ، پاڻيءِ پروچڻ مين.

۱۱

لڳِيي ڪوسو واءُ، لوڪ سڙونِيي لتھسئو
آيسِ مان آئيو، ھَيي ھَيي جو ھُڳاءُ
طيرنِ گھتو تنوارئيو، پُنوءَ پچاڻا (۱)
وسِئو سُورُ شبانءَ ڪيِ، وحوشنِ وناءُ
سِروننِ موتُ قبوليئو، آيسرِ انسوساءُ (۲)
برءَ پڻ ڪنِ بڪاءُ، آڪندِ نا آريءَ لئي گھڻو.

۱۳

مھدِ مُحتاجي ڪَراي، پنّيءَ پيرُ ڪَنيجِ
ڪُپيليائي ڪيچءَ ڏي، حُجءَ مءَ ھلائيجِ
پاڻان ڌار پِريتئو، مسني ساڻ ڪنيج
اوڏِي عزازيل ڪيِ، وايجھي تان مءَ وڃيجِ
نا آسِيدي نيجِ، تہ اوڏِي نيينُ آسيدَ ڪي. (۳)

۱۳

مھد محتاجي ڪري، حُجُ وڃائي ھَلُ
عذر خواھيون، عاجزيون، مسني ڪِنہ مءَ اِسَلَ
ڏونگرُ ڏورڻُ ڏاکڙو، لنُ ءُ ريءَ ڪونھي لَلُ
اِيُ پلانِيءَ جو پلُ، جنءِ پاسي تينُ پاڻ ڪان.

۱۴

وِهُ مءَ مُنڌَ پنيورءَ ھ، ھارِيءِ! ھَنڌِ مءَ ھَلُ

---

(۱) پ. پنوھہ (ھہ تي پيش). (۲) "موت پرائيو". (۳) ھہ.
قافيا: ڪنيجُ، ھلائيجُ، ڪنيجُ، وڃيج ؛ نيج.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪوڙي ڪِيجُ مَ ڪڏهين، سچي ڳالهه مَ مٽلُ
جانبَ ويَ مَ جَلُ، سورُ وسارِ مَ مسڻي(١).

١٥

مڱڻ ’تيي‘ مَ سنيري، پسي ڏُک مَ ڏَرُ(٢)
هَٿي ڪرِ مَ پاهنجو، گهوري هڏِ مَ گهرُ
هاري! هڏِ مَ مرُ، سچڻ جي جياريين.

١٦

مڱين ٿيي نه سنري، ڏُکين تان نه ڏري
اوري هڏِ نه آپيي، پهُچي تان نه پري
مرتيون! تو سراي، پنهي ري پانهڻِ ڪي.

وائي

هَمُ سُون ساتُ گيا هَي، هَمُ سُون سيلُ
ڪيا هي

١. ڪَهي ڪَهيو قافلو، زَنِ ڪُون زودُ بياهي(٣)
٢. مردُ زنِ ساتُ ڪيا، لگنا لوڪُ ليااهي.

فصل دويم

١

پسي ڏونگرَ ڏارِ، جِم هلڻ ۾ هيڻي ٿيين
مجزياتيون موٽيون، سٺي پنڌ پچارَ
پوئي پانئيجُ پري لئي، حقيقت جا هارَ
سگهي لهندئي سارَ، آويچا، عنات چي.

---

(١) نص. ”جانب لڏي“. (٢) پ. ”هَڻي ڪَرَ“ هڏُ (٣) اصل. ڪانا و.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

٢

ڀَسي ڏونگرَ ڏاهِ، جَرِمَ هلڻَ ۾ هڻي وَهڻ(١)
لانگهي لڪَ لطيف چئي، ڀُڃي ڪيچين ڪاهِ
ڦُڙي ڀورجُ مسئي، بلوچاڻي باهِ
اِنَ وَڙائيتي وَرَ جو، آسرو هٿڙِ مَ لاهِ (٢)
جو آکينؤن اوڏو آهِ، سو پرين پَراهون مَ چئو.

٣

هيتان ڪئي هُتِ، جتڻ وڪئو سي وسيون
ماچڻَ سُونهَ سُرتِ، وِڪان ٿيي ويجهو گهڻو.

۴

جيڪُسِ يادِ ڪياسِ، وَرَ وچي ونڪارَ ۾
جَلِدَ جريدِي ڀَنڌَ ۾، اديون! آجَ ٿياسِ
وڃي ڪيچِ ڀُنياسِ، ڀاروچي جي ڀاجهه سين(٣).

۵

واقفِ نه ونڪارَ جي، باري سُڃڻ ٻرَ
لهجُ لالَ، لطيف چئي، ڪانڌَ! مُئي جي ڪرَ
وِلهي ڪَراي ورِّ، متان مارگ ڇڏيين.

٦

واقف نه ونڪار جي، آگ نه ڏِيهُ ڏِٺوم
ڏونگرَ ڏوراڀڻِ سين، ريَ ڪاتيَ ڪُٺومِ
جيلانُ محبُ مِٺومِ، تي چُلون ڪريان چِڀرين(۴).

٧

واقف نه ونڪار جي، ڀاڻي ڪَنئيمُ نه ڀاءُ

---

(١) اصل. ڏاهَ (٢) اِنِ (٣) هه. ڪيچُ (۴) هه. "مٺوم، چلون ڪريان".

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جبلُ جلدايون ڪري، تيڪَ ٽيڪاري تاهه
لَڳي لُڪَ، لطيف چئي، معذورين مٿاهه
آتي اوڏو آهه، جيتِ هوتَ ! هيڪلي آهيان.

٨

وڏا وڻَ ونڪارَ جا، جيتِ جانو جَمَرَ جهَرَ
ڪوسا تَپَنِ ڪَڪِرا، پئي دَمُ دَمِ تَپَئي ڌَرَ (١)
ويچاري ڏي وَرَ، پيرُ نه لهي پرينءَ جو.

٩

وڏا وڻ ونڪار جا، جت نانگَ سُجَنِ نيلا
آتي، عبداللطيف چئي، ڪيئا هيڪلين حيلا
جيتِ ڪُرَمُ نه قبيلا، آتِ رسجُ رهبرَ ! راهَ ۾.

١٠

ويچاري ونڪارُ، اڱڻ نه ڏِٺو ڪڏهين
ميهرَ نه هُنئي ماڻهين، هو سڀِ هندوڪارُ (٢)
جتُ ڪنائين يارُ، سورن ڪارڻ مرتيون!

وائي

هو جي هلئا هوتَ سونهارا
مون نه وَهيٺا، پنوهَ سگهيٺا

١. مسئي پڇي ماتَ جا، لا، اوطاقون اوتارا
٢. آنُ ڪي ويندا ڳڏئا آريائي اهه پارا
٣. ٽليون ٽونرَ هَلوريون، ميَنِ ميرَ موچارا
٤. مونکي نيندا پاڻَ سين، ڪاملَ ڪرَ آجارا

---

(١) پ. ڪَڪَرا (٢) پ. هُندڪارو

فصل سيوم

١

پنوهَ چڏئو پوءِ، جانبُ جبلِ ڳوليهين (١)
تيلاهين تنگئون ڪريهين، جيلاهين تون جوءِ
ساڃَنُ سُڄ نهاريهين، ڏکيا! ڏوهُ ڪنهوءِ
هاڙهيي هوتُ نه هوءِ، ورِي پڇ ويٺين ڪي.

٢

ڪونهي آتِ ڪوهيارُ، جيتِ تو پورِي پانئيو
پنڌُ مَ ڪرِ پهاڙَ ڏي، وجودُ ٿي وٽڪارُ
ڏاريان پانئج ڏارَ، پڇُ پيريان ڪرَ پاڻُ تون (٢).

٣

سهيني ساري مسئي! گهرَ ڪنڊون تون گهورِ
وجي ڏورِ مَ ڏُورِ، درا سنجهه دوستُ ڏٺو.

٤

درا سنجهه دوستُ ڏٺو، سوئيي پڇُ پاهين
عبثُ اُڳاهين، وڃئو ڪوڪين ڪانڌَ کي.(٣)

٥

پرَ گهرَان پاسو ڪري، پڇُ پيريان ڪرَ پاڻُ
سو تان توهين ساڻُ، جنه لئي جفائون ڪريهين.

٦

سوئيي ڪٿيئو ساڻُ، سوئيي ڏوريهين مسئي
ڪڏهن ڪنهيي نه ڪيئو، چُلڻ سنجها چاڻ
پڇُ پيريان ڪرَ پاڻُ، نه تون تمائين لهين.(٤)

٧

جو تون ڏوريهين ڏُورِ، سو سدا آهي ساڻُ تو

---

(١) پ. جبلُ (٢) پ. ڪرِ (٣) هه پ. وڃي. (٤) هه. پڇج،
نص. تتائين.

لالڻ لَڳي، لطيف چئي، مُنهنجي ٿِئي سعدور،
منجهان پَڃِئي پروڙ، نو منهنجي آهِس تَڪيو. (١)

٨

وچڻچو وڏڪار، هت نه ڏوريئين هوت کي (٢).
لِکو ڪونه لطيف چئي، پاروچو پئي پار (٣)
نائي نيڻ نهار، تو ۾ ديرو دوست جو. (٤)

٩

ڪُوڙيون پُڇن ڪيچ، هوت نه ڏورين هتهين
جَن پنوهَ سين پيچ، تَن پيرائين پنڌ وسارئو.

١٠

هَلُ هِنيئين سين هوت ڏي، پيرائين پنڌ وسار
قاصِدائي ڪار، ڪين وَسائي ڪيچ کي.

١١

هل هنيين سين هوت ڏي، پيرين ڪر م پنڌ
رائي پُڇ م وَند، رڙهه روحاني مسئي.

١٢

هل هنيين سين هوت ڏي، چَپَر هَڏ م چَل
آريائي آمُل، ڪايا ۾ ڪانڌ ٿيئو. *

١٣

هل هنيين سين هوت ڏي، چپر چَلُ م تون
منجها لَڌو مون، ڪوهيارو ڪيچ ڏئي.

١٤

هل هنيين سين هوت ڏي، سِسِي ڪنُ م ساڻُ
جُني پانئيو پاڻُ، مي آرياڻيان اوري رهيون. (٥)

---

* پ ۾ نه آهي. (١) پ. "منجها پئي"، ه پ. آهي. (٢) پ.
"نه ڏوري". (٣) پ. پاوُ (٤) پ. نهارُ (٥) ه. پاڻ ه
پ. رهئا.

١٥

ڪيجهي ڀنڌ ڀڄان تو، ڪيچيئن ڪارڻ ڪينءَ
بيخود هلج ٻَرَ ۾، آءُ نه چوان اينءَ
سيڪِن ساجن سينءَ، متان مَٺي چئين. *

١٦

متان مٺي چئين، پريتئون ڀاڻا
چاپن جنءِ چاڻا، تون پڻ هونيج تن جنءِ.

١٧

متان مٺي چئين، ڀاڻان پريتئون
ڪٺوري ڪنئون، سڙهي سڙهيج سِنهَ ۾.

وائي

غفلت يار گنوايو، ٻڙي جيڏيون!
ڪينءَ ڪريان آءٌ ڪهُ ٿئو (١)
١. ستيس تان ساٿ ورئو، اٿيس تان ڏُک آيو
٢. ڀچي پوءِ پنوهَ کي، عبث تان آنءُ ڪايو
٣. هوت هلندي جا ڪئي، سا سون ڳالهه سُڻايو.

فصل چهارم

١

هيج نه هوندو جن سي ڪينءَ ورندر ويندئون
وِهو وچ ر ڪهن، سڏسيئن سڏُن واريون. (٢)

٢

سڏائيتي سيڪا، ٻُڪ نه ٻاسي ڪاءِ

* پ ۾ نه آهي.

---

(١) پ. "ڪينءَ ڪريان، ڪه ٿئو" (٢) هه. وچ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جهڙي ٿيهي ذاتِ جي، جُنبش ڪانهي جاءِ
مون سين هلي ماءِ، جا جيءُ ميٺو نہ ڪري.

٣

ڪيچ نہ جُنبڻ جاءِ، نہ ڪا هلڻي هوت ڏي
مون سين هلي ماءِ، جا جيءُ ميٺو نہ ڪري.

٤

آتڻ منجهہ پيريانڻ، هو سڀني جيڏيين (١)
مون سياڳي ساڻُ، ڪيرُ ڇلنديون ڇپرين. (٢)

٥

سڪڻ واري سَدَ، متان ڪا مون سين سري (٣)
اندر جني آدَ، ڏونگر سهي ڏوريندِيون.

٦

ڏونگر نہ ڏوري، سڪڻ جيون سڏون ڪري (٤)
ويٺي گهر گهوري، متان پرين جنڊ ڙو. (٥)

٧

وَرايتيون! وَرو، آءٌ نہ وَرنديس، وَرَ ري
جاڏي هڻ جبل جو، ٽانگهيندِيس، ترو
جتن ساڻُ ذرو، نيهُ نيهرڻ نہ ٿيئي. (٦)

٨

وڃو سڀ وري، آئين جي وَرن واريون
قوڙاڻي فراق جي، مُنجهي ڳالهہ ڳري
ٻُنيان جن ٻري، ڏونگرُ سي ڏوريندِيون.

٩

وڃو سڀ موٽي، آئين جي ورن واريون

---

(١) هہ پ. "ڪ" (٢) پ. "ڇلندي ڇپرين". (٣) هہ. "سون سين سنڌ ڪري" (٤) پ. سڪڻ. (٥) هہ. "گهر ويٺي گهوري"
(٦) هہ. "نبيرڻ نٿي"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪانہ ھلندي ڪيچ ڏي، ڪَرِھو مَ ڪونڌي
ڪيڏيَمِ ڪاچوڻي، وِڌمُ جوڳُ جتن لئي.

١٠

آجُ مَلنديَسِ ماءِ، ڏاچا ڪنديَسِ ڪپڙا (١)
جيجان! جوڳياڙي ڏيان، مونکي جهلَ مَ پاءِ
هوتَ پاروچي لاءِ، ڪَنهين ڪَنرَ پائيان.

١١

عنانا! آئـاھيين، جـانـِي جـَـڙي پَندُ
آهــي ڳهڻو اهـڪـو، فقيريَ جـــو فَنـدُ
چڪين نہ چرنو ٿيهين، سيخانـي جو سَنڌُ
ڪين ڪيڏبو ڪنڌُ، منجها سگَ، سيڏُ ڇني.*

١٢

مونکي پـانهي پاجَ، ڏيــرِ ڏوراٹـا هلـنا
آڳهان آٿي آنِ جي، خوبُ نہ پڪمِ ڪاجَ
ميڙي آپُ سرتيون! نڪي ڳايمِ ڳـاجَ (٢)
سا مون هٿان نـہ ٿيهي، جيڪا رسمَ راجَ
آيل! آءُ آڪاجَ، پــول پاروچي وِتَرو. (٣)

١٣

تو جو پولُ بروچَ، ويهي ڪنو وَڏڪارِ ۾ (٤)
سوئي پارجِ هوتَ، وِلهيَ مون معذورِ سين.

١٤

ڀِهرين تون پاوريجُ، پارڻ ڀـوءِ پنوهَ تـــي
پولُ مَ وساريجُ، هُو جو ڪينوءِ هوتَ سين.

پ ۾ ورق ڪاڏل. نص ۾ هي ٤ نمبر بيت آهي.
(١) نص. آڇا. (٢) پ. آب. (٣) هہ. آ ڪاجَ (٤) پ. پول.

١٥

توسين ٻولَ ٻَڌُون، سَنسِين ساڄَنَ جي ڪراي
ڪنڌِيَ توءِ ڪَڍُون، جي نالو ڳيڙوءِ نيهَ جو.

١٦

سَئي ٻـولَ سندان، جيمَ سُڃَڻِيُ سني
ڪنڌيَ ڪَنَ ڪيٿانِ، جنهَ مي آن اورانگهنا.

١٧

ميـڄَ آلَٿي سني، رتَ وَرَنـو روءِ
نه ٻَهِيِ، نه پانڌِي ڪو، جنه ڪَرَ ٻڃي لوءِ(١)
موڙهـي وڃي توءِ، مونٽَ جـي ڪانه ڪري.*

١٨

چِلان منجهڻِ چاڪَ، ٻُران ٻُوني ٻَرُڪَنا
مَٽان ڪا مَنڌَ ڪري، نونٽَ جي مذاقَ (٢)
چيتُ سندو مون چاڪَ، هاڙهي هڏَ هَنِي ڪيئو.(٣)

١٩

ٻهراين ٻَنِي ٻُرڪَنا، وَهَـم گهڻو وُنـوم
ٻاراڌو ٻيرين ڪي، تَنِي تَـان نه ڏِنـوم
چُڪِي تي چهوم، تـه واهَرو سَڄڻِ.(٤)

٢٠

چُڪيُ ڪي چَنِي، ڪـا جاڳـائي جيڏيون!
وِنَڙو ساتُ وَهِـي، تـو ننڍا نـي نه لَهي.

٢١

چُڪَيس سـپَ چَني، مـانهو شهر ڀنڀورَ جا
ما مونِي ڪيڻِ مَني، جنه جو جانبُ جتَ وَنِي وِئا.

---

* پ ۸ ورق ڪاٽل.
(١) اصل. "ٻهي نه ٻانڌي" (٢) اصل. "مزاڪ" (٣) پ. چاڪ.
(٤) نص سَواهرو

٢٢

مونکي جا مذکور، جان کي چئين جيڏيون
پرائيت پهرين پور، نيڻين پهچائين پرين کي.(١)

٢٣

مونکي جي مصلحت، مونکي ڏهو م جيڏيون!
نهاريندين نڪتين، آريانيءَ البت
ڪنديس اوت، عيب چئي لکڻ ڏيئي لت
سرتيون! شريڪت، آءٌ ڪئن آگڻ مين ڪريان.

٢٤

مونکي مران م ماءِ! مونکي ڪان اڳي مران
لڄي لالڻ لاءِ، شال پُونديس پير تي.

وائي

معلوم حال حبيب، مونکي درد قديمي وو
١. آلوديءَ آزار ڪان، ٿو ري ٿيئس طبيب
٢. شادي ڏيهين صحت جي، غمي لاهِ غريب
٣. آهيان ٿي آهون ڪريان، نعري سنجهه نصيب
٤. ڪاهل آهيان ڪوڙي، وسي لاهِ رقيب
٥. حاذق آهين هن جو، اچين شال عجيب
٦. دوا آهين دل جي، پڇ پڇ وهيان طبيب
٧. الا! عبداللطيف ڪي، ڪوڙي لاءِ قريب.

فصل پنجم

١

پنهنجي جان پنهور ڪان، ڏونگر ڏور ڏو مون

---

(١) نص. "پنوه کي".

ڪاهي رسيئس ڪيچ ڪي، جتي پاڻ پنهون
سپت آهيس تون، قضا ڪندين ڪن سين.

٢

ڏنا جيئن لئي جيڏيون! ڏيرن سونکي ڏک (١)
پکيئس جان پنهور ڪان، تان سور مڙيئي سک
لئي مون تان لک، پنهوءُ نيئس پاڻهين.

٣

پنهوءُ نيس پاڻهين، وٺو سسئي جو شرم
هيڪليون هلڻ جي، پڇي تن پرم
جو وندر ۾ ورنُ، سو سودو سرئس هٿهين.

٤

پنهوءُ نيس پاڻهين، وٺو سسئي جو سينگار
"مَنْ عرفَ نفسهُ فقد عرفَ ربهُ"،
اِهوئي آچارُ (٢)
جو وندرُ ۾ واپارُ، سو سودو سرئس هٿهين.

٥

پنهوءَ نيس پاڻهين، وينئي سسئي جي سونهَ
"خلقَ آدمُ علیٰ صورتهِ"، اِيَ وٺن
منجهه وروُنهَ
چريَ منجها چونهَ، ڪئي هوت هنج ڪينو.

٦

وينئي سونهَ سسئي جي، پنهوءُ نيس پاڻ
سپڻ جي، سيدُ چئي، آهي اِت آماڻ (٣)
پنهور جا پاڻ، آڏا عجيبن ڪي.

---

(١) پ. جيڻ (٢) هرکه بشناخت نفس خود پس تحقيق بشناخت
پروردگار او را، پ آهوئي. (٣) پ. "آت آماڻ"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

٧

وَهَمَ وَوِسَاياس، نا تہ پنوهُ آءٌ پاڻَ هَٿَئي
پاڻُ وڃايمِ، پانهجو پَٽيي پِرِيان جي پاس،
وَتيي عِلمَ نہ راس، ڏاران پَسَڻَ پِريَ جي.

٨

ڪاڻَٿون ڪاهيندياس، موُنان تان ڪُرَ مَيهُو
پانهي پلووڇَنِ سين، سگ نہ ساهيندياس،
"اَلفِراقُ اَشَدَّ مِنَ المَوتِ"، هِتي نہ هونديس (١)
آهَ نہ لاهينديس، جيُرا جَتُ ڏسي مران.

٩

جِيَڻُ جَتَ ڏارا، معذور جو مَسَ ٿيئي
چانگُنِ سِرَ چَڙهي وِئا، سائي سوارا
آڪيون اوٺارا، پَسيو رُونِ پنوهَ جا. *

١٠

هيڪرَ هَنُڻُ ڇڏِ، تہ اوڏي ٿيئين عجيبَ کي
"مَا رَاَيتَ شَيئًا اِلّا وَ قَدْ رَاَيتُ اللهَ"،
نيڻي آجها اوڏهين آڏِ (٢)
تہ هوتُ توکان هڏِ، پرين پاسي نہ ٿيئي.

١١

هوتُ تنهنجي هنجَ ۾، پڇين ڪوهُ پَهي
"وَفِي اَنفُسِکُمْ اَفَلا تُبْصِرُونَ"، سوجهي
ڪرِ سَهي (٣)
ڪڍهن ڪانہ وَهي، هوتُ گولَڻُ هتَ تان.

---

* پ ۾ ورق ڪاٽل.
(١) جدائي سخت تر است از مرگ. (٢) نديدي هيچ چيز را مگر بدرستي ديديدي خداوند را، نص پ. "ما رايت شيأ الا و رايت الله" (٣) در نفسها شما است ايا پس نمي بينيد.

١٢

هوتُ تنهنجي هنج ۾، ڀڃين ڪوهه ڀَريانُ
"وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيْدِ"،
تنهنجو توهين ساڻُ (١)
پاڻهنجو آهي ٻاڻُ، آذو عجيبن ڪي.

١٣

وَڙَڻُ تَمِ سڀ وٿاڻَ، ڍار ڪارڻ جَتَ جهي
"وَهُوَ عَلَيٰ كُلِّ شَيْءٍ مُحِيْطٌ"، اِيَ آرياڻي
آهجاڻَ (٢)
سَڀَ ۾ پنوهُ پاڻَ، ڪينهي ڀِئو پَروچَ راي.

١٤

ڇاڻي سُڃاڻي، وِهان ڪنن ماتِ ڪري
اندرِ آڳِيب عشقَ جيءِ، آڀرِ آڏاڻي
"اَلْعِشْقُ نَارٌ إذا وَقَعَ فِي الْقَلْبِ يَحْتَرِقُ
مَا سِوا المحبوبِ"، ڪُوري جنن ڪاٺي (٣)
آهي آرياڻي، ڀِئو سرتيونا سُڃي ڪين ڪينُ.

١٥

ڪَڏُ پنوهَ ڏي ڪاهي، ڇاڻي روح چَرِ نُوڪئو
آڀي ويڻي اوڏهين، سُتي ٻن ماهي
"اَلْعِشْقُ حِجَابٌ بَيْنَ العَاشِقِ والمعشُوقِ"،
لاشڪُ تي لاهي (٤)
آرياڻي آهي، ڀئو سرتيونا سُڃي ڪينَ ڪينُ.

---

(١) مايان نزديک هستيم بطرف او از نبضَ نام رگ دم است.
(٢) او برهمه چيز احاطه كننده است. (٣) پ. "في قلب ڪوري جنن ڪاٺي"، عشق آتش است هرگاه داخل شد در دل ميسوزد آنچه بغير محبوب است. (٤) عشق پرده است درميان عاشق و معشوق نيست شک.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

١٦

پنهنرَا آءٌ پوري، مون سڱُ سڄاڻي نہ ڪيو
ڏيندا مون ڏيرَ ورِنا، ڇڄن ! جهوري
لڳي جنهن لوري، ڏونگرُ سي ڏورينديون.

١٧

آديون! آءٌ آڇاڻ، مون سڱ سڄاڻي نہ ڪئو
هوندَ نہ سنئيم هيتري، ڪوهياري جي ڪاڻ
رَتيءَ جي وهاڻ، جيءُ آڙانيمُ جتَ سين.

وائي

آهُڪيَ آڳَهُ آهي، وو آهي
مونکي تان نہ ڇڏيندو تڪَ ۾
١. ٻُچي پوءِ پنهنءَ ڪي، لڪَن ۾ لڏَ لاهي(١)
٢. آري آڳهاڙن ڪي، پنوهُ ڇامُ ٻراهي.

فصل ششم

١

جدائيَ جو جامُ، ڏِناءون ڏکيَ ڪي
سنگلُ مهنجي منَ ۾، پارِنو هوتَ حمامُ
آرَڳي تنو آرامُ، ڪاڪُلْ پسي ڪانڌَ جو.

٢

دردُ نہ لهي دارُنهين، زُلفَ زورَ ڏنوم
ڪاڪُلُ ڪالهہ ڏنوم، وُخساري تي رُوپَ سين.

---

(١) پ. "پنهن ڪي".

٣

پَنھيو جو پنھورَ ۾، ڪاڪُلُ ڏٺمُ ڪالهَ
ھِي تَنھي جي حالَ، زلفَ جھي زافُ ڪيون.*

٤

ٻَرينڌھين ٻاڻُ وِرتو، زلفَ ڪيئَسِ زافَ
سندو ڪاڪلَ ڪافُ، ماري معذورينِ کي.

٥

ھاڻِ نہ جيان جيڏيون! زلفَ زافَ ڪياسِ (١)
ڪاڪلَ آءٌ ڪُنياسِ، پنھيو جو پنھورَ ۾.

٦

ڪاڪلَ ڪُنئي جا، ڪَفَنُ تِنھ ڪينَ نيھي
منجھہ شھادَت سا، لُڏي ۽ لاڏَ ڪري.

٧

ڏَکا ڏونگَرَ چامَ، مَ کَرُ معذورينِ تي
توتي لڄَ، لطيف چَئي، آھي سندي عامَ
مارِ مَ چئي معذور کي، وَھيان ڪاندَ! ڪلامَ
پَرچجُ پيادينِ سين، الله لڳي علامَ
جانوازِي آھنجي نامَ، سا ھوتَ مَ ڇڏج ھيڪلي.

٨

ڏَمرُ ڏونگرَ چامَ، سگُرُ ٻاڻَ شريڪَ سين
ڪيھي ڪُلفتَ تِنھ سين، جا گولي آھنجي گامَ
ورجُ تون وريامَ، مھنجو آچَرُ آنُ ڳري.

٩

ڏَکا ڏونگرَ لاھِ، آڳَ سٺي سني (٢)
آرياڻيَ سين آھِ، ذاتي سڳُ ضعيفِ جو.

---

* پ ۾ ورق ڪاڙل.
(١) پ. ”ھاڻي نہ جيان“. (٢) ھ. لاءِ.

۱۰

پيرَ ٻَنّانِ ۾ ڪُنڊَرا، ڏونگرَ مٿي ڏاڍي
ڦَٽِيِنا پيرَ فقيرَ جا، سيرون ٽِمَا سي
ڇهڙاي نهڙاي حالَ سين، ٻُڙاي پنوهَ ڏي
وڃي ماڻَ وَڙاي، پانهي ٻَنڌڻُ جَنِ سين.

۱۱

پير ٻَنّان ۾ ڪُنڊرا، ڏونگر مٿي ڏي
پاڻُ نه ٻَسيي ڦَٽِيِنو، ڪَڙهي ڪيچِينِ کي
هاڙهو هوتَ ٻَڙاي، ڪه ڇاڻان ڪَنِ لنگهنا.

وائي

سون آنديَ ڏي، اَڄُ ايندا هوتَ سلامت سپرين
۱. ٻَلَنه لائي ٻاهنجهي، نيڻَ ڪي آتِ نيندا
۲. سگ نه ڪندا سُکَ سين، سور سگهڻا ٿيندا
۳. وِکي ڳِلُ ڳلَنِ تي، نيهَ نياپو ڏيندا
۴. ٻَرايتِ نيندا پاڻ سين، چوڙي تان نه ڇڏيندا.

فصل هفتم

۱

ڏورِ مَ ڏيهه ٻِنو، پيرُ تهنجي پريَنِ جو
ويهَنُ وانڱِيَنِ تي، ڪيچِينِ رِيَ ڪيهو(۱)
وِنڌُرِ جو وِنو، سو الله! واڙي آئيين.

۲

وندرِ جي وڃڻِ، سي سُر ٻَڌنِ سَندَرا (۲)
ٻيون ڪوهُ ٻَڌنِ، چوڙي جي ڇڏيندين.*

---

* هي بيت نص ۾ نه آهي.
(۱) پ. "وانڱين تي". (۲) ه. "وندر جڻ وڃڻ".

٣

ڏيهه ڏيهائين ڏور، ڀر ڏيهان ٻري ڏينا
سيڻن ڪارڻ سسئي، ٻيئي پرانهين پور
تون تو وڃين هوت حضور، منهنجو جيئڻ
جيلاهين ٿئي.

٤

هيڪاندي هوئي، آئي رات روان ڏينا
ساهه سڳي ه سور جي، پنهوءَ ونو پوئي
وهه قضا دم ڪوئي، ته هيڪر هيڪاندي ٿيان.

٥

هنڌ نه ساهه سنڌير، دل درماندي دوست ري
پاڻي وڻا پيرت جو، زوراور زنجير
جي جسو جاگير، هاڻي ملڪ هوت جي.

٦

عمر سڀ عشق ۾، پنهوءَ جي پڇڻ
ريس ريزاليون تن سين، ڪڇاڙي ڪي ڪن
مارڳ جي مرن، وڏو طالع تن جو.

٧

وڏو طالع تو، جنهن لڳين پير پنهوءَ جي
سسئي ان ستون کي، رويو رو (١)
وائي هيت م هو، هلين ته هوت لهين (٢).

٨

وائين ناه وراڪو، سٽين ڪونهي سڳ
هوت هلنديس ڪٿئو، جن آنگهن چاڙهئو آڳ
ٻاجهائي ٻئي ٻڳ، رڙهي چام وسيون.

(١) پ. روءِ (٢) ه. هوءِ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

٩

ويٺي وِرِ نه ڀُونءِ، سَٽي مِلَنِ نه سُهرين
سي سِرُ رويو رُونِ، جنِ مسافِرَ سُهرين.

١٠

ڪَڙهي ۽ ڪَڙاي، ڀَرِ ۾ ڀيرُ پنوهَ جو
سِڪَ ٻڌائين سَندرو، جانبَ لَئي جَڙي
لِڪَنِ سِرَ لطيف چئي، سُنڌَ جهيڙي ۽ جهڙي
ڀَنئي تان نه ڀَڙاي، جي عمر سڀ اِيئن ڪري.

١١

ڪِ ڪائي ڪَڙيان ڀيرَ، ڪِ ڪَڙهان ڪيچ
ڏنئين لئي (١)
اِيُ ڏَنءُ ڏينئي ڏيرَ، ڀاٽيان ڀراهان وِٿا.

١٢

ڪَڙِ ڀڻ ڀيرَ سندان، ڪَڙُهه ڀڻ ڪيچ ڏنئين لئي
اِتهين ڀَرِ آنانِ، پُوندهين سنڌَ پهاڙَ تان.

١٣

سورن سِجهائي، ڇيلهه ٻَڌِ نو چوٽين چَڙهي
سَگَ ڀريان جي سِٽي، سيڙي مِلائي
لَڌائين، لطيفُ چئي، لالڻُ لِيلائي
ٻانهين ٻاڌائي، هَبَٿان وارِئو هوتَ ڪِي.

١٤

وائي ڪي رنجُورَ، نَڪرَ توءِ ڏاڪڻو چڙهي
لانچي لڪَ، لطيف چئي، هَلِي ڏانهن حضورَ
رهِنا سڀ وِڃُنُ ۾، سِسَئي جا سالورَ (٢)
ساڄَنُ ميڙَ نُسِ سُورَ، سُڪَ نه ميڙ نُسِ سپرين (٣).

---

(١) هه. "ڪران ڪيچ ڏنين ڪي". (٢) پ. "رڃ ۾"
(٣) سورُ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

١٥

منجھا پنهنجي پرُوڙ، سڀ ڄڻ پڇج سئي
ويهي وڏي ڏيکي مان، ڏُنيءَ ورجهج ڏوڙ
ته تون ساڻيهين سُوڙ، جي پنڌ اهائي پاريهين. (١)

١٦

لئجي کيئن ڪُڇجي، آهي سُنڌ آندوهه
پر ۾ پير پڇجي، لالن جو لطيف چئي. (٢)

١٧

پرناڻي ته پاڙ، ڦوڪ ته لڳي آنبريئن
هيتي جي هٿڙ جون، وڻئون سڀ وساڙ
سموري سرڪار، نيٺي رکيج ناهه ۾.

١٨

قدُ پڌري تون ڪيئن، پهچندين؟ پنوهه سين
جي مينون ماهين سئي، ڏيئن ڏهـوارون ڏيئن
مُنهنجيا ڏئي مسڪين، همت هوتُ وڃائيو. (٣)

وائي

لوچيدا وي لوچيدا وي بلوچ دا
ميرا مَنُ لوچيدا (٤)
١. پيران نئون سڏينديان، سگهرُ اچينديان؟
الله هوا ميلاوي پنوهُ ڪيچ دا

فصل هشتم

١

آڏر، نيندر، آئيري، آسونهين آهيان

---

(١) اصل. موڙ. (٢) پ. پير. (٣) هه. مسڪين. (٤) هه. "ميرا مينون".

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لُڙڪَ لالَ، لطيف چئي، وَرَ لئي وَهايان
هيجان هنجهون هَبَ ۾، هوتن. لئي هاريان
جانبِ ضعيفي سين، پنوهُ پَهايان
پيهانُ پَچايان، جني مانُ نيهو پاڻَ سين.

۲

اڄ ننڊ ايري، آهيان آسونهين
ڪرڏيهي پرين ڪيا، مَرَڻَ لئي مونهين
سسئي کي، سيد چئي، ڏنگڻِ ۾ تونهين
هاري ڪئن هونهين، ري ٿمرَ سڏون ڪرين.

۳

اڄ ننڊ ايري، آسونهين آءٌ
چيتا چورَ چُنجُڻُ ۾، بَرَ ۾ ٻلائون
سوٽُ پنوهُ پاڌون، مٿان محبُ مَرِي وهان.

۴

اڄ ننڊ ايري، اوڳي آواڻي
ڪيئن ڏهاري ڏڪَرايئن، سائِس سڳائي
لاڳاپنِ، لطيف چئي، منڌُ راتِ وَهائي
جلڻ جدائي، آري! لاهِ اصيلَ تان.

۵

اڄ ننڊ ايري، ڪَمِ نه ڪنماڻي
ماڪئن وهي ويسري، جا ڳهائنِ گهنماڻي
پيئي پيشِ پنوهَ جي، آسڻِ ۾ آڻي (۱)
جا لڪنِ لوساڻي، سا سيج چڙهندي سسئي.

---

(۱) ھہ. آسن

٦

اچي عزازيل، منتي جا گهائي مسئي (١)
ٿي بوڙائي دليل، ته پنهنجو ساڻو سوڪلينو.

٧

منڪر ۽ نڪير کي، جڏهن ڏسائين
آڳئان آئي اُن کي، پنهنجو پڇائين
ادا! اهائين، ڪو وِڙو ساٿُ سڄڻ جو.

٨

پاپائي ٿي پورِ، پُنِي ڪيچين ڪَڪِرا (٢)
رانو ميڙو نِي رت سان، ڪارڻ ڪانڌ ڪَڪُورِ (٣)
لانچي لڪ، لطيف چئي، آئي ڏونگر ڏورِ
ڇتُ وڃي ٿو زورِ، آهُڙ نه اوڏي ٿيئين.

٩

پُنِي ٿيئي پيمالُ، سا منڌ مري نه جيئي (٤)
بري هُن پنهور سين، هَڏِ نه گهرهي حالُ
لالن جو، لطيفُ چئي، وِساري فه وِصالُ
پِرِي ڪيچاهه پالُ، هي ڏاهه ڏوريندي ڪيترا.

١٠

جهٽ پنهي پئه جهنگ، هاڙهي پُڇ مَ هوت کي (٥)
سور سُپيلي مسئي، لڪُ ٿڪين سين لنگهي
سپيريان جي سَنگِ، منڌ ميڙانو تو ٿيئي.

١١

ٿڪيائي ٿرِ ٿيل، چڙهه چڙڪيائي چوٽيئين

---

(١) نص. عزرائيل. (٢) پ. ڪَڪَرا. (٣) پ. ڪانڌِ (٤) پ. ”پني ٿيءِ پائمال“. (٥) پ. جهٽ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هلندي هوت پنهوءَ ڏي، پٽاءِ ميڙ نيئي پيهل،
آئي راڻو ريل، وينديئن تان واري ورِي.(١)

١٣

هي ڳيسي، هي ڳسُ، هي ڍَڪَڻُ، هي پڇيرو
ويچاري وڏو ڪيو، وينديَن ڍَئي وَسُ
لهيڙن جو، لطيف چئي، ڏونگر اُئيئي ڏَسُ
چڱي رهيس جَسُ، سڱر نيئي سردار سين.(٢)

وائي

هوتَ سي هلندهارا، ڪيئن ڪريان آءٌ آن سين
١. ڪوءِ پلنگُ پنهن سارُيون، ڪيئي نيڻ نِمِرِ ڪارا(٣)
٢. سُونهن سپيرين جا، آڏڻَ وٽ اوتارا (٤)
٣. آهيان پت پنهوءَ جي، ڪنديس ڪنز ڪارا(٤)
٤. پيرُ م چنڊج پرين جو، هَي هَي هٿ آسارا(٤)
٥. ڪيچين ڪرهَ پلاڻيا، ميا نيڻ نِمِرِ مارا (٤)

فصل نهم

١

وِهُه مَ وساري، پُڇا ڪر مَ پنڌ جي
نرمل نهاري هلنديَن تان نہ هٿ ڪيو.(٥)

٢

اوجهڙ آسونهين، ڏيهڻ ڳهنوئي ڏورِ تو(٦)
سڱر ري سونهين، پهتي ڪانہ پنڌ ڪري.

---

(١) اصل. وينديُن. (٢) هہ پ. "سردار جي". (٣) پ. پلنگُ.
(٤) هہ. "جا لا"، "جي لا"، "جو لا"، "پلاڻيا لا". (٥) نرملَ.
(٦) هہ. اوجهڙُ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

٣

واءُ وڄايم سو، پنهنجي جنهن پَنڌُ ڪريان
چِتا چپر پريَن جو، پير پَرَنيا تو (١)
ٻَرَ پوراڻو جو، سو لڳي متان لَتيُون.

۴

واءُ وڄايم ڪالهه، پنهنجي جنهن پَنڌ ڪريان
وڃڻُ مون وانهين؟ پنهنجو، هوتن ڪارڻ حالَ
جبلُ ڏوريان جالَ، ڪارڻ پيرَ پنهوءَ جي.

۵

ڪُهيجُ مَ اِجها ڪيهه، گرد پَسِ گُنگن جي
ڏکي! منجها ڏيهه، نيڪرُ ناهِ ڪُلهي ڪري.

٦

ڏورِ مَ تون ڏوريج، صبر ڪرِ مَ مسڻي
پَرَڻُ چڙِ پيرن سين، وِهَڻُ وساريج
سِڪَڻِ جا، سيڏُ چِڻي، لاڳاپا لاهيج
هيئين ماڻ هلائيج، ته پنڌُ پاسي پَرِ نبيري. (٢)

٧

ويٺيس وِڪَ نه اُپڙي، تون آريائي آءُ
چُڪيس توسين چاهه، پاسي پَرِ پهڻي وِڙهي. (٣)

٨

ڪُٺي جا ڪَنبائين، وِڪَ تنه وينجهي ڪي
چِڪي چينائين، پنڌُ ميڙونئي پَبَ جو.

٩

سؤ ڪوهَ ڪري سيڪا، تون ڪُٺي ڪِنج وِڪَ (۴)
ٽانڊِ منجها ٽيڪَ، ته پنڌُ پاسي پَرِ نبري (۴)

---

(١) پ. ”پرتا تو“. (٢) هه. ڏوريجُ، وساريجُ، لاهيجُ ۽ هليجُ.
(٣) نص پ. ”چڪي توسين“. (۴) هه. ڪُنجُ، ٽانڊُ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

١٠

وِٽو جا ڳاٽي جِتُ، وِيرِي ڪِنهِ وِلاتِ جو
سِندو سورَنِ خَطُ، ڏِنم هوتَ هٿن سين.

١١

ڏُهلا سون ڏِينهَ ٽٽا، پيهِي چامَ چيُون (١)
پَسِنو پنڌُ ڀھاڙَ جو، ٽِيٽَرِمُ روحُ رَيُون (٢)
لُڇِنو ٽِيان، لطيف چئي، ڪارڻِ دوستُ دَيُون
پانيان لَڪَ لَيُون، جي سورَ پِريان جا ساڻُ مون.

١٢

هيڪليائي هاڻِ، پورينديَس پنوهَ ڏي
ڪنديَس ڪوهيارلَ سين، وَچي روحَ رهاڻِ
رُلِي چُلِي چپرين، ڪنهِ پرِ لاهيان ڪاڻِ
آهيان گهڻو آجاڻِ، سورَ پريان جا ساڻُ مون.

١٣

هيڪليائي هيلَ، پورينديس پنوهَ ڏي
آڏا ڏونگرَ لَڪيون، سوريون سُڄِنِ سهلَ
تهِ ڪرَ پيليان پيلَ، جي سورَ پريان جا ساڻُ مون. (٣)

١٤

دوستُ ڏنائين دلِ سين، وِرِچي تان نه هِري
لانچِي لَڪَ، لطيف چئي، پهڻِ سنجهه پِري
منڊِي نيهَ نِهي، ڪي سرفرازُ سِئي.

وائي

وِچي وِچي ٽينديَس وِيجهي
پَسَ ڪارڻِ پِرِيَنِ جي

---

(١) ھ. ڏهلا. (٢) نص. ”ڪندي پنڌ“، نص پ. روح
(٣) نص. پيلين.

١. آڏا ڏونگرَ لَڪيون، سوڙيجُ مُحبُ ميڙيجي
٢. ٻرينءَ ڀَنوارَ تو چوان، آهيان ٻيڙَ ٻهي جي
٣. نِمُ گهرجهي نينهَن جو، آهيان آءٌ اروجي(١)
٤. جا نه هلندي هوتَ ڏي، ٻيءُ تينه جو ٻاجهي(٢)

فصل دهم

١

آءٌ اورانهون سُپرين، وَڃُ مَ اڳانهون
ڦَٽي ڪَٺمي ڏَرَنِ، ۽ ٻاڪارِڻو ٻانهُون
دردَ جون دانهُون، مون ساريندئون، موتُ تون.

٢

آءٌ اورانهون سپرين، وڃ مَ ٻيءَ پَرِ
مون ڏِٺي، مون وِسهو، وِرچي تان نه وَرِي
ڏاران مُنهَنَ مَرِي، ڏکيءَ جهي ڏيکاريين.

٣

آءٌ اورانهون سپرينءَ، ٿَري وڃُ مَ ٻيءِ
موتُ مَرنديس، ڇپرينءَ، تون جيارو جي
هوتَ مَ ڇَڏجَ هيءَ، پنوهُ پيادي پنڌَ ۾. (٣)

٤

آءٌ اورانهون سپرين، ڏکيءَ ڏيجُ مَ ڏاگهه
وِٽِ چڙهي مون واگهه، آري وَهِڻ عشقَ جو.

٥

آءٌ اورانهون سپرين، ڏکيءَ ڏاگهه مَ ڏيجُ
ٻِيهي گهرِ پُڇجِ، ته هوتَ حلاوَتَ نه ٿئي.(٤)

---

(١) اصل. نمن. (٢) هه. ٻاجهي. (٣) پ. ٻيءُ، جيءُ، هيءَ
(٤) پ. هلاوت.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

٦

مَڇُڻُ وَرِ وِسارِيِنِ، آري لڳي اللهُ (١)
توکي سارِئو ماهُ، آکندُئو آهـون کري.

٧

مـڇـڻ وَرَ وِساريِنِ، صبرُ نـه ساريـان
تـوکـي نـهـاريـان، آءٌ منهنجا سُپريـن.

٨

هنان هَـڏِ نـه ڇـڏيـان، صبرُ شڪرانو (٢)
ذوقُ زمانو، سـون وَرَ وِئـڙو وِسري.

٩

صبرَ ۽ شڪرَ کـي، ڪاڏي آءٌ ڪندي
آهيان جنهِ سنڌي، سو نه گهُرجي سانُ سون.

١٠

صـبـر ۽ شڪر کـي، وڏـي آءٌ ويئـي
ڏکيَ سِيڻ ڏيئـي، ڪا ڪيجُ آڇـي ڪڏهن.

١١

صبر ۽ شڪر کي، هٿِ ڪِئو سون هـانِ
پـريمِ اڇـي پاڻِ، ڦـٽـيَ کي پُڇيجِ تـون.

١٢

ناهِ جـمـيـعـتَ جانِ کي، هوتَ پنهنجا هـانِ
الله! سـيـئـي آنِ، ساهُ چـکايُمِ سِـکَ جو. (٣)

١٣

ناه جميعت جان کـي، هوتَ پنهنجا هـيـتِ
پنوهَ جـي پـرتِ، جنُ ساهُ چکايمِ سڪَ جو.

---

(١) اصل اللهُ (٢) پ. شڪرانا. (٣) اصل. الا، هه. "سي آڻ".

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

١٤

ناهه جميعت جان ڪي، ٻنوهه پڄاڻان
مي مون سيباڻان، جن ساءُ چکايم سڪ جو.

وائي

ڪهڙي ويلي آج لڳيان، آءُ ڇو ڄاڻان لوڪ
١. گهاءُ ميان دا چنندا جو نهين، ظاهر ڪيتا
تن اڳيان

فصل يازدهم

١

ڪنُ نيي، ڪيچين ڪڇنو، ڪُڇ رَ، ناڪڇڻ
اِشارتون آنِ جيون، سُڪوتا سمجهڻ
وڻان ويهي تنِ، سُڻُ ته سوزُ پرائيين.

٢

سڻ ته سوزُ پرائيين، آءُ چيائون آڄ
ٻولي ٻي نه سڪنا، ٻوٽا چوڻيم پيچ (١)
واجهي وتِ مَ وَڄ، ٻُڌ ته ٻنائيي لهي.(٢)

٣

ٻُڌ ته ٻنائيي لهي، آءُ اِت نه آهِ
ڪُڇڻ ڪديلاهِ، ڪنُ نيي، ڪيچين ڪڇنو.

٤

ڪنُ نيي، ڪيچين ڪُڇنو، ڪُڇ مَ ڪُڇنائون
رهي نه رتيي جيتري، آنيي وتِ آئون
وڏي وڏائون، هو جو وڻُ هنن جو.

---

(١) هه. پ. ٻاٽا، پ. چوندءِ. (٢) هه. وڄ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

٥

ڪڏهن ٻنجي ڪَنُ ٿيي، ڪڏهن ٿيجي واتُ
ڪڏهن ٿيجي ٻَڪِرو، ڪڏهن ٿيجي ڪاتُ.

٦

ڪنارو ۽ ڪوسُ، آڳَسِ آريَ چامَ جي
ڏِيَتَ آهي ڏوسُ، مارڳِ ۽ مَيَسَ جي.

٧

ڪامُون مُچيچاهُ، گهٽيون گهُرجَنِ ٿان اوٿيا!
هِيي وڻَ نه لَهنداهُ، هُو وڻَ اوڏاهين گهٽا.

٨

آڪيون لَٽَ اوراڻيون، ڪِنهِ ٻَرِ ڪَرِيان ٻيرُ
لَٽِ لاڻيندو ڪيرُ، سون جيهيَ معذورِ ڪي.(١)

٩

آڪيون آريَ چامَ جيون، انڌيَ سِين آهِينِ،
هو جي وڻَ وِندُرَ جا سي مون سُونهائينِ(٢)
ڏِسُو ڏيڪارِيسِ، پيشاني پنوهَ جي.

١٠

آڪيون آريَ چامَ جيون، آهينِ انڌيَ ساڻ
ٻَسيي ڪنديون ٻاڻُ، پيشانيَ پنوه جي. (٣)

١١

مڏَ مَ ڪرِ مڏڻ ري، هلڻ ريَ مَ هَلُ
جلهَ ريَ مَ جَلُ، روڻَ ريَ ستان وُٺيينِ.

واڻي

دردَ مُٺيَ جي جا دارُون،
اي دوست! موتُ سباجها سپرينِ

---

(١) پ. لٽُ. (٢) نص. ور. (٣) هه. "پشيماني پنوه جي".

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۱. مون لکيون، مون وسهو، محبت جون مارون
۲. مائيءَ نيڻان مون سين گهڻا، ڪسڻ ڪيا ڪارون

--

ابيات متفرقات من ڪلام آبري

۱

آئيو آئين آئياڪ، ڪالهونڪو ڪاڏي ڳيو
ونو جا ڳائي جيڏيون! هي بيره بيهاڪ (۱)
چڙ ڦر ڪاري چاڪ، سور سنهاري
ڪين ڪين.

۲

سنڌيون سور ڪرين، هڏ ۾ ڏکي هوت لئي
پرين جي پاڻ ڏنا، سي سٺي سڪ نه ڏين
جي ماڻهو کي مارين، تن سورن کي سڏ ڪريان.

۳

صدا وڏيم سور جي، آڳنان ڪوهياري (۲)
جو نيڄس نڪالي، سو پنوه وجهو پاند ۾.

۴

جان ساماڻيون سسئي، تان ويس وڙن جو ڪر
لاهي لڄ، لطيف چئي، ٿي ٻهڪاريائي ٻر
ته ويندي هيئن پوئين ور، اڳيا هوت حضور ۾.

۵

سسئي کي سڏ ٿيو، اسان اولاڻون
پنڌ نه پڄاڻون، آڻ - ڪوڻي ڪاني ڪري.

---

(۱) هه. "ونو جو ڳائي". (۲) اصل. سدا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

٦

ٻُڌو ٻرانن ۾، سورن آڏي سڻي
ڀُرايا پهنجن، وجهن ويچاري تي. (١)

٧

منڍ نه منجها تن، ٻُڌي لڪُ لُڏن جي
جا ٻُرر ڪاهوڙين، سا ٻر ميڪي سڻي.

٨

منڌا ۾ سنڌ ويهه، آيي اوستُ آس ۾
تو ميڻي مين ڪنا، ڏور جني جو ڏيهه
ٻاڙي ٻاڙي ٻيهه، وتُ ٻچندي ٻيري ڪي.

٩

پيلي ناهِ پنيور ۾، تنه سڻي جو سهي
ڏسُ ڏيرنِ سن ۾، ڪندا ايئن ڪهي
لنگهائي، لطيف چئي، ڪنُجُ چام ڪهي
هي معذور هڏ مٿي، تون ڪامل اوجُ ۾ ڪيڏهين.

١٠

اولاڪن اچي، معذور ڪي مارو ڪنو
متان وَرُ وِساريين، منهنجا ڪُر ڪچي
سپڪُ ٿيي سورن سين، ڏهچنديُن ڀچي
منجها راه رچي، ڏينديُن لال، لطيف چئي.

وائي

مونکي تان جهل ۾ پايو
وو جيڏيونا آءٌ هلندي هوت ڏي
١. هي جو بارُ پنيور جو، لوئي تان مٿي لاهيو
٢. آهي عاجزين تي، ٻُڌ سندو سايو (٢)

---

(١) نص پ. پهنجن. (٢) پ. عاجزن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

٣. ڪيئن وِهنديس، ڪنڌ ۾ نه مون ڀتمي نه ڀايو
٤. وڙهاري وطن ۾، شهيدي کي مون سڪايو
٥. ڪنل ڪچائن ۾، چاڙهي هيئن هلايو
٦. مهنجو پنڌ پنوهه ڏي، رابي تان مون وهايو

وائي

ڳالهيون هوت پاروچي سان
وو مهنجي جيءَ جيون جيڏيون جيڏيون!

١. چلي پيهيس چپرين، سڳ تهنجي سان(١)
٢. چڙهي ڏاڍين ڏونگرين، پرزا ڪنديس پان
٣. رليي چلي چپرين، يار وڃايم جان
٤. هتان هڏ نه چڏيان، سندو نيهه نڌان
٥. نصيب ڪر نه مسئي کمي، پنوهه آت وڻان(٢)

وائي

پاروچا پاجهائي، ميان لاءِ سونکي نيندا پاڻ سين
١. ماتُ سلامت آئيو، ورتي اي واڌائي
٢. هيرُ لڏائين پرين جو لکن سر ليلائي
٣. سڙاي سا محمود چئي، ور کي هي واجهائي

وائي

پلڪ نه رهي دل توري
وَرُ ميان! صاحب خان بلوچا ووا

١. آت چاريندي سَنِ آن جا، ستان نڪر ڏوري
٢. ڏينديس ساهه سرونن کي، ستان ڪلهن ڪوري

---

(١) هه. "چلي پيس". (٢) پ. "نه سکي کي".

٣. ڪانگ ڪيڏم ڪيچ جا، ماس چڻنجڻ ساڻ چوري (١)
٤. آريانيءَ عبداللطيف چئي، ساوَ لهندم سوري (٢)

وائي

ڪرها ۾ ڪاهيو.

مِيان ڪيچيا آءٌ آريانيءَ عرض چوندي

١. ڪري هوتَ هلڻ جي، لوڏيءَ کي ۾ لڳايو
٢. وسيلو ورهيءَ جو، آڳانيو آئين آهيو
٣. ڏاسي ۾ ڏريٽ جي، جهيڪيءَ آڻ جهڪايو
٤. ورهيءَ جي وهاڻ ۾، واجڻ سڀ وڃايو
٥. اَگهاري آئڻ ۾، پنهنجي ڏاڻ ڏراهيو
٦. سائين ڪاوڙ ميرين، صورت کي ۾ سڪايو
٧. ساڪين ڏيءَ شهر جا، معذور کي سرڪاهيو
٨. پنوهَ چام ڏرڻ سين، ويهي سور وراهيو
٩. لاهي باوُ پنيور ۾، ويندي گهوٽ وناهيو
١٠. پنوهَ چاچيڙن کي، رڙي ڪيڻ ڪاواهيو (٣)
١١. ڏرڻائيءَ پنوهَ کي، نيڪيءَ نڱاهيو
١٢. پيلي ڏي پاڻيڻ سين، ڏکيءَ ڏيج ڏيکاريو

---

(١) نص. ساه. (٢) هه. سوئي. (٣) نص. "رڙي ڪيڻ".

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

A Bhitshah Cultural Centre Committee Publication
The Seminar Proceedings Series No 10

SUR SASUI ABRI

BHITSHAH CULTURAL CENTRE COMMITTEE
HYDERABAD SIND
1976

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

A STUDY OF SUR SASUI ABRI

Proceeding of the Seminer
Held on the occasion of the 223rd Anniversary
Celebrations 1975

Edited by
DR. N.A. BALOCH
Vice-Chancellor
University of Sind

**SHAH ABDUL LATIF BAITSHAA CULTURAL
CENTRE COMMITTEE BHITSHAH,
Distt: HYDERABAD
1976**

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

1st Edition February 1976 Copies 1000

To be Obtained from:

A. M. NIZAMANI

The Hon: Secretary

S.A.L. Bhitshah Cultural Center Committee

Bhitshah Distt: Hyderabad Sind,

Pakistan.

Only English Pages Printer by: Ahmed Nabi Bakhish
at Sind Printing Press, Hyderabad Sind,
Published By: A.M. Nizamani Hon: Secretary,
S.A.L. Bhitshah Cultural Center Committee, Hyderabad Sind.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ent, who inform him of what has happened. He weeps bitterly and prays for unity with Sasui. The grave opens up, Sasui calls from within and the two lovers are united in the Everlasting unknown. This is only one version. Variations are there, but they are immaterial. Let us now go ahead with the inside story of human soul.

(2)

To this simple and straightforward romance Latif endows a living philosophy. A wave brings Sasui from eternal world. Wordsworth has pointed out:

> Trailing clouds of glory do we come
> From God, who is our home.
> Heaven lies about us in our infancy!

She is adopted and nurtured by a Washerman. Bhambhor becomes her temporary home place. She adopts the profession. One can imagine the sweet little soul assisting her father and mother in washing, cleaning and ironing! Life is a primrose path till one comes of age and sees in someone else the reflection of eternal forms and universals. The ideal makes us feel restless. The divine glimpse lures us to the unknown destiny. What happens to Sasui when the light is withdrawn? Bhambhor becomes a dark, hateful place unfit even for a moment's stay. A moment's nap has deprived her of her Punhoon, a moment's negligence has helped her rivals, her brothers-in-law to carry off the beloved company to distant lands. Camels are the media that she curses. From now onwards she must say good-bye to her native home, seek, seek and seek. Sitting at home does not help. Parents do not help. Friends and relatives do not help. One must seek alone. What should one seek? Values? Welfare? Peace? God? Whatever may be your goal, life is to be conceived as a trial ground for the inexperienced soul. Your Punhoon is lost in the wilderness of mountains. Seek and seek alone, trust the mountains with your feet which are softer than silk. Move uphill, take up the line of the greatest resistance. Pass beyond

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"Even if she is burnt by longing, she longs still more and more. She drank with Punhoon, she never felt any satiety. The more she drank, the more thirsty she become".

Physical satisfaction results in nausea, feeling of loathsomeness at the thought of something more. But in matters spiritual you may go on gulping, your thirst will never be quenched. This is the bank, this is the tavern, this is the company, which ever increases our yearning for more and more. That is why great souls even while dying pray for more and more light, as if life and death are the parts of the same process, continuously progressing, advancing to the sublime height, the sheer precipice.

Note again the significance of the following lines:-

محبت جن جي من ۾ تن تشنگي تار
پي پيالو اڃ جو اڃ سين اڃ اتيار
پنهون پاڻ پيار ته اڃ سان اڃ اجهائيان

"Those deeply steeped in love, have their beings brimful with thirst. Drink the cup of thirst, remove your thirst with thirst. O Punhoon! bring the cup before me with your own hands so that I may quench my thirst by means of thirst".

This is our poets suggestion for a scholar yearning for more knowledge, for a saint yearning for more sanctity and for a reformer yearning for a far better world. There is no such thing as complete satisfaction for a conscientious soul. One curiosity finds satisfaction for a short while. But the temporary satisfaction makes us more curious and we try to find new satisfaction. This process goes on incessantly till our physical powers fail. Only the rusted souls stop and say "No farther". Those who oil and polish temselves daily go ahead with a new mission, a new spirit and a new curiosity. Our mental life starts with wonder and ends in wonder.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

Latif often emphasizes that the longing is a two-way process. While the finite longs for the infinite, the infinited also longs for the finite.

ساجن ڪارڻ سيج سر قبولي سسئي
اندر جنين اڃ پاڻـي اڃيوان ڪـي

"For the sake of the Beloved let Sasui accept desolation. Water becomes thirsty for those whose souls are thirsty for water".

This is a universal philosophy of life. Note the significance of the words 'Sasui' 'Beloved' Desolation', 'Water' 'Thirsty'. What other poet has ever told you that water is also thirsty? Have you not heard of social workers who have left civilized cities and lived and worked with undeveloped, uncultured barbarins at the risk of their lives? Have you not heard of great souls who have left their clean houses and spent their lives by serving the lepers? Have your not heard of Brahmans living in the colonies of untouchables, serving the sweepers, the shudras? Have you not heard of explorers, deserting their cosy homes and dying in the cold wilderness of polar regions or hunted down by the wild animals of Dark Africa? Have you not heard of Nightingales serving the sick and the wounded fighting against red-tape, indifference and corruption? All such are thirsty people. They are thirsty because water is thirsty for them. May such people accept desolation! Such people are the saviours of human civilization, not those who shut themselves in glass-houses and believe that no harm will ever come to them, who believe that not even death will ever overtake them. Only those will survive who thirst, accept desolation, struggle and seek. That is why Bergson said, "To live is to change, to change is to mature, to mature is to go on creating one's self endlessly". When change is not acceptable to individuals and nations, death follows at a quick pace. This is exactly the advice given by the poet (who is the voice of the water, vast, ever changing, ever restless, uncontrollable power) to Sasui, who represents human soul:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وهه م منڌ! ڀنڀور ۾ ڪرڪو وا ڪو وس
ٻانهي ٻارو چن جـي گولـي ڇڏ م ڳس
ڏورڻ منجهان ڏس ڀوند ۽ هوت پنهونءَ جو

"Don't sit O woman! in Bhambhor. Cry, shout. use all resources. You are the servant of the Balochis, do not lose the path. Only if you seek and struggle, you will have the indication of your Friend Punhoon".

(4)

Sasui now sets down the qualifications and credentials of those entitled to move on the path. We have noticed in Samo-ondi the mental state of the wives who sit at home and wait for their husbands return from the vast sea. Sasui must leave Bhambhor, the flourishing, develped, progressive city, immediately and accept desolation.

هيج نہ هوندو جن سي ڪيئن وندر وينديون
وهـو وچ رهن سهسين سڏن واريـون

"How can they go to Windar who have no sincere aspiration? Hundreds of desiring hypocrites settle down in the midst of civilized company".

Note again:

سڌائتي سيڪا بک نہ ٻاسـي ڪا
جيهي تيهي ذات جي جنبش ڪانهي ڪا
مون سين هلي سا جيءَ متو جا نہ ڪري

"Everyone desires, no one admits and accepts hunger. An ordinary soul does not vibrate with aspiration. Only she may accompany me who does not set any importance to physical existence".

What can happy, contented, complacent soul accomplish? Material prosperity and wellbeing unquulfies us for the divine path, for change, for progress. Sasui warns:

سکن واري سڌ مٿان ڪامون سين ڪري
اندر جنين اڌ ڏونگر سي ڏوريندئون

"Let the happy soul not think of accompanying me on the divine path. Only she whose heart is torn to shreds, shall search and cross the mountains".

In the same vein the poet reflects upon the lethargic, speculative, inactive, inert soul:

ڏونگر نہ ڏوري سڪڻ جون سڌون ڪري
ويٺي گهر گهوري مٿان پرينءَ چنڊڙو

"She does not take to the mountains; her longing is limited to insinere desire or wishful thinking. Sitting at home everyday she offers only formal, ritualistic sacrifices. Only in words does she sacrifice her life daily for the Beloved".

So delicately does the poet put the following words in the mouth of our heroine that we do not know whether this is self-criticism or self-praise while we are fully convinced that this is maiden-like modesty:

مون ڪي ڀانئي ڀاڄ ڏير ڏوراڻا هليا
اڳيان اٿي ان جي خوب نہ پڪم ڪاڄ
ميڙي آپ سرتيون نڪي ڳايم ڳاچ
سامون هٿان نہ ٿئي جيڪا رسم راڄ
آيل آئون اڪاج ٻول ٻاروچي وترو

My brothers-in-law, thinking that I was an ordinary call-girl, moved away to distant lands. Alas! I did not cook, delicious foods in front of them. Alas! I did not collect beautiful damsels around them and sing sweet songs for their pleasure. Alas! my hands could not accomplish that which is required by formal custom and

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

etiquette. O mother! I was inefficient, unaccomplished, unused to the ways of men; I only gave much importance to the word, the pledge of my LOVE".

In the next moment she corrects herself:

پهرئين تون پاريج، پارڻ پوءِ پنهونءَ تي
پول م وساريج، هو جو ڪيوءِ هوت سين

"First you should keep pledge with Punhoon then expect Him to keep the pledge with you. Do not forget the pledge you made with your Friend".

The poets advice to Sasui is also an advice to every individual reminding us of the great saying of Jesus Christ, "Leave the world and follow me".

جا ساماڻينءَ سسئي تان ويس وڙن جو ڪر
لاهي لطيف چئي ٿي ٻيڪار ياڻي ٻر
ته ويندي پوئي وراڳيان هوت حضور ۾

"As soon as you are mentally mature, wear the garb of wandering mendicant. Leaving aside all mental reservations and sense of shame, be a beggar-maid in the wilderness. Then alone you will secure your Love right in front of you.

And then look at her determination:

موٽي مران م ماءِ! موٽڻ ڪان اڳي مران
لڇي لالن لاءِ، شال پوندیس پير تي

"May I not return and die at home, O mother! May I die before return. Let me writhe in pain for my love. May be, sometime I trace the footprints of my Love and be on the path".

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

(5)

Sasui, alone, unaquainted inexperienced, raw but resolute, faces the hardships of the rocky landscape. She needs the poet's encouragement:

پسي ڏونگر ڏاهه، جم هلڻ ۾ هيٺي وهين
لانچي لک لطيف چئي پنيءَ ڪيچين ڪاهه
پڇي پورج مسئي بلو چاڻي باهه
ان وڙائتي ور جو آسر هڏ نہ لاهه
جو اکيئون اوڏو آهه سو پرين پراهون م چئو

"Seeing the hard terrain of the mountain, do not feel weak in your march. Observing the passes careflly, run after Kechis. Enquiring after the hearth of Baluchis, go ahead towards it. Do not leave hope, for, He is kind and benevolent. Don't say that the Beloved is far, far away because he is nearer to you than your eyes, than your life".

She has to cross the maintains finding her way through the passes, she has to run through hot burning concrete and sand, she has to face the scorching winds lashing against her delicate checks, she is horrified at the sight of blue snakes vomitting fire.

واقف نہ وڻڪار جي پاڻي ڪنيم نہ پاءُ
جبل جلدايون ڪري تک ڏيکاري تاءُ
لڳي لک لطيف چئي معذورين متاءُ
اتي اوڏو آءُ جت هوت! هيڪلي آهيان.

"Unaquainted with Vankar, I did not take even a small quantity of water. The mountain is quick in its tyranny. The very air burns the skin of the helpless woman. Approach O Love! for I am alone in the midst of all this hardship".

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

The poet comments:

منڊم منجهان تن ڀسي لڪ لڏن جي
جا پر ڪاهوڙين سا پر سکي سسئي

"The woman is not among those who waver perceiving the difficult passess. She learnt the ways, the skills of tough mountaineers".

Note again the poets description of the woman trailing through hard inclement environment:

پير پٽائين ڪونئرا ڏونگر مٿي ڏي
ڦٽيا ڦڻ فقير جا سيرون ٽيڙا سي
جهڙي تهڙي حال سين پري پنهون ڏي
وڃي مان وري پانهي ٻنڌڻ جنهن سين

"She trusted the mountains with her feet which were softer than silk. The toes of the beggar-maid were wounded. Blood gushed forth. In that helpless conition she moved on to the direction of her Love. May she reach her Love with whom she has a permanent bondage".

But facing failure, facing death she has no right to sit down or return.

Note the poet's advice:

هل ته هيڪاندي ٿيين ويهي وجهه م وير
دل ۾ آڻ نه دور تون ڦرڻ سندو ڦير
توڙي لهين م پير ته پڻ راحت آهه رڻ ۾

"Move on so that you may be blessed with union. If you sit down the gulf between you and your love will be widened by time. Let not the thought of turning back mislead your heart. Even if you do not find the foot-

prints of your Love, feel the pleasure, the ecstary of drifting on to the direction of your love in utter desolation".

What a philosophy? Sitting down and turning back are the most hateful propositions for the heroic frame of mind. Failure and image of death need not deter us. It is not the success that matters. Use the present moment to your fullest advantage and act in the right direction.

(6)

More than half the crimes of the word are due to the fact that an individual loves his self and worships his ego so much that he does not listen to others and fails to pay respects to the views, judgements and legitimate interests of his fellow human being. Latif warns us against conceit. We should be more conscious of our duties and responsibilties and should not talk about our rights and interests. Instead of criticising and condemning others let us first make an attempt to remove our own weak points and clean the dark spots in our soul. A good ruler, a good administrator, is he who listens to others, is alive to the view-points of others, consults and then decides, tries to relieve others of their troubles, guides and inspires others. Kechis are the people blessed with light. wisdom and sagacity. Listen to the advice they give to Sasui who is travelling uphill in her search for Punhoon:

کن تي کيچن کچيو، کيچ م ٿاڪچن
اشارتون ان جيون، سڪوتان سڄن
وٽان ويهي تن، سڻ تہ سوز پرائيين

"Be all ear, do not say anything. Only through silence you will understand the divine secrets. Sit near the sources of light and listen quietly so that you may acquire the art of burning Illuminating the world in turn".

Nothing can be more clear than this statement:

سڻ تہ سوز پرائيين، ”آءُ“ ٺيائون اڄ
ٻوليءِ ٻي نہ سکيا، ”پاڻان“ جونديءَ ڀڄ
واڄي وٽ م وڄ، ٻڌ تہ ٻيائي لهي.

"Listen so that you may burn with sorrow. Today they said, 'come'! They did not learn any other speech. They will say, 'Run away from thine self'. Do not resound near a sound-instrument. Only listen with rapt attention so that all thought of duaiity may disappear".

The ills of the world, the crimes of human beings, take place owing to the difference of 'I' and 'You', 'my party' and 'your party'. All exploitation, class-hatred, group conflict occurs owing to duality. As soon as that duality disappears and man lives fos common good and collective security, the kingdom of Heaven becomes firmly established.

Note the significance of the sorrow of Sasui:

اکيون لٽ اورا ٽيون، ڪنهن پر ڪڙيان پير
لٽ لاهيندو ڪير، مون جيهي معذور کي

"My eyes have been covered with dust, my vision is not clear. How may I take steps? Who will wash out the dust? Who will give me clear vision? Who will bestow clear light upon such a one as I, the most helpless one?"

The dust which blocks the vision may be the propaganda of the vested interest or the conceit of the individual soul.

But there is no reason to lose heart because:

اکيون آريءَ ڄام جو، انڌيءَ سين آهين
هو جي وڻ وندر جا، سي مون سونهائين
ڏسيو ڏيکارين، پيشاني پنهونءَ جي

The eyes of Ari Jam are with the blind one. The trees of Windar guide me. They see and show me the face of Punhoon".

The only quality necessary in the spiritual journey is moral earnestness, the sincerity of the conscience, the removal of the conceit or the vested interest.

سڏ م ڪر سڏن ري، هلڻ ري م هل
جلڻ ري م جل، رڙڻ ري ستان رئين

"Do not call unless your heart calls;
Do not move unless your heart moves;
Do not burn unless yonr heart burns;
Do not wail unless your heart wails".

Outward physical show and movement are of no avail unless they spring from within, from the depth of human soul. It is human destiny to call and to cry, to burn and to move but such physical activites should arise out of sincerity and real devotion.

(7)

We must never forget that there are divine truths, revealed verses which Latif beautifully dovetails in his lines. His is the interpretation of the nessage on whose understanding and implementation depends the redemption of mankind.

Latif make us aware of the fact that Divinity is an inseparable element within us. It is not something that we can purchase and sell away at will; it is not something that we can adopt and throw away at the whim of the moment, The presence of Divinity, the Mercy of the Lord, the constant creativity is felt within and even by the diehard athiest. The truth is that when we deny, we deny something and when we assert, we assert something else. In that sense we are all non-believers but then we are all believers too. We have no right to dub anyone as an athiest so long as he feels the thrill of a transc-

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

endental power within hime, so long as he feels the responsibility of recreating himself and the environment around under the impact of unseen, inexplicable guidance. condescending to take humanity in a loving embrance, protecting it from self-destruction.

كونهي ات كو هيار، جت تو پوري پائيو
پنڌ ڪر م پهاڙ ڏي، وجودئي وڻڪار
ڏاريا پائنج ڏار، پچ پريان ڪرپاڻ تون

"The Friend of the Mountain is not where you thought Him to be. Do not travel to the mountain, your very being is Wankar, the Holy Hill. Only the strangers, the non-essentials can be detached from your being. Only the tapestry, only the trappings are separable from the being. Seek the Beloved within your being".

Again:

هوت تنهنجي هنج ۾، پڇين ڪو پرياڻ
وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيْدِ تنهنجو توهين ساڻ
پنهنجو آهي پاڻ، آڏو عجيبن ڪي

"The Beloved is within your lap. Why are you enquiring about the signs, the indications? '*We are nearer to man than the veins of his neck*'. What is yours is always with you. The Inexplicable, the Unseen, the Mysterious is in front of Hımself.

In the same spirit of self-realization Sasui quotes a Hadis:

پنهون ٿيس پاڻ، ويو سسئيءَ جو سينگار
مَنْ عَرَفَ نَفْسَهٗ، فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهٗ، اهوئي آچار
جو وندر ۾ واپار، سو سودو سُريس هٿهين

"She became Punhoon. The trappings of Sasui disappeared. '*Whoever knew his soul, certainly knew his*

God'. This is the indication, The light, that is exchanged at Windar, the Holy Hill, she secured from Here, from within".

Again here is another quotation from Hadis:

پنهون ٿيس پاڻهين، ويئي سسئيءَ جي سونهن
خَلَقَ آدَمَ عَليٰ صُوۡرتِه، اِي وڻن ۾ ورونهن
چريءَ منجهان چونهن، ڪٿي هوت هنج ڪيو

"She became Punhoon. The physical beauty of Sasui vanished. *God created man after His own image.* This is the whispering amongst the trees. With deep devotion the made girl picked up her LOVE".

The poet again looks forward to another saying of the Holy prophet for guidance:

هيڪر هڻ چڏ ڦر اوڏي ٿيين عجيب ڪي
مَارَ آيْتَ اِهٌ ورآيْتَ اللّٰهَ نيئي اجها اوڏهين اڏ
تہ هوت توهين ڪان هڏ، پرين پاسي نہ ٿئي.

"Once you forsake your being, you will be nearer to the Iexplicable. '*I see nothing in which I see not God*'. Build your shelters near that place. The Beloved will then never be away from you".

This is followed by another sublime truth:

هوت تنهنجي هنج ۾، پڇين ڪوهہ پهي
وَفِيۡ اَنۡفُسَكُمۡ اَفَلَا تُبۡصِرُوۡنَ، سوجهي ڪرسهي
ڪڏهن ڪانہ وئي، هوت ڳولڻ هٽ تي

"The Beloved is within your lap. Why are you asking for Him elsewhere? *The signs of Divine Power and Mercy are within your own selves. Will you not therefore*

consider'. Understand this thoroughly. It is foolish to seek for Him in the grocer's shop".

And finally:

وورّيم سپ وٺاڻ، يار ڪارڻ جت جي
اللّٰه بڪل شيءِ محيط، ايءُ آريائيءَ اهڃاڻ
سپ ۾ پنهون پاڻ، ڪينهين ٻيو ٻروچ ري

"I sought all the places O friend! for the camel-man. '*Allah pervades all things*'. This is the indication for the seeker. Punhon himself is in everything. There is nothing else except Punhoon".

Can there be better answer, better comfort, to brother Eliot who regrets?

Here is no water but only rock
Rock and no water and the sandy road
The road winding above among the mountains
Which are mountains of rock, without water
If there were water we should stop and drink
Amongst the rock one cannot stop or think
Sweat is dry and feet are in the sand
If there were only water amongst the rock
Dead mouth of carious teeth that cannot spit
Here one can neither stand nor lie nor sit
There is not even silence in the mountains
But dry sterile thunder without rain
There is not even solitude in the mountains
But red sullen faces sneer and snarl
From doors of mudcracked houses.
If there were water
And no rock

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

If there were rock
And also water
And water
A spring
A pool among the rock
If there were the sound of water only
Not the cicada
And dry grass singing
But sound of water over a rock
Where the hermit-thrush sings in the pine trees
Drip drop drip drop drop drop drop
But there is no water.

This is the sorrow of the western world. Will it look towards the East? Will it listen to Latif? Will it not listen to hermit-thrush singing in the pine trees Drip drop drip drop drop drop drop.........?

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت

www.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت جو مشن ۽ مقصد سنڌي ٻوليءَ جي ڊجيٽلائيزيشن ۽ پکيڙ کي وسيع ڪرڻ آهي ۽ پڻ دنيا سان گڏ سندس رفتار سان هلڻ جو سانباهو آهي، ڇو تہ تاريخ هميشہ انهن قومن جو احترام ڪيو آهي جن پنهنجي علمي سرمائي جي حفاظت ڪئي آهي. سنڌ سلامت پڻ پنهنجي ٻوليءَ جي بقاء خاطر سنڌي ٻوليءَ ۾ لڪيل قيمتي ۽ ناياب ورثي کي ضايع ٿيڻ کان بچائڻ ۽ ان کي نہ رڳو محفوظ رکڻ پر پنهنجي اديبن، ليکڪن، محققن ۽ شاعرن جي علم، هنر ۽ تخليقن کي ڊيجيٽلائيز ڪندي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ موجود سنڌين تائين مفت ۾ آسانيءَ سان پهچائڻ جو عزم ڪيو آهي.
اسان جي خواهش هئي تہ سنڌي مواد تي مشتمل هڪ اهڙو ڪتاب گهر قائم ڪجي جتي هر موضوع تي مشتمل ڪتاب موجود ملن. ڪتابن کي ڳولڻ ۽ ڊائونلوڊ ڪرڻ آسان هجي ۽ اينڊرائيڊ سميت آئي فون يا ونڊوز آپريٽنگ سسٽم سميت هر قسم جي ڊوائيس تي آساني سان آن لائين پڻ پڙهي سگهجي.
۽ اهو سڀ ”سنڌ سلامت ڪتاب گهر“ ذريعي ئي ممڪن ٿي سگهيو. اميد تہ سنڌ سلامت ڪتاب گهر ذريعي سموري دنيا ۾ موجود سنڌي نہ صرف ڀرپور لاڀ حاصل ڪندا پر سنڌ سلامت ڪتاب گهر کي وڌيڪ فائديمند بنائڻ لاءِ پنهنجو پورو ساٿ نڀائيندا.

books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت ڪتاب گهر جي اينڊرائيڊ ايپليڪيشن پلي اسٽور جي هن لنڪ تان ڊائونلوڊ ڪريو:

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sindhsalamat.book

سورهہ سنڌي ادب جي واٽس ايپ گروپ جي لنڪ:

https://chat.whatsapp.com/Ccc0pAnEJWk79h92OCt6Nu